

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
BALTIJOS REGIONO ISTORIJS IR ARCHEOLOGIJOS INSTITUTAS

Dalia Lukienė
II kurso Baltijos šalių istorijos programos studentė

**KARININKO ĮVAIZDŽIO FORMAVIMAS TARPUKARIO
LIETUVOJE: TARP IDEALO IR REALYBĖS**

Magistro baigiamasis darbas

Mokslinis darbo vadovas:
lektorius dr. Hektoras Vitkus

Klaipėda, 2019

TURINYS

ĮVADAS	3
1. LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKO ĮVAIZDŽIO GENEZĖ	12
1.1. Lietuvos tarpukario karininko statuso užuomazgos: karininkas – tautos ir valstybės elito narys	12
1.2. Kariuomenės tradicijų svarba tarpukario Lietuvos karininko įvaizdžio sanklodai	16
1.3. Karininko asmenybės ugdymas ir mokymas	20
1.4. Karininkas ir šeima	26
1.5. Tarpukario Lietuvos karininkas – kareivių mokytojas	29
2. ĮVAIZDŽIO IŠBANDYMAI – TARPUKARIO LIETUVOS KARININKŲ KASDIENYBĖ	34
2.1. Karininkų nusižengimai	34
2.2. Karininkų klubų steigimai	37
3. KARININKO ĮVAIZDIS TARPUKARIO LIETUVOS VIEŠAJAME DISKURSE: BENDRIEJI BRUOŽAI IR PERSONALIJS	39
3.1. Pirmieji Lietuvos kariuomenės karininkai –įvaizdžio pionieriai	39
3.2. Generolas Povilas Plechavičius	40
3.3. Generolas Silvestras Žukauskas	47
3.4. Generolas Vladas Nagius –Nagevičius	56
3.5. Generolas Stasys Raštikis	62
IŠVADOS	70
ŠALTINIŲ IR ISTORIOGRAFIJOS SĄRAŠAS	72
SUMMARY	75

IVADAS

Tarpukario Lietuvoje kuriamas teigiamas karininko įvaizdis turėjo padėti kariuomenei ne tik sudaryti gerą nuomonę bei pelnyti visuomenės palankumą, bet ir pakelti tautinę savigarbą bei suvienyti šalies gyventojus, kuriant pasididžiavimo vertą valstybę. Karininko tvarkinga išvaizda, kalbos maniera, kultūringas elgesys buvo ypatingai svarbi kariuomenės įvaizdžio dalis visuomenėje. Teigtina, kad minėtos dominuojančios vertybės tarpukario Lietuvos kariuomenėje buvo vienos iš svarbiausių faktorių, formuojančių teigiamą įvaizdį.

Tyrime siekiama atskleisti atkurtos Lietuvos Respublikos kariuomenės karininko įvaizdžio bruožus, kaip keitėsi jo paveikslas veikiamas suformuotų tautinių vertybių, politinių veiksnių, fizinio lavinimo bei karjeros pasiekimų, buvo matomas bei suprantamas visuomenės akimis nuo Lietuvos kariuomenės įsikūrimo 1918 m. iki jos išformavimo 1940 m. Daugiausiai dėmesio tyrime skiriama atskleisti koks buvo karininko socialinis, kultūrinis ir visuomeninis portretas. Oksfordo tarptautiniame žodyne žodis įvaizdis apibūdinamas kaip bendras įspūdis, kurį žmogus sudaro ir pateikia viešajai publikai.¹ Platesne prasme, įvaizdis – tai turimas įmonės, organizacijos ar institucijos, pavyzdžiui, kariuomenės vaizdinys, suformuotas aplinkinių sąmonėje, kitaip tariant – tai tam tikras įmonės identiteto atspindys visuomenėje, jos vertinimo visuma.² Įvaizdis gali būti kintantis ir pastoviai modeliuojamas – tai priklauso nuo to laikmečio išorės ir vidaus sąlygų, socialinių, ekonominių bei politinių veiksnių. Jis gali veikti tiek atskirų individų, tiek tikslinių asmenų grupių sąmonę, emocijas, veiklą bei poelgius. Įvaizdis nėra kuriamas sau, todėl šalia jį sudarančių savybių, ne mažiau svarbu yra tai, kaip tas savybes vertins stebėtojai, kuriems įvaizdis kuriamas.³ Asmenybės įvaizdis atlieka dvi funkcijas: padeda pritraukti žmones ar žmonių grupę, kurių dėmesys yra svarbus bei, tai yra efektyvi saviraiška. Sėkmingas įvaizdis turi įtakos individo savijautai, savigarbai bei pasitikėjimui savimi, o tai skatina nepriekaištingai atlikti paskirtas užduotis.

Tarpukaryje karininkai buvo suvokiami, kaip atskiras visuomenės luomas, „lietuvybės etalonas“, rašytoja S. Čiurlionienė išskyrė šios profesijos atstovus, pasakiusi šiuos žodžius, kad „karininkas - tai tautos žiedas, visų matomas tautos pareigų apsireiškimas“⁴.

A. Petrauskaitė savo straipsnyje rašo, kad „Lietuvos visuomenės ir karininkijos požiūris į karininką, kaip į tėvynės gynėją, nebuvo kuo nors išskirtinis. Visur ir visada iš kario profesijos atstovo buvo tikimasi nepriekaištingo savo pareigų vykdymo ir pačių geriausiųjų žmogiškųjų savybių, todėl, kad kario misija buvo ir bus išskirtinė – saugoti valstybę ir jos žmones nuo priešų. Taigi, kario garbės samprata visada buvo siejama su kario pagrindinės profesinės pareigos vykdymu. Šiam tikslui turėjo

¹ Image. *English Oxford living Dictionaries*. Prieiga per internetą: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/image> [žiūrėta 2019-05-03].

² LEGKAUSKAS, V. *Socialinė psichologija*. Vilnius, 2012, p. 183-191.

³ Ibid., p. 183-191.

⁴ PETRAUSKAITĖ, A. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, t. XXI, Vilnius, 2006, p.120.

padėti tiek visa karinė organizacija su savo struktūra, vidaus tvarka ir įstatymais, tiek ir kiekvieno kario individualus sąmoningumas, paremtas ne tik atitinkamomis charakterio savybėmis, bet ir dorovės nuostatomis“.⁵ Taigi, karininkui buvo keliami aukščiausi standartai tiek profesiniame, fiziniame, tiek moraliniame lygmenyje.

Karininkas dažnai buvo parodomas kaip kultūringa, išsilavinusi, fiziškai stipri, emociškai stabili asmenybė. Taip buvo tapomas karininko – visuomenės elito portretas, todėl tarpukario visuomenėje šis įvaizdis buvo laikomas pavyzdžiu kiekvienam vyrui. G. Bankauskaitė – Sereikienė, I. Būblaitytė straipsnyje „Normatyvinis vyriškumas tarpukario Lietuvos spaudoje ir reklamoje: karininko įvaizdis“ karininko įvaizdį apibūdina kaip: „aukščiausio laipsnio vyriškumo etiketė, apimanti tvirto ir sveiko vyro kūno, išreiškiančio fizinę galią, gebėjimą apsaugoti savo moterį ar šeimą pavojaus atveju, taip pat estetikos standartų laikymąsi“.⁶ Tačiau toks įvaizdis, kaip jau minėta, galėjo būti formuojamas viešųjų ryšių, norint atlikti objektyvų tyrimą, reikia analizuoti Lietuvos kariuomenės statusus, tarpukarinės spaudos straipsnius, archyvinius dokumentus, kiek ir kokių buvo padaryta pažeidimų.

Nors kariuomenės kūrimosi pradžia tarpukario Lietuvoje buvo nelengva, o karininkija tik žengė pirmuosius žingsnius nepriklausomoje Lietuvoje, tačiau nuo pat kūrimosi pradžios buvo pradėtas visuomenėje formuoti jos įvaizdis ar kitaip tariant „idealaus karininko“ paveikslas, kuris iškilo bei buvo gerbiamas ir laikui einant tapo privilegijuotu luomu. G. Bankauskaitė-Sereikienė ir I. Būblaitytė atliktame savo tyrime atskleidžia, kad tarpukariu apie karininkus rašė beveik visi periodiniai leidiniai, buvo leidžiama specialiai kariūnams ir kariškiams skirta spauda: „Karys“, „Kardas“, „Kariūnas“, „Trimitas“, „Šešėliai“, „Tautos sargas“, „Atspindžiai“, kuriuose buvo rašoma apie pasižymėjusius karininkus, jų dalyvavimą kovose dėl laisvės, spausdinamos jų biografijos, fotografijos. Autorės pabrėžia, kad šių straipsnių dėka buvo siekiama pabrėžti istorines kultūrinės vertybes, kurios buvo neatsiejamoms nuo tautiškumo, pilietiškumo ir individo asmeninio tobulėjimo. Žurnaluose buvo publikuojami straipsniai, įvairios publicistinės išvalgos, skiepytas patriotiškumas, taip pat teikti karininkų atsiliepimai apie Karo mokyklos veiklą ir jos tikslą. Straipsniai apie karininko mokslinę bei meninę veiklą spaudoje, padėjo suformuoti karininkijos luomo sampratą, suprasti, kas yra svarbiausia jauno karininko ir visuomenės gyvenime. Tai sudarė prielaidas tobulėti lietuvių identitetui, turtinti Lietuvos kultūrinę terpę, kurioje tautiškumas, patriotiškumas ir laisvė buvo pamatinių vertybių visuma.⁷

Tyrimo problema. Karininko įvaizdžio tarpukario Lietuvoje problematika pirmiausia yra susijusi su karininko visuomeninio statuso sampratos genezės analize. Todėl šiame darbe nagrinėjama problematiką galima apibendrinti šiais aspektais: kokiais pagrindais ir kaip formavosi karininko

⁵ PETRAUSKAITĖ, A. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, t. XXI, Vilnius, 2006, p.120.

⁶ BANKAUSKAITĖ-SEREIKIENĖ, G.; BŪBLAITYTĖ I. Normatyvinis vyriškumas tarpukario Lietuvos spaudoje ir reklamoje: karininko įvaizdis. *Respectus philologicus*. Vilnius, 2017, p.153.

⁷ *Ibid.*, p.154.

įvaizdis tarpukario Lietuvoje, kokios nuostatos sudarė jo esminį branduolį ir kaip jis atsispindėjo viešajame diskurse? Nagrinėjant pirmąjį aspektą susitelkiama į Nepriklausomybės kovų metais atsiradusias Lietuvos karininko įvaizdžio užuomazgas – kuriamos kariuomenės karininkams deleguotas dalykines (kario-profesionalo, karvedžio, etc.) ir moralines (vertybines, dorovines) kompetencijas. Analizuojant antrąjį aspektą tiriami tarpukario Lietuvos karininkų įvaizdžio bendrieji elementai, formavę ir palaikę prototipinę karininko sampratą visuomenėje. Tiriant trečiąjį aspektą gilinamasi į Lietuvos karininko sampratos tarpukario lietuvių visuomenės viešajame diskurse kaitą, bandant nustatyti galimus karininko įvaizdžio tipus.

Tyrimo naujumas ir aktualumas. Apibendrinta tyrimo problematika iš esmės atskleidžia jo aktualumą. Nors karininko įvaizdžio formavimo(si) tarpukario Lietuvoje tematika nėra konceptualiau nagrinėta, tačiau mokslinėje erdvėje yra paliesti tarpukarinės Lietuvos karininkų statuso visuomenėje⁸ ir jų kasdienybės⁹ klausimai. Apie „idealų karininką“ rašyta ir tarpukarinio laikotarpio periodinėje spaudoje: „Karde“, „Karyje“, „Trimite“. Todėl šiuo darbu stengiamasi papildyti esamus tarpukario Lietuvos kariuomenės istorinius tyrimus.

Šio **tyrimo objektas** yra karininko įvaizdį tarpukario Lietuvos visuomenėje formavę ir palaikę suvokiniai.

Tyrimo tikslas – atskleisti karininko įvaizdžio tarpukario Lietuvoje genezę, kaitą ir jo atspindžius viešajame diskurse.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ideologines ir vertybines tarpukario Lietuvos kariuomenės karininko įvaizdžio užuomazgas.
2. Išnagrinėti tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkų įvaizdžio pritaikymą kasdieniame lygmenyje.
3. Remiantis atvejo analizės (atskirų karininkų biogramų) principais pateikti ir ištyrinėti tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkų įvaizdžio tipus.

Tyrimo chronologinės ribos apima Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės su(si)kūrimo laikotarpį nuo 1918 m. ir Nepriklausomybės kovų pradinį etapą, kuomet atsirado pirmosios Lietuvos karininkų, ne tik kaip kariuomenės dalies, bet ir kaip visuomenės dalies bei instituto, užuomazgos, kada Lietuvos kariuomenė pati pradėjo ruošti savo karininkus. Tyrimo laikotarpis

---

⁸ BANKAUSKAITĖ-SEREIKIENĖ, G.; BŪBLAITYTĖ I. Normatyvinis vyriškumas tarpukario Lietuvos spaudoje ir reklamoje: karininko įvaizdis. *Respectus philologicus*. Vilnius, 2017; PETRAUSKAITĖ, A. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, t. XXI, Vilnius, 2006; JOKUBAUSKAS, V. Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius [RADUS-ZENKAVIČIUS, Leonas. Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėje (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, t. XXX, Vilnius, 2015; VAIČENONIS, J. *Lietuvos kariuomenės valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927-1940)*. Vilnius, 2004.

⁹ JAKŠTYS, G. Lietuvos Karo mokyklos tradicijos (1919–1940 m.). *Karo archyvas*, t. XXX, Vilnius, 2015; MITKIEWITCZ, L. *Kauno atsiminimai (1938-1939)*. Vilnius, 2002; STOLIAROVAS, A. „Kariško munduro“ garbės gynimas prieškarinio Lietuvoje. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2011 metai. T. 1. Vilnius, 2012; ŽUKAS, K. *Žvilgsnis į praeitį*. Žmogaus ir kario atsiminimai. Medžiaga istorikams. Vilnius, 1992

užbaigiamas 1940 m. birželio 15 d., kuomet įvykdyta sovietinė okupacija ir Lietuvos karininkų instituto tąsa buvo nutraukta.

Tyrimo metodai: įgyvendinant išsikeltus uždavinius, sisteminant ir analizuojant istoriografijoje ir šaltiniuose esančius duomenis naudoti informacijos sintezės, istorinis analitinis, apžvalginis metodai, kurie padėjo atskleisti tarpukario Lietuvos kariuomenės karininko įvaizdžio detales.

Tyrimo struktūra: surinkta šaltinių informacija lėmė šio tyrimo struktūrą, kurią sudaro įvadas, kuriame pristatoma tyrimo problematika, naujumas bei aktualumas, tyrimo objektas, tikslai ir uždaviniai, chronologinės ribos bei svarbiausios istoriografijos ir šaltinių pozicijos, metodai, kuriais naudojantis buvo atliktas darbo tyrimas. Dėstomoji dalis, kurią sudaro trys skyriai, dvylika poskyrių bei išvados, kuriose apibendrinami pasiekti tyrimo rezultatai, šaltinių ir literatūros sąrašas.

Pirmame skyriuje nagrinėjama tarpukario Lietuvos kariuomenės karininko įvaizdžio formavimo pradžia bei nuostatos įtvirtinančios karininko idealą. Siekiant aiškiau išdėstyti ir išanalizuoti ideologines ir vertybines tarpukario Lietuvos kariuomenės karininko įvaizdžio užuomazgas, skyrius dalinamas į penkis poskyrius, kuriuose išsamiau aptariama: tarpukario kartininko statuso užuomazgos, kariuomenės tradicijų formavimas bei jų svarba tarpukario Lietuvos karininko įvaizdžio sanklodai, karininko asmenybės ugdymo ir mokymo, šeimos bei karininko - mokytojo klausimai.

Antrajame skyriuje, aktualizuojant tarpukario Lietuvos karininkų kasdienybės problematiką, nagrinėjamos idealaus karininko įvaizdžio ir tikrovės sankirtos, atsiskleidžiančios karininkų nusižengimuose ir nuobaudose. Trečiajame skyriuje „Karininko įvaizdis tarpukario Lietuvos viešajame diskurse: bendrieji bruožai ir personalijos“ analizuojama pasirinktų karininkų – kariuomenės generolų, užėmusių vadovaujančius postus tarpukario kariuomenėje bei pasižymėjusių Lietuvos kariuomenei ir valstybei - *idealaus* karininko tipai.

Istoriografija.

Tarpukario Lietuvos kariuomenės karininko įvaizdžio formavimo užuomazgas galime aptikti jau 1918-1920 metų Nepriklausomybės kovų kontekste. Apie pirmojo Lietuvos tarpukario karininko-kariuomenės vado gen. S. Žukausko paveikslą ir jo dalyvavimą Nepriklausomybės kovose, rašo Jonas Aničas. Autorius parengtoje apybraižoje pateikia pirmojo tarpukario Lietuvos kariuomenės vado nuveiktus darbus, kurie atsispindėjo istorikų Kazio Ališausko ir Antano Rukšos monografijoje „Kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės“. J. Aničas knygoje nesiekė išsamiai išanalizuoti visus gen. S. Žukausko biografijos tarpsnius, nes to padaryti neįmanoma dėl šaltinių stokos, tačiau jo tikslas, kaip įmanoma išsamiau supažindinti skaitytojus su generolo asmenybės, karininko, karvedžio bruožais¹⁰.

---

¹⁰ ANIČAS, J. *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006.

Gintautas Surgailis biografijų apybraižoje pristato tarpukario Lietuvos kariuomenės vadus bei šių karininkų gyvenimo aprašymus. Autorius supažindina su keturis kartus buvusiu vyriausiuoju Lietuvos kariuomenės vadu gen. S.Žukausku, jo pirmuosius žingsnius besikuriančioje kariuomenėje ir vadovavimą kariniams veiksams Nepriklausomybės kovose. Taip pat knygoje rašoma apie paskutinius tarpukario Lietuvos kariuomenės vadus – generolus Stasį Raštikį ir Vincą Vitkauską. G. Surgailis pateikia tarpukario kariuomenės vadų indėlį į tarpukario Lietuvos kariuomenę, jos įvaizdžio formavimą tarpukario Lietuvos visuomenėje.¹¹ Kitoje G. Surgailio monografijoje pateikiama Penktojo pėstininkų pulko istorija nuo pulko užuomazgos – Atskirojo bataliono, kuris buvo pradėtas formuoti kaip išvaduotos Lietuvos būsimos sostinės Vilniaus karo komendantūros dalinys, o 1919 m. birželio mėn. buvo pavadintas Vilniaus batalionu. Vėliau, kovų dėl nepriklausomybės metu, Vilniaus batalionas išaugo į Penktąjį pėstininkų pulką.¹²

Idealaus karininko paveikslas buvo įtvirtintas gen. Leono Radus-Zenkavičiaus pirmojoje 1922 m. Lietuvos karo doktrinoje, kurios publikaciją parengė Vytautas Jokubauskas¹³. Dokumento publikacijoje pateikiamas kariuomenės pajėgų komplektavimas, moralės, mokymo, aprūpinimo ir taktikos principai, kurie buvo suformuluoti atsižvelgiant į kitų šalių armijų patirtį Pirmojo pasaulinio karo metu ir Lietuvos sąlygas. Karinėje doktrinoje aprašomos įtvirtinamos rengiamų pajėgų pasiruošimas ateities karui: karo istorijos analizė, galimų priešų įvertinimas, atsižvelgiant į turimas technines priemones ir ginkluotę bei nacionalinius ypatumus. Karinėje doktrinoje didelis dėmesys skiriamas apibrėžti „idealiojo“ karininko paveikslą, kurio nuostatos įtvirtintos doktrinos II „Karinių korpusas“ ir IV „Auklėjimo ir mokymo sistema“ skyriuose. Šiuose skyriuose pateikiami karininkui privalomi asmenybės bruožai: išsilavinimas, išprusimas, aukšta moralė, gera savitvarda, pastovumas, dvasinė tvirtybė, karo meno išmanymas, karo technikos pažinimas ir t.t.

Vytauto Jokubausko tyrime atskleidžiama, kokių veiksmų tarpukariu ėmėsi Lietuva, lyginant ją su Latvija, Estija, Suomija, siekdama užsitikrinti savo karinį saugumą, kaip rengėsi atremti grėsmes ir kaip galiausiai 1940 m. birželį kapituliavo politikai.¹⁴

Jonas Vaičenonis knygoje analizuoja Lietuvos kariuomenės ir karininkijos įtaką svarbiausiems valstybės politiniams įvykiams nuo 1926 m. įvykdyto perversmo iki pat nepriklausomybės netekimo 1940 m. birželio mėnesio. Autorius pateikia daug informacijos apie kariuomenės struktūras, tačiau aktualiausias šios knygos IV skyrius, kuriame J. Vaičenonis atskleidžia tarpukario karininkijos moralinį veidą, jo įtaką istoriniams įvykiams, visuomenės ir kariuomenės santykiams. Autorius

¹¹ SURGAILIS, G. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius, 1991, p.17-29.

¹² SURGAILIS, G. *Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas*. Vilnius, 2017.

¹³ JOKUBAUSKAS, V. Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius [RADUS-ZENKAVIČIUS, Leonas. Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėje (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, t. XXX, Vilnius, 2015, p. 176–237.

¹⁴ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizavimas. *Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014 p.8.

knygoje rašo apie XX amžiaus ketvirtojo dešimtmečio viduryje kariuomenės įvaizdžio visuomenėje kūrimą bei idealaus karininko modelio formavimą.¹⁵

Vytautas Bulvičius, tarpukario Lietuvos kariuomenės generalinio štabo majoras, nagrinėjo Lietuvos tarpukario kariuomenės karinio rengimo aktualijas ir problemas bei sunkumus. Autorius knygoje supažindina su atmosfera, kurioje kariui teks veikti būsimajame kare, ypatingai karo pradžioje. V. Bulvičius teigia, kad jei kareiviai ir karininkai supras šias aplinkybes, kuriose jiems teks kovoti, tada jie ir patys sugebės suprasti savo pareigas kritiškiausiais gyvenimo momentais.¹⁶

Istoriografijoje tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir kvalifikacijos kėlimo tyrimus yra aprašęs Feliksas Žigaras. Monografijoje F. Žigaras, remdamasis archyvine medžiaga, literatūriniais šaltiniais aprašo karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos kėlimo sistemą.¹⁷

Bronius Puzinavičius monografijoje analizavo karininkų – karo pedagogų psichologines ugdymo ir saviugdos problemas. Autorius aptarė tinkamai parengtų vadų vadovavimą kareiviams ir konstatavo, kad jaunuolių atranka karo studijoms bei karininkų mokymas ir ugdymas yra vienas iš svarbiausių karinio rengimo uždavinių. Karininkai turi būti ypač gerai pasirengę veikti kritinėmis sąlygomis, nesutrikti esant sudėtingoms ir pavojingoms situacijoms, nes nuo jų psichologinės būklės priklauso ir kareivių psichinė būsena. Autorius įvardijo, kad aukšta karininkų moralė, tvirtas charakteris, savo profesijos išmanymas, komunikabilumas, profesinės etikos suvokimas yra geriausios savybės efektyviai rengiant bei mokinant kareivius¹⁸.

Aiškesnį vaizdą apie tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkus galime susidaryti susipažinus su Vidmanto Jankausko knygomis¹⁹, kuriose autorius pateikia šio darbo III skyriuje analizuojamas tarpukario kariuomenės generolų personalijas. V. Jankauskas aprašo apie Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės generolus, pateikdamas atliktų tyrimų rezultatus apie reikšmingesnius karininkų gyvenimo įvykius. Autorius pateikia faktus negražindamas ir nejuodindamas praeities, o parodant ją tokią, kokią matė ir užfiksavo aprašomų generolų amžininkai. Nors kai kurios asmenybės ir įvykiai šiandieną yra prieštaringai vertinami, autorius nesiekia primesti išankstinių nuomonių pateikdamas atliktų tyrimų rezultatus.²⁰

Lietuvos kariuomenės tyrimuose dažnai įsitvirtinęs požiūris, jog kariuomenė traktuojama kaip vieninga, paklusni bei apolitiška, turinti aukštą simbolinį statusą ir autoritetą visuomenėje. Manytina, jog kariuomenės jėgos nukreiptos į šalies gynybą bei tarnybą valstybei, o ne vienai konkrečiai politinei jėgai. Kęstutis Kilinskas savo tyrime pateikia politinės ir karinės valdžios santykius Lietuvoje,

¹⁵ VAIČENONIS, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927-1940)*. Vilnius, 2004, p. 130.

¹⁶ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. [spaudai parengė mjr. E. Jakimavičius], Vilnius, 1994, p. 234.

¹⁷ ŽIGARAS, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.)*. Karo pedagogika Lietuvoje (1918 – 1940 m.), Ats. red. A. AŽUBALIS. Vilnius, 2007, p.18.

¹⁸ PUZINAVIČIUS, B. *Karininkas – pedagogas ir vadas*. [pagal 1921–1940 m. Lietuvos karių spaudos publikacijas], Vilnius, 2006, p. 230.

¹⁹ JANKAUSKAS, V. *Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*. Vilnius, 2004.

²⁰ JANKAUSKAS, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai I d.* Vilnius, 1998, p.6.

atskleisdamas, kaip kariuomenė siekė daryti įtaką valstybėje vykusiems politiniams procesams bei kokią poveikį karininkai darė politikams kuriant Lietuvos kariuomenę. Autorius tyrime labai aiškiai pateikia, kokia civilinės valdžios institucijų reakcija buvo į kariuomenės veiksmus kovose su bermontininkais ir lenkais bei išaiškina tarpukario karininkijos politinį vaidmenį valstybės kūrimosi pradžioje. Autorius kompetentingai parodo karininkijos bandymus sukurti įstatymus, kurie demokratizuotų kariuomenės valdymą. K. Kilinskas savo tyrime taip pat atskleidžia karininkų ir didžiausių politinių partijų: tautininkų, krikščionių demokratų, valstiečių liaudininkų ir socialdemokratų ryšius bei analizuoja priežastis, kurios sukėlė 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą. Autorius tyrime sumaniai atskleidžia, kaip kariuomenė tapo patikima A. Smetonos autoritarinio režimo atrama. Tyrime analizuojamas gen. S. Raštikio vaidmuo bei santykiai su Prezidentu, ministru pirmininku bei Lietuvos tautininkų sąjunga.²¹

Apie tarpukario karininkų paveikslą „įrėminimą“ į papročius, tradicijas, moralės bei teisės normas, karininkų elgesio standartus, kario profesinės garbės sampratą, tradicijas, savo darbe tyrimą atliko Andriejus Stoliarovas. Atlikdamas tyrimą, autorius naudojo Lietuvos centriniam valstybės archyve saugomais kariuomenės dalių ir įstaigų dokumentais, dokumentais „Įsakymai kariuomenei 1918-1940 m.“ ir 1928 metų „Karininkų garbės teismo statutu“ iš kurių autorius surinko informaciją apie negarbingus karininkų poelgius, garbės teismo sprendimus bei pasekmes. Taip pat A. Stoliarovas rėmėsi tarpukario periodine spauda t.y. kariniais žurnalais: „Kardas“, „Karys“, „Mūsų žinynas“ bei visuomeniniais laikraščiais: „Banga“, „Lietuvos aidas“, „Lietuvos žinios“, „Rytas“, „Šaltinis“, „Trimitas“, kurie suteikė naudingos informacijos apie karinės garbės supratimą, karininkų garbės teismus, dvikovas ir kariuomenės vidaus gyvenimo problemas.²²

Šiek tiek savo tyrime, apie visuomenės požiūrį į tarpukario Lietuvos karininkus ir kas lėmė tokį požiūrį, analizuoja Paulius Pacevičius.²³

A. Petrauskaitė, naudodamasi archyvine medžiaga bei Lietuvos tarpukario spaudoje publikuotais straipsniais parengė publikaciją, kurioje apžvelgia su kokiomis dorovinėmis problemomis susidūrė tarpukario Lietuvos kariuomenė. Savo tyrime ji nagrinėja karininko elgesio standartus, karininkų požiūrį į profesinius ypatumus ir moralines vertybes.²⁴ Gabija Bankauskaitė-Sereikienė ir Inga Būblaitytė savo straipsnyje apie tarpukariu susiformavusį karininkijos luomą ir kariuomenės kuriamą įvaizdį visuomenėje pateikia, kaip kuriamas karininko įvaizdis, paremtas tautinėmis vertybėmis, buvo vertinamas tarpukario visuomenėje.²⁵

²¹ KILINSKAS, K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918 – 1940*. (Daktaro disertacija). Vilnius 2018, p. 5-18.

²² STOLIAROVAS, A. „Kariško munduro“ garbės gynimas prieškarinio Lietuvoje. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2011 metai. T. 1. Vilnius, 2012, p.63-80.

²³ PACEVIČIUS, P. *Lietuvos kariuomenės dezertyrai 1918-1940 m.* (Magistro baigiamasis darbas). Kaunas, 2012, p.15.

²⁴ PETRAUSKAITĖ, A. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, t. XXI, Vilnius, 2006, p. 118.

²⁵ BANKAUSKAITĖ-SEREIKIENĖ, G.; BŪBLAITYTĖ I. Normatyvinis vyriškumas tarpukario Lietuvos spaudoje ir reklamoje: karininko įvaizdis. *Respectus philologicus*. Vilnius, 2017, p.154.

Buvęs paskutinės Vyriausybės žemės ūkio ministras Juozas Audėnas savo atsiminimuose aprašo dalyvavimą nepriklausomos Lietuvos paskutiniame A. Merkio ministrų kabinete posėdį ir jame priimtus politikų bei kariuomenės vadovybės sprendimus dėl Lietuvos valstybės likimo.²⁶

Lietuvos skautų įkūrėjo, karininko Petro Jurgėlos atsiminimų knygoje labai ryškiai atskleidžiami P. Plechavičiaus - karininko, vado ir asmenybės bruožai. Knygoje pateikiama gen. P. Plechavičiaus veikla nuo įvykių Lietuvos nepriklausomybės susikūrimo, kai įstojęs savanoriu į Lietuvos kariuomenę, karininkas sėkmingai kariavo lenkų, bolševikų frontuose, prieš bermontininkus iki pat jo tarnybos tarpukario kariuomenėje pabaigos.²⁷

Leonas Mitkievičius, pirmasis ir paskutinis prieškarinės Lenkijos karo atašė tarpukario Lietuvoje, atsiminimuose atskleidžia to meto politinius įvykius bei aprašo Lietuvos kariuomenės pasirengimo lygį, karinės vadovybės sugebėjimus. Autorius labai tolerantiškai ir subtiliai paliečia ir aprašo lenkų-lietuvių santykius bei tarpukario Lietuvos kariuomenės karininkų charakteristikas.²⁸

Stasys Raštikis nuosekliai pateikia svarbiausius savo gyvenimo įvykius bei tarnybą kariuomenėje. Autorius atsiminimuose nevengia buvusių vyriausybės vadų bei aukštesniųjų karininkų aptarinėjimo. Plk. Konstantino Žuko atsiminimų spektras apima nuo jo įstojimo savanoriu į Lietuvos kariuomenę bei dalyvavimą nepriklausomybės kovose iki pat išėjimo į atsargą. K. Žukas atsiminimus rašė pasitelkdamas tik savo atmintį, todėl knygoje pateikiama informacija nėra visiškai tiksli. Atsiminimuose atsispindi paties K. Žuko požiūris į 1926 m. organizuotą karinį perversmą. Nemažai atsiminimuose dėmesio, buvęs tarpukario krašto apsaugos ministras, skiria pirmiesiems tarpukario karininkams gen. S. Žukauskui bei V. Nagiui Nagevičiui. Ir nors plk. K. Žuko parašytuose atsiminimuose jaučiamas šioks toks simpatijų-antipatijų atspalvis, tačiau galima teigti, kad tai yra puiki istorinė medžiaga²⁹.

Generolo Vlado Nagiaus Nagevičiaus gyvenimo ir darbų apžvalgoje, kurią redagavo dr. B. Matulionis, išleido Veronika Nagevičienė pateikti gen. V. Nagevičiaus artimųjų, kolegų, bendraminčių atsiminimai apie generolo karinę bei visuomeninę veiklą nuo pat kariuomenės susikūrimo pradžios iki jos išformavimo. Knygoje labai aiškiai ir išsamiai pateikta V. Nagevičiaus asmenybės biografija bei jo svarbiausi Lietuvos kariuomenei ir Lietuvos valstybei nuveikti darbai.³⁰

Tomo Balkelio knygoje atskleidžiama nepriklausomos Lietuvos valstybės ir visuomenės kūrimosi raida nuo pirmojo pasaulinio karo pradžios iki 1923 m., kai baigėsi kovos, mūšiai, smurtas prie Lietuvos ir Lenkijos pasienio.³¹

²⁶ AUDĖNAS, J. *Paskutinis posėdis*. Vilnius, 1990.

²⁷ JURGĖLA, P.; JURKUS P. *Gen. Povilas Plechavičius*. Bruklinas, Niujorkas, 1978, p. 5-9.

²⁸ MITKIEWITCZ, L. *Kauno atsiminimai (1938-1939)*, Vilnius, 2002, p. 8.

²⁹ ŽUKAS, K. *Žvilgsnis į praeitį*. Žmogaus ir kario atsiminimai. Medžiaga istorikams. Vilnius, 1992.

³⁰ MATULIONIS, B. *Vladas Nagius Nagevičius. Gyvenimo ir darbų apžvalga*. Connecticut, 1962, p.6-76.

³¹ BALKELIS, T. *Lemtingi metai. Lietuva 1914-1923 m.* Vilnius, 2019.

Raimundas Lopata leidinyje nagrinėja dvi problemas: kodėl demokratinį režimą Lietuvoje pakeitė autoritarizmas bei kokios legitimumo formos bei politinės raidos modelis buvo pasirinkti po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo.³²

Apie karinės garbės suvokimą, karininko pašaukimą, jo moralines vertybes, karininko santykius bei jo įvaizdį visuomenėje daug rašyta tarpukario spaudos „Karys“, „Kardas“, „Trimitas“ žurnaluose. Straipsniuose autoriai aprašo, kokie taikomi standartai kariuomenei ir jos nariams – karininkams, kad jie būtų tautos bei valstybės idealų siekėjai. Straipsniuose apčiuopiami pamokymai kariškai bendruomenei, kaip turėtų būti ugdomos, saugomos bei gerbiamos tradicijos.

---

³² LOPATA, R. *Autoritarinis režimas tarpukario Lietuvoje: aplinkybės, legitimumas, koncepcija*. Vilnius, 1998.

1. LIETUVOS KARIUOMENĖS KARININKO ĮVAIZDŽIO GENEZĖ

1.1. Lietuvos tarpukario karininko statuso užuomazgos: karininkas – tautos ir valstybės elito narys

Iki Pirmojo pasaulinio karo lietuvių karininkų Rusijos kariuomenėje nebuvo daug, caro valdžia lietuviams nepasitikėjo, ypač jei jie buvo katalikai, o tuos, kuriuos priimdavo, agituodavo priimti pravoslavų tikėjimą. Tokia buvo Rusijos imperijos rusinimo politika. Įsibėgėjus Pirmajam pasauliniui karui, Rusijos imperijos kariuomenėje labai trūko karininkų, todėl buvo palengvintos sąlygos lietuviams įstoti į karo mokyklas, tačiau į karo akademijas keliai vis dar buvo uždari. Pasak F. Žigaro, būtent tuo metu ir padaugėjo Rusijos karo mokyklose besimokančių būsimų Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės karininkų. Kaip teigiama monografijoje daugiausia karininkų baigė Vilniaus karo mokyklą, kuri buvo įsteigta 1864 m. Baigę šią karo mokyklą karininkai vėliau padarė karinę karjerą ir pasitarnavo kuriant Lietuvos kariuomenę.³³

Istorikas Vytautas Jokubauskas rašo, kad pagrindė Lietuvos karininkų korpusas buvo formuojamas iš Rusijos imperijos armijos, kurios generalinio štabo karininkai buvo rengiami tik vienoje karo mokykloje – Rusijos imperijos Nikolajaus generalinio štabo akademijoje, kur kiekvienais metais buvo parengiama iki šešiasdešimties absolventų, tarp jų - gen. mjr. Leonas Radus-Zenkavičius, tarnybą Lietuvos kariuomenėje pradėjęs 1921 m. vasarį.³⁴

Gen. L. Radus-Zenkavičius per 7 tarnybos metus Lietuvos kariuomenėje (1921 m. vasario 14 d. iki 1928 m. kovo 1 d) paliko svarų indėlį: ėjo generolo ypatingiesiems reikalams prie krašto apsaugos ministro pareigas, buvo Karo mokslo skyriaus viršininkas, Aukštųjų karininkų kursų viršininkas, Generalinio štabo viršininkas, Vyriausiojo štabo viršininkas, nuolatinis Karo tarybos narys, Lietuvos karininkų ramovės seniūnų tarybos narys.

Išleidžiant gen. L. Radus-Zenkavičių į atsargą, LR prezidentas Antanas Smetona su generolu atsisveikino šiais žodžiais: „Tamstos prašymu, Pone Generole, esate atleistas iš karo tarnybos į atsargą. Atsisveikindamas su Tamsta, randu reikalingu paminėti Tamstos, Pone Generole, tuos nuopelnus Lietuvai, kuriuos padarėte per kelerių metų tarnybą Lietuvos kariuomenėje. Tamstos rūpesnių ir sumanumu įvesta kariuomenėje nauja karo doktrina, reikiamoje aukštumoje pastatytas taktikos mokymas kariuomenės dalyse, duota gerų pavyzdžių manevrams vesti, suorganizuoti ir gerai pastatyti Aukštieji Karininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Vytauto Kursai.

³³ ŽIGARAS, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.)*. Karo pedagogika Lietuvoje (1918 – 1940 m.), Ats. red. A. AŽUBALIS. Vilnius, 2007, p.18.

³⁴ JOKUBAUSKAS, V. *Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės doktrina ir jos autorius*. Karo archyvas, t. XXX Vilnius, 2015 p. 177.

Taip pat negaliu paminėti, jog Tamstos dėka yra palankiai mums sutvarkyta Lietuvos karo skola su Anglija. Už tuos darbus reiškiu Tamstai, Pone Generole, gilios padėkos³⁵“.

Išeinančiam į atsargą generolui buvo suruoštos iškilmingos išleistuvės Karininkų Ramovėje, kuriose dalyvavo LR Prezidentas, ministras-pirmininkas prof. A. Voldemaras, krašto apsaugos ministras ir kiti aukšti bei garbingi karininkai ir svečiai. Už nuopelnus Lietuvai ir Lietuvos kariuomenei išleidžiamas į atsargą generolas Prezidento buvo apdovanotas I laipsnio Didžiosios Lietuvos Kunigaikščio Gedmino ordinu.

Gen. Leono Rados-Zenkavičiaus nuopelnai Lietuvos kariuomenei iš tiesų nemenki, generolo indėlis - pirmieji lietuviški karo mokslo veikalai, taip pat jis yra pirmosios Karo doktrinos autorius. Šiame dokumente generolas aprašė kariuomenės komplektavimo, organizavimo, apginklavimo, moralės ir mokymo klausimus.

Tarpukario idealaus karininko savybes atspindėjo Lietuvos kariuomenės doktrina, kurioje akcentuotas patriotinis ir tautinis auklėjimas, kuris laiduotų aukštą karių motyvaciją, o religija padėtų užtikrinti moralinį kario pasirengimą, kad mokymas būtų standartizuotas ir vienodas visoje kariuomenėje.³⁶ Doktrinoje įtvirtinta nuostata, kad kariuomenėje turi būti įskiepyta drausmė, o joje privalo tarnauti fiziškai stiprūs, išsilavinę, aukštos moralės žmonės, kurie turėtų atitinkamą karinį-techninį parengimą. Doktrinoje drausmė įvardijama, kaip tarnybinis karininko bei kareivio klusnumas, kada jis nesvyruodamas visada yra pasirengęs savo gyvybę paaukoti, jei to reikalauja tarnybos pareigos.

Karo istorijoje pristatomi trys drausmę paskatinantys faktoriai: pilietinio jausmo, bausmės baimė ir karinė garbė. Tai reiškia, kad drausmė, kuri pagrįsta aukštu piliečio pareigų supratimu, pasiekama nuo mažens visuomenei skiepijant moralines vertybes, autoriaus teigimu šiuo supratimu pasižymėjo „klasinės tautos pirmuoju jų istorinio gyvenimo laikotarpiu“³⁷. Drausmė, pagrįsta staigios ir žiaurios bausmės baime, tai rykščių drausmė; ji buvo privaloma kariuomenėje, nustojusioje pilietinio jausmo, ir labai plačiai įsigalėjo samdomose vidurinių ir naujų amžių armijose, o drausmė, pagrįsta išlavintu karinės garbės ir drausmingumo jausmu – tai „ricieriška“ [L. R. Zenkavičius] drausmė. Ši drausmė grindžiama tradicijomis, ilga tarnyba kariuomenėje bei viršininkams rūpinantis savo valdiniais ir šiems tikint į savo viršininkus.³⁸

Gen. L. Rados Zenkavičius pabrėžia, kad kai „valstybė neduoda kariuomenei reikalingo kario – piliečio, kareivio auklėjimo ir švietėjo rolė tenka atlikti karininkų korpusui. Tačiau šis korpusas ne tik

³⁵ *Mūsų kariuomenės gyvenimas*. Kardas, 1928 03 10, Nr. 7 (103), p. 119.

³⁶ JOKUBAUSKAS, V. *Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės doktrina ir jos autorius*. Karo archyvas, t. XXX, Vilnius, 2015, p. 182.

³⁷ *Ibid.*, p. 193.

³⁸ JOKUBAUSKAS, V. *Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius* [RADUS-ZENKAVIČIUS, Leonas. Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėje (dokumento publikacija)]. *Karo archyvas*, t. XXX, Vilnius, 2015, p. 194.

privalo prirengti visais atžvilgiais tinkamą karį, bet dar daugiau – jis turi aukštą pareigą gautą netobulą pilietį gražinti visuomenei daug tobulesnį: įgijusį drausmės, išlavinto proto, išstobulintos doros ir sąmoningą patriotą“.³⁹

Iš šių doktrinoje įtvirtintų nuostatų galime susidaryti vaizdą, koks turėjo būti karininko idealas ir koks jam tenka auklėjamasis vaidmuo. Tai reiškė, kad karininkas turėjo būti visapusiškai išsilavinęs, išprusęs, labai aukštos moralės, gerai išmanyti karo meną, karo techniką, pasižymėti savitvarda, pastovumu, dvasine tvirtybe. Kad tai pasiekti, buvo būtina sudaryti tokias sąlygas, kurios į karininkų gretas priviliotų geriausius šalies piliečius, tai yra:

- sudaryti karininkų parengimo ir tobulinimo sistemą;
- sudaryti tokias tarnybos sąlygas, kad karininkas galėtų tobulinti tas savybes, kurios būtinos karininkui jo tarnyboje.

Gen. L. Radus-Zenkavičius pažymi, kad žmogui svarbiausia patenkinti du poreikius: kūno ir dvasios. Šie poreikiai visada kovoja tarpusavyje, tačiau karų patirtis parodė, kad nugalėti tas, „kurio pusėje galų gale pasirodys didesnės moralės ir dvasinės pajėgos“.⁴⁰ Todėl karininko moralinės vertybės turi būti aukščiau už materialinę gerovę, taigi dėl šios priežasties karininkai turi atitikti aukščiausią moralinį lygį ir į karininkų korpusą „turi būti sutelkiami elementai su vyraujančiais dvasiniais, o ne medžiaginiaisiais akstiniais“.⁴¹

Atsižvelgiant į tai, karininkas turi būti pripažintas kaip jam patikėtų žmonių auklėtojas, tautos garbės reiškęjas, todėl būtina palaikyti jo autoritetą, o ypač karo tarnybinių santykių srityje. Ir šiuo „atžvilgiu įstatymai privalo išskirti karininkus iš bendrosios kitų piliečių masės“⁴². Kadangi kariuomenės paskirtis tarnauti valstybei, todėl įstatymu karininkui draudžiama dalyvauti politinėje veikloje.

Doktrinoje įvardijama, jog karininkų korpusas privalo pasižymėti aukštomis moralinėmis vertybėmis, tačiau nereiškia, kad materialiniai dalykai nėra svarbūs. Karininkui privaloma užtikrinti materialinę gerovę, aprūpinti senatvę bei karininkas turi būti apdraustas nelaimių atveju. Autorius teigia, kad jei materialinė gerovė nebus užtikrinta, gabesni karininkai išeis iš kariuomenės, o „*silpnės dvasios*“ karininkai ieškos priegios prie įvairių „nešvarių darbų“, kad pagerintų savo materialinę gerovę. Tai gali stipriai paveikti kokybinę karininkų korpuso sudėtį ir galų gale valstybei tai kainuotų daug brangiau, negu savo laiku pasirūpinti karininkų materialine gerove.⁴³ Gen. L. Radus Zenkavičius dėsto, kad jei „karininkai su aukštais doriniais privalumais ir pakęs visus trūkumus,

---

³⁹ JOKUBAUSKAS, V. Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius [RADUS-ZENKAVIČIUS, Leonas. Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėje (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, t. XXX, Vilnius, 2015, p. 195.

⁴⁰ Ibid., p. 195.

⁴¹ Ibid., p. 195.

⁴² Ibid., p. 196.

⁴³ Ibid., p. 197.

kylančius dėl nepakankamo tarnybinio aprūpinimo, tačiau palikta be aprūpinimo senatvė ir nelaimės nubaidys ir juos nuo armijos“.⁴⁴ Neapkraunant valstybės išdo, generolas šį klausimą siūlė spręsti integruojant kariuomenės veteranus į valstybines tarnybas, duodant žemės bei sekant Amerikos armijos pavyzdžiu, skirti draudimo premijas.⁴⁵

Autorius teigia, kad karininkai, turėdami vien aukštas moralines vertybes, dar neįstengs savo misijos atlikti, kad jie būtų kvalifikuoti profesionalai, privaloma juos gerai parengti karo mokslo atžvilgiu, o išmokti karo tarnybos galima tik daug darbo ir pastangų įdėjus. Kad būtų parengtas profesionalus karininkas, buvo būtina įsteigti papildomų mokyklų bei kursų tinklą. Tikrosios tarnybos karininko vardas gali būti įgyjamas tik pabaigus specializuotą dvejų metų kurso karo mokyklą ir išlaikius egzaminus. Įgyti teisių kuopos, eskadrono ir vyresniojo baterijos karininko pareigoms eiti, reikalinga patenkinamai baigti savo tarnybos tobulinimo kursus.⁴⁶ Jaunesniaisiais šių tobulinimo kursų vadovais galėjo būti, be patyrusių esamų specialistų, ir pirmos aukštųjų karininkų kursų laidos karininkai. Kad būtų galima eiti batalionų, baterijų ir pulko vadų pareigas, buvo reikalinga baigti metinius aukštuosius karininkų kursus. Norint parengti generalinio štabo karininkų korpusą, būtina greta aukštųjų karininkų kursų įsteigti dvejų metų generalinio štabo skyrių. Anuo metu, tik susikūrus Lietuvos kariuomenei, generalinio štabo karininkų nebuvo ir šis trūkumas galėjo neigiamai atsiliiepti valstybės parengimui kariauti, kariuomenės išsilavinimui bei kariuomenės vadovavimui kautynėse. Vien tik komandiravimai mokytis į užsienį, šio klausimo nebūtų išsprendę, be to tai labai brangiai kainavo ir nebūtų padėję sudaryti tautinio lietuvių generalinio štabo. Tokį štabą ir jo karininkus galėjo išugdyti tik sava mokykla, kuri būtų įkurta Lietuvoje. Ji taip pat padėtų gaminti karo literatūrą ir lietuvių kalbos karinę terminologiją, nes, be abejo, vienas net ir specialių dalykų dėstymas šituose generalinio štabo kursuose su laiku turėjo būti vedamas lietuvių kalba. Generolo teigimu šie kursai „privalo sudaryti aukštos doros, tvirtos dvasios, tvirto karo mokslo vieną, susibūrusį karininkų korpusą, kuris parengtų ir drąsiai vestų į kovą jauną lietuvių kariuomenę vardan gimtojo krašto gerovės ir gimtos tautos idealų“.⁴⁷

Taigi pirmosios Lietuvos kariuomenės karinės doktrinos autorius gen. L. Radus-Zenkavičius, ne tik parengė tarpukario Lietuvos karo doktriną, bet ir aktyviai dirbo diegdamas ją kariuomenėje.⁴⁸ Generolo parengtoje doktrinoje buvo apibrėžtas idealus karininko įvaizdis: išsilavinęs, išprusęs, labai aukštos moralės, gerai išmanantis karo meną, karo techniką, pasižymintis savitvarda ir geležine

---

⁴⁴ JOKUBAUSKAS, V. Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės karinė doktrina ir jos autorius [RADUS-ZENKAVIČIUS, Leonas. Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėje (dokumento publikacija). *Karo archyvas*, t. XXX, Vilnius, 2015, p. 197.

⁴⁵ Ibid., p. 197.

⁴⁶ Ibid., p. 198.

⁴⁷ Ibid., p. 199.

⁴⁸ Ibid., p. 190.

drausme, kuri įvardijama, kaip tarnybinis karininko bei kareivio klusnumas, kada jis nesvyruodamas pasirengęs savo gyvybę paaukoti, jei to reikalauja tarnybos pareigos.

1.2. Kariuomenės tradicijų svarba tarpukario Lietuvos karininko įvaizdžio sanklodai

Karininkai, tarnaudami kariuomenėje, didžiąją savo gyvenimo dalį praleisdavo joje, todėl buvo glaudžiai susiję su dauguma jos tradicijų. Tačiau tvarka kariuomenėje buvo užtikrinama ir reguliuojama papročių, tradicijų, moralės bei teisės normų suvaržytomis elgesio taisyklėmis. Karininkai stengėsi apibrėžti savo elgesio standartus, nes atsirado tinkamo ir teisėto elgesio būtinybė, o pati kario profesinės garbės samprata tik formavosi. Atkurtos Lietuvos kariuomenėje tarnavo Rusijos, kiek mažiau Didžiosios Britanijos, JAV, Prancūzijos, Švedijos, Vokietijos ir Lietuvos karo mokyklų auklėtiniai. Kariuomenė dar neturėjo savų tradicijų, trūko kvalifikuotų specialistų, patirties, todėl vienareikšmis karininko garbės suvokimas buvo paremtas individualiomis kario savybėmis ir įvairių šalių karo mokyklų tradicijomis.⁴⁹ Svetimų kariuomenių dvasia, tradicijos, papročiai padarė šiokią tokią įtaką Lietuvos kariuomenės karininkų moralinėms ir dvasinėms vertybėms, garbės, o ypač karinės garbės supratimui.

Todėl 1919 metais, pačiame Nepriklausomybės kovų įkarštyje, įkūrus Lietuvos karo mokyklą, imta galvoti apie karinės garbės suvokimą, karininko pašaukimą bei jo santykių su visuomene įtvirtinimą, įvedant Karo Mokykloje, o vėliau ir Aukštųjų Karininkų Kursuose bei Karo Technikos Kursuose papildomus dėstomus dalykus karininkams. Šviečiant karininkiją, buvo siekiama stiprinti jos moralines vertybes bei garbės pajautimą savo luomui. Imta kurti karines tradicijas, tokiu būdu siekiant priartėti prie idealaus karininko paveikslo. Nuo pat Lietuvos Karo mokyklos įkūrimo pradžios imta kurti savas tradicijas, kurios formavosi pirmiausia nuo švenčių, kurias šventė tarpukario Lietuvos visuomenė t.y. Velykų, Kalėdų, kitų religinių bei valstybės atmintinų dienų šventimo, ypatingai Vasario 16-oji valstybės žmonėms tapo ypatingai svarbia švente, kuri vėliau buvo švenčiama surengus parada ir kitus šventės akcentus.

Išskirtine, įsimintiniausia ir bene svarbiausia ceremonija tarpukario kariuomenėje galime vadinti iššventinimą į karininkus. Karo mokyklos vadovybė, suprasdama, koks šis ritualas svarbus jaunajam karininkui, siekė, kad ši diena taptų įsimintina visam gyvenimui. Pasak Gintauto Jakščio, pakėlimo į karininkus iškilmės išsiskyrė iškilmingumu ir nuoseklumu. Šios iškilmių tradicijos formavosi gana ilgai, kol tapo tik Lietuvos Karo mokyklai būdinga, pirmojo karininko laipsnio suteikimo kariūnui ceremonija.⁵⁰

---

⁴⁹ STOLIAROVAS, A. „Kariško munduro“ garbės gynimas prieškarinio Lietuvoje. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2011 metai. T. 1. Vilnius, 2012, p. 65.

⁵⁰ JAKŠTYS, G. Lietuvos Karo mokyklos tradicijos (1919–1940 m.). *Karo archyvas*, t. XXX, Vilnius, 2015, p. 293.

Ypatingą dėmesį šios tradicijos įamžinimui skyrė karinė spauda aprašydama ceremonijos eigą, kuri dažniausiai trukdavo nuo ankstauro ryto iki vakaro. J. M. „Kardo“ žurnale publikuotame straipsnyje „Karo Mokyklos šventė ir naujų karininkų IX-ji laida“ rašo, kad 1927 m. rugsėjo 8 d., iš pat ryto į Karo mokyklą ėmė rinktis svečiai: Respublikos Prezidentas Antanas Smetona, krašto apsaugos ministras plk. T. Daukantas, kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas, vyriausiojo štabo viršininkas generalinio štabo plk. P. Plechavičius bei kiti garbingi svečiai.⁵¹

Ceremonija prasidėjo mokyklos salėje šv. Mišiomis ir pamokslu, kurio metu kapelionas paminėjo Karo Mokyklos šventės ir naujų karininkų IX laidos reikšmę. Po pamaldų ir pamokslo, kariūnai išsirikiavo aikštėje, kurioje Respublikos Prezidentas pasveikino mokyklą baigusius kariūnus ir palinkėjo jiems geros kloties. Po himno giedojimo, Karo mokyklos adjutantas perskaitė Respublikos Prezidento aktą apie pakėlimą į leitenanto laipsnį. Visi kariūnai, gavusieji leitenanto laipsnį vėliau persirengė karininkų uniforma ir vėl išsirikiavo minėtoje salėje. Mokyklos viršininkas plk. ltn. Pranas Kaunas pakvietė naujuosius karininkus saugoti „kariškas paslaptis ir būti atvirais vien tik Tėvynės laimei“. Visi karininkai iškėlė dešines rankas aukštyn paskui kunigą kartojo priesaikos žodžius. Pašventinę kardus, kapelionas priminė, kad karininkas paimdamas kardą į savo rankas prisiima atsakomybę už Lietuvos bei jos žmonių saugumą, po šių žodžių, karininkas prieina ir priklaupia prie Respublikos Prezidento „kuris paėmęs kardą ir tardamas: „Be reikalo nekelk, be garbės nenuleisk“ paliečia juo dešinį petį jaunajam karininkui, naujai iššventintas karininkas ima kardą ir bučiuoja, atsistojęs atiduoda pagarbą Respublikos Prezidentui ir deda kardą į makštis. Prezidentas paspaudžia ranką ir karininkas grįžta savo vieton⁵². Pažymėtina, kad 1923 - 1927 m. laidoms, baigusioms studijas buvo įteikiami kardai ant kurių vienoje pusėje buvo išgraviruoti LDK žymiausių mūšių pavadinimai, o ant kitos pusės 1918 m. - 1920 m. Nepriklausomybės mūšių pavadinimai. Darytina prielaida, kad išgraviruoti ant kardų mūšių pavadinimai turėjo jaunesiems karininkams priminti šlovingą Lietuvos praeitį bei protėvių stiprybę ir pralietą karių kraują už Lietuvos laisvę.

Po ceremonijos vyko iškilmingi pietūs, kurių metu Prezidentas, kariuomenės vadas ir kiti aukšti karininkai sakė sveikinimo kalbas linkėdami karininkams būti darbštumo pavyzdžiais, vieningais, rūpintis savo valdiniais bei būti jiems autoritetu. Iššventinimo į karininkus ritualas buvo vertinamas, kaip šventas ir iškilmingas aktas, priesaikos laikymasis - šventa pareiga, o jos sulaužymas didelis nusikaltimas. Gen. L. Radas-Zenkavičius savo kalboje jaunesiems karininkams akcentavo: „kad visuose karių veiksmuose turi reikštis Tėvynės meilė: Tėvynės meilė yra tas kompasas, rodantis kelią jaunesiems karininkams, einantiems į gyvenimą“.⁵³

Paminėtina, kad Respublikos Prezidentas suteikė ir aukštuosius karininkų laipsnius, tačiau pirmojo karininko laipsnio suteikimo ritualas buvo ypatingai svarbus dvasine prasme. Šis ritualas

⁵¹ *Karo Mokyklos šventė ir naujų karininkų IX-ji laida*. Kardas, 1927, Nr. 26–27, p. 377–379.

⁵² *Ibid.*, p. 377–379.

⁵³ *Ibid.*, p. 377–379.

kartojamas metų metus virto tradicija ir įgavo gilią prasmę. Simbolinio kardo įteikimas karininkui, bet kokiomis gyvenimo akimirkomis, turėjo jam priminti išstartus iškilmingus priesaikos žodžius ir šis kardas galėtų būti atimamas kartu su karininko vardu ir laipsniu.⁵⁴

Lietuviškos tradicijos bei jų auklėjamoji reikšmė nuolat buvo gvildenamos „Kardo“ skiltyse, kuriose buvo rašoma apie kariuomenės dalių daugiau ar mažiau reikšmingus papročius ir tradicijas. Pav. mjr. Liudas Zibavičius straipsnyje „Tradicijos“ rašo, kad „tradicijų fabrikavimu“⁵⁵ specialiai rūpintis nereikia, kadangi tradicijas sukuria pats gyvenimas ar tam tikros situacijos, tik jas reikia laiku pastebėti, įvertinti ir padėti joms prigyti, jas ugdyti, „kad dar savo užuomazgoje, dar jauno daigo pavidale nenuvystų ir nesudžiūtų, kaip nelaistoma graži ir maloniai kvepianti gėlė“.

Straipsnyje autorius teigė, kad tradicijas reikia ugdyti, saugoti ir gerbti. Vieną, kaip iš pavyzdžių, karininkas pateikia Žuvusiųjų už Lietuvos Laisvę paminklą, kuris ne iš karto tapo „lietuvio širdžiai brangus simbolis“⁵⁶. Turėjo praeiti laiko, kol buvo įskiepyta pagarba šiai vietai. Mjr. L. Zibavičius rašo: „Kasdieną leidžiantis saulei vyksta įspūdingos vėliavų Nuleidimo ir Žuvusiųjų dėl Lietuvos Laisvės pagerbimo apeigos. Tai, reikia pripažinti, didingas lietuviškosios dvasios kūrinys. Juomi mes džiaugiamės, gėrimės, didžiuojamės... Bet juk daugelis žino ir atsimena, kaip tos simbolinės apeigos, dar joms būnant gležnaus daigo pavidale, kai kurių asmenų būdavo karčiai pajuokiamos, ir net rimtai buvo kėsintasi jas panaikinti. Apeigos liko išsaugotos tik jų budraus dabotojo energijos ir lietuviško atkaklumo dėka. Šiandien, manau, neatsiras nė vieno lietuvio, kuris tas taip artimas mūsų dvasiai ir malonias mūsų sielai apeigas norėtų panaikinti, kuris nepripažintų jų kilnumo ir didžios auklėjančios reikšmės“.⁵⁷ Šios kasdieninės ceremonijos, kurios buvo atliekamos prie Žuvusiųjų dėl Lietuvos Laisvės paminklo ir Nežinomojo kario kapo, tapo Vėliavų nuleidimo ir Žuvusiųjų dėl Lietuvos Laisvės pagerbimo kultu – jaudinančiu ir prasmingu papročiu, „kuris, be jokių abejonių, per amžių amžius — kol tik lietuvis gyvens — bus viena kilniųjų, giliai prasmingų, ne tik kariuomenės, bet ir visos lietuvių tautos tradicija.“⁵⁸ Autoriaus teigimu, ši tradicija buvo sukurta paties gyvenimo aplinkybių, todėl ji tapo artima ir brangi kiekvieno kario, lietuvio širdžiai. Karininkija buvo skatinama stengtis kuo labiau įprasminti užsimezgasias visos kariuomenės bei atskirų kariuomenės dalių tradicijas bei kurti ir auginti naujas.

Ypatingai didelę svarbą tarpukario karininkija teikė valstybinių bei atmintinų dienų švenčių paminėjimui. Pavyzdžiui, kariuomenės vadovybė, siekdama tinkamai paminėti Lietuvos kariuomenės 15-ąsias sukaktuves, kreipėsi į nusipelnčius ir garsius tarpukario dainininkus Kiprą Petrauską, kuris 1920 m. savanoriu buvo įstojęs tarnauti į Lietuvos kariuomenę ir Petrą Oleką, kuris ne tik tarnavo savanoriu besikuriančioje Lietuvos kariuomenėje, tačiau 1919 m. gruodžio 16 d. baigė Karo mokyklą,

⁵⁴ ZIBAVIČIUS, L. *Tradicijos*. Kardas, 1938-06-15 Nr. 12 (290), p. 281.

⁵⁵ ZIBAVIČIUS, L. *Tradicijos*. Kardas, 1938-06-15 Nr. 12 (290), p. 281

⁵⁶ *Ibid.*, p. 281.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 281.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 281.

buvo kadrinis karininkas ir dėstytojas. Pulkininkas Juozas Šarauskas šiais laiško žodžiais kreipėsi į minėtus asmenis: „Aukštai Gerbiamas, Šiais metais lapkričio 23 d. mūsų kariuomenė švenčia savo atgijimo sukaktuves. 1928 metais 10 metų kariuomenės sukaktuvės buvo paminėtos valstybiniame radiofone. Visa vakaro radio programa buvo atlikta vien karių jėgomis. Tamstos, kaipo buvusio mūsų kariuomenės eilėse, šioje programoje dalyvavimas yra ypatingai pageidaujamas. Būtų labai malonu, Jeigu Tamsta padainuotumėte vieną kitą dainelę ir iš kariuomenės gyvenimo bei kovų dėl nepriklausomybės“.⁵⁹

Pažymėtina, kad svarbią vietą tarpukario kariuomenės kasdieniniame gyvenime užėmė religija. Kiekvienos konfesijos kariai turėjo savo kapelioną, kuris rūpinosi jų dvasiniu bei religiniu gyvenimu, dalyvaudavo karių priesaikos metu bei rengdavo įvairias šventes, tiek religines, tiek valstybines. Vienu svarbiausiu kario gyvenimo momentų įvardijama priesaika, šią dieną kariai vykdavo į bažnyčią, kur būdavo laikomos specialios mišios, grodavo orkestras, kapelionai sakydavo šiai šventei pritaikytą pamokslą, primindami priesaikos prasmę ir reikšmę. Kasdieniniame karių gyvenime buvo pakankamai daug ir įvairių religinių švenčių, karinė vadovybė tautinių mažumų atžvilgiu buvo labai tolerantiška. Skirtingų konfesijų kariai turėdavo galimybę švęsti religines šventes, ir šių švenčių laikotarpiui pagal galimybes buvo atleidžiami nuo užsiėmimų ir tarnybos.⁶⁰

Būtina paminėti, kad tarpukaryje savo tradicijomis iš kitų kariuomenės rūšių dalių išsiskyrė karo aviacija. Per Lietuvos tarpukario nepriklausomybės gyvavimą, karo aviacija sukūrė struktūrą ir gaires, kokia linkme ji turi vystytis. Buvo kuriama karo aviacijos simbolika bei tradicijos: šventinami nauji lėktuvai, kurių krikštątais tapdavo garsūs šalies žmonės, lėktuvams buvo suteikiami vardai.⁶¹

Karo lakūnai, lankydamiesi kitų kariuomenių aviacijos pajėgose, būdavo apdovanojami garbės ženklais. Šią idėją perėmė Lietuvos kariuomenės karo aviacija: buvo sukurtas ženklo projektas, kurį karinė vadovybė pripažino. Ženklą sukūrė kpt. Jonas Špokevičius, jam padėjo kpt. Liudas Zibavičius ir Meno mokyklos studentas Bronius Pundzius.⁶² Ženklo metalas buvo iš gryno sidabro, jis vaizdavo du sparnus, kurių viduryje buvo „balto emalio Vyčio kryžius, apvedžiotas auksiniu-juodu-auksiniu pakraščiu.“⁶³ Šiuo ženklu apdovanojami kandidatus, tarybai pristatydavo eskadrilių vadai, paprastai apdovanojamasis privalėjo turėti bent penkerių metų I rango karo lakūno stažą. Pažymėtina tai, kad

⁵⁹ Kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininkas, 1933 10 25, LCVA, f.929, ap.6, b.149 l. 40.

⁶⁰ VAIČENONIS, J. *Lietuvos kariuomenės tautinė ir religinė sudėtis 1918-1940 m. laikotarpiu*. [interaktyvus], Vilnius, 2009-04-14 [žiūrėta 2019-05-07]. Prieitis per internetą:

https://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/karo_istorija/1918_m_lapkricio_23_d_atkurta_lr_kariuomene/lietuvos_kariuomenes_tautine_ir_religine_sudetis_1918_ndash_1940_m_laikotarpiu.html [žiūrėta 2019-05-07]

⁶¹ GRIŠKUS, A. *Aviacinių tradicijų kūrimas Lietuvos karinėse oro pajėgose po nepriklausomybės atkūrimo*. (Magistro baigiamasis darbas). Kaunas, 2011, p. 24.

⁶² STATKUS, V., *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918-1940 m*. Chicago, Illinois, 1986, p. 249.

⁶³ Ibid., p.249.

šiuo garbės ženklu buvo apdovanoti kai kurie užsienio svečiai bei „išimties keliu ir savieji nelakūnai: prezidentas A. Smetona ir Lietuvos skautų brolijos vadas plk. Juozas Šarauskas“.⁶⁴

Apibendrinant galima teigti, jog ugdyti pagarbą savo valstybės istorijai, kultūrai bei kariuomenei, buvo naudojamos valstybinės šventės bei patriotinės akcijos, per kurias buvo diegiamos kultūrinės, moralinės ir istorinės vertybės. Švenčiamos tarpukario šventės atspindėjo to meto valstybės vidaus ir tarptautinę padėtį, valstybės laimėjimus ir siekius. Tarpukario kariuomenė kūrė Lietuvos kariuomenės tradicijas, o to meto valstybės šventės pasitarnaudavo kaip tautinės propagandos šauklis, nė viena tradicinė šventė neapsieidavo be karių rikiuotės, būdavo pagerbiamas žuvusių karių – savanorių atminimas, atidengiami paminklai, atidaromos įvairios įstaigos, o tai padėjo sukurti ir išlaikyti pageidaujamą kultūrinį, moralinį įvaizdį.

1.3. Karininko asmenybės ugdymas ir mokymas

Kariuomenės auklėjimo problema visada buvo aktuali, o ypač tarpukario kariuomenėje. Ir šis klausimas rūpėjo visiems karininkams, kurie norėjo matyti stiprią, motyvuotą, išsilavinusią ir kultūringą kariuomenę. Karininkas turėjo atlikti auklėtojo vaidmenį, o auklėjimo sėkmingumas pirmiausiai priklausė nuo asmens, kuriam pavestas šis darbas, tačiau tai nereiškė, kad kiekvieną asmenį galima buvo padaryti geru karininku, auklėtoju. Karininko-auklėtojo pašaukimas priklausė nuo tam tikrų dvasinių savybių.

Karininko tarnyba buvo laikoma kilnia ir atsakinga, todėl jai taikomi aukšti standartai įgalino karininką elgtis taip, kad nesukeltų net mažiausio pagrindo suabejoti jo garbingumu. Vienas iš pagrindinių reikalavimų buvo, jog karininkas visur ir visada privalėjo elgtis nepriekaištingai, kad savo elgesiu ir pažiūromis nesukeltų visuomenėje blogos nuomonės, nesuterštų karininko vardo, neleistų suabejoti jo garbe bei kilnumu. Dėvėdamas bet kurio pulko mundurą, karininkas įsipareigojo visur ir visada reprezentuoti savo pulką ir atsiminti, kad iš jo elgesio visuomenė sprendžia apie viso pulko garbę. Tačiau vien to nepakako, kad karininkas galėtų tinkamai eiti savo pareigas, jis turėjo pasižymėti tam tikromis specifinėmis asmenybės savybėmis ir, kaip minėta, atitikti jam taikomus aukštus standartus. Tarpukario nepriklausomoje Lietuvoje karininkų asmenybės ugdymui ir saviugdai buvo skiriamas nuolatinis dėmesys. Apie karių, karininkų garbės supratimą, moralines vertybes rašė karių spauda, daug medžiagos randama ir Lietuvos centriniame valstybiniame archyve.⁶⁵

Karininko profesijos pasirinkimas skatino tobulinti savo asmenybę ir ugdyti tas savybes, kurios padėtų kurti ir stiprinti Lietuvos kariuomenės ateitį. Karininko - vado asmenybės ugdymas buvo vienas iš svarbiausių uždavinių, kadangi jis nešė didesnę atsakomybę, negu eilinis pilietis ir privalėjo tiek

⁶⁴ STATKUS, V., *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918-1940 m.* Chicago, Illinois, 1986, p.249.

⁶⁵ PUZINAVIČIUS, B. *Karininkas – pedagogas ir vadas.* [pagal 1921–1940 m. Lietuvos karių spaudos publikacijas], Vilnius, 2006, p. 69.

tarnyboje, tiek asmeniniame gyvenime elgtis garbingai, sąžiningai ir būti visuomenei moralinio veido pavyzdžiu. Div. gen. Stasys Raštikis rašė, kad ir kokį laipsnį vadas nešiotų ir kiek savo žinioje karių turėtų, ar jis būtų skyriaus, būrio, baterijos ar bataliono, divizijos ar net vyriausiasis kariuomenės vadas, jis turi labai didelę reikšmę, nes visi laimėjimai ar pralaimėjimai, tvarka, drausmė priklauso nuo gero ar blogo vado. Net ir geriausiai organizuota, apmokyta ir ginkluota kariuomenė su drąsiais, narsiais kariais nesugebės tinkamai įvertinti situacijos bei nepanaudos savo pavaldinių geriausių savybių, jei vadas bus blogas, jo sprendimai bus neteisingi, o duodami įsakymai bus netikslūs ir netinkami. Toks vadas nesupras savo karių, kariai – vado ir tokiu atveju laukiamas rezultatas nebus pasiektas. Tačiau geras, kompetentingas vadas net su silpnesniais kariais gali pasiekti gerų rezultatų. Būtent dėl šių priežasčių visos valstybės, kurios rūpinasi savo kariuomenių parengimu, didelį dėmesį skiria karininkų-vadų parengimui bei jų asmenybių ugdymui.⁶⁶

Generalinio štabo mjr. Vytauto Bulvičiaus teigimu, jog vienas iš pagrindinių kariuomenės uždavinių yra tiek kareivių, tiek karininkų supažindinimas su ta atmosfera, kurioje kariui teks veikti būsimajame kare, ypačingai karo pradžioje. Kai kareiviai ir karininkai supras šias aplinkybes, kuriose jiems teks kovoti, tada jie ir patys sugebės suprasti savo pareigas kritiškiausiais gyvenimo momentais⁶⁷.

Tarpukario periodinėje spaudoje buvo nuolat rašomi straipsniai, švietėjiško pojūdžio rašiniai, kuriuose dažniausiai siekta parodyti idealaus Lietuvos karininko paveikslą, jo išskirtinius asmenybės bruožus. Tačiau tuo pačiu buvo nevengta išsakyti kritiką ir parodyti, kad ne visada ir viskas yra tobula ir ne visi karininkai atitinka pavyzdingo karininko etaloną. Karininkai turėjo ne tik tobulinti savo profesinį pasirengimą, bet ir atsisakyti netinkamų karininko asmenybei būdo bruožų.

Vytauto Staniaus-Stanevičiaus tvirtinimu pirmoji sąlyga, ugdanti karininko asmenybę, yraėjimas pašaukimo keliu. Tai reiškia, kad taikos metu karininkas privalėjo paruošti gerus tėvynės gynėjus – kovotojus, būtent šiuo aspektu karininko vaidmuo turėjo pasireikšti kaip mokytojo ir auklėtojo, o karo metu jis privalėjo vadovauti pavestam daliniui - tai reiškė, kad karininkas turėjo būti pasiruošęs vykdyti ir vado pašaukimą⁶⁸. Tačiau nepakako būti tik geru vadu, mokytoju ar turėti auklėtojo savybių, idealaus karininko tipui buvo taikomos psichologo ir gero žmogaus savybės.

Karininko - vado asmenybės savybės pasižymėjo narsumu, pasiryžimu, tvirta valia, greitu orientavimusi, iniciatyva, atsakomybės nebijojimu, pavaldinių meile, autoritetu, aiškiu tikslo buvimu ir jo siekimu. Karininkas, kaip mokytojas ir auklėtojas, privalėjo būti susijęs su auklėjimo darbu. Tokiais galėjo būti karininkai, kurie iš prigimties turėjo mokytojui ir auklėtojui būtinų savybių. Svarbiausi karininkui mokytojui - auklėtojui buvo keliami šie reikalavimai – visuomeniškumas, žmonių meilė, troškimas ugdyti kituose vertingas dvasines savybes. Iš visų šių pateikiamų savybių galime teigti, kad

⁶⁶ RAŠTIKIS, S. *Kova dėl Lietuvos*. D. I, Los Andželas, 1956, p. 651.

⁶⁷ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. [spaudai parengė mjr. E. Jakimavičius], Vilnius, 1994, p. 234.

⁶⁸ STANIUS-STANEVIČIUS, V. *Karininko asmenybė ir jos ugdymas*. *Kardas*, 1940, nr. 7 (331), p. 155.

tobula karininko asmenybė yra tada, kai vado asmenybėje glūdi sąmoninga ir išsivysčiusi auklėtojo asmenybė.

Pažymėtina, kad psichologijos žinojimas karininkui buvo būtinas, kaip priemonė, pasiekti geresnių rezultatų mokymo ir auklėjimo darbe bei padedanti geriau valdyti žmones ir jiems vadovauti, taip pat laiku pastebėti tam tikrus reiškinius, kurie galėjo turėti įtakos vėlesnėje tarnyboje.

Karininkas, be nuolatinio siekimo ugdyti savo asmenybę, privalėjo savyje slypinčias vertybes perduoti savo pavaldiniams. Bendraujant su kareiviais ne tik tarnybos metu, bet ir laisvu laiku bei matydamas pavaldinių prisirišimą ir stebėdamas savo įtaką jiems, karininkas turėjo jausti moralinį pasitenkinimą ir atlyginimą už savo pastangas ir darbą. Karininkas turėjo būti taktiškas ne tik kasdieniniame bendravime su kareiviais, bet ir juos giriant ar peikiant. Nepiktnaudžiauti savo autoritetu pavedant atlikti užduotis⁶⁹.

Straipsnyje akcentuojama kita karininkui privaloma savybė – pastovumas, kuris buvo įvardijamas kaip aiškus tikslo turėjimas ir pastovus šio tikslo siekimas. Karininkas turi būti stipraus, pastovaus, nepalenkiamo charakterio žmogus, nes tik tokia asmenybė, kuri turi aiškų tikslą ir nuosekliai jo siekia, gali daryti įtaką kitiems ir tikėtis iš kitų asmenų pastovumo.

Straipsnyje pateikiama informacija, kaip buvo ugdoma karininko asmenybė ir kokios buvo daromos klaidos bei kokie trūkumai pasireiškė ugdant šią asmenybę. Karininko paruošimą galima buvo suskirstyti į tris etapus: 1. bendrasis karininko pasiruošimas, arba karininko asmenybės ugdymas iki įstosiant į karo mokyklą, 2. karininko paruošimas karo mokykloje ir 3. karininko asmenybės ugdymas pulke⁷⁰.

Bendrajam karininko pasiruošimui į karo mokyklą buvo priimami jaunuoliai nuo 18 iki 25 metų amžiaus, sveiki, turintys aukštesniosios mokyklos baigimo pažymėjimą. Autorius pastebi, kad vaikinai buvo skirtingų charakterių ir dvasinių vertybių, skyrėsi jų išsilavinimas bei išsiauklėjimas. Buvo jaunuolių, kurie gimę Rusijoje, gyvenę Latvijoje tačiau likimas atvedė į Lietuvą, o vėliau atsirado karo mokykloje. Vieni iš jų apibūdinami kaip kupini entuziazmo, pasiryžimo ir kilnių troškimų, o štai kiti – neturintys nuomonės ir nežinantys savo pašaukimo. Daugelis šių jaunuolių buvo išsilavinę ir gražiai išauklėti, tačiau nemažai būta jų su menku išsilavinimu ir prastu išauklėjimu. Dažniausiai į karo mokyklą stodavo jaunuoliai baigę gimnaziją, mokytojų seminariją, privačiai baigę ir įgiję aukštesnės mokyklos atestatą, būta net tokių, kurie studijavo kunigų seminarijoje. Stojančiųjų tarpe pasitaikydavo jaunuolių, baigusią Aukštąją Technikos mokyklą ar studijavusių universitete vienerius ir daugiau metų. Būtent iš šio kontingento karo mokykla turėjo paruošti karininkus, kurių užduotis turėjo būti mokytis ir auklėti kareivius, o reikalui esant, vadovauti būriui ar kuopai. Kadangi jaunuoliai, atvykę mokytis į karo mokyklą, buvo pakankamai subrendę bei su nusistovėjusiomis

---

⁶⁹ STANIUS-STANEVIČIUS, V. Karininko asmenybė ir jos ugdymas. *Kardas*, 1940, nr. 7 (331), p. 157.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 157.

dvasinėmis vertybėmis, mokykla negalėjo iš pagrindų jų pakeisti, taip pat nebuvo galimybės parenkant kandidatus atpažinti jų dvasinių vertybių bei gabumų, šios savybės išryškėdavo pasimokius karo mokykloje tam tikrą laiką. Daroma atranka daugiausia pasireiškėdavo kariškų dalykų žinojimo ir drausmingumo atžvilgiu.

V. Stanys-Stanevičius pastebi, kad karininkai, baigę mokytojų seminariją, buvo geresni mokytojai ir auklėtojai, nei karininkai, kurie buvo baigę gimnazijas. Tačiau autorius rašo, kad seminarijos ruošdavo jaunuolius pradžios mokyklų mokytojo, o ne karininko-mokytojo darbui. Todėl jis svarsto galimybę, kad tikslingiau būtų įsteigti aukštesniąją mokyklą, kurios tikslas būtų paruošti jaunuolius gerais mokytojais bei auklėtojais ir parinkti tinkamus kandidatus būti vadais kariuomenėje. Straipsnyje dėstoma, kokia turėtų būti tvarka priimant jaunuolius į mokyklą, kiek laiko turėtų mokytis ir kokias savybes reikėtų ugdyti, kad per tą laiką galėtų pažinti jaunuolių dvasinį pasaulį ir asmenines savybes. Jaunuolius, kurie turi pašaukimą bei yra tinkami būti karininkais, reikėtų siųsti į karo mokyklą, kur jie įgytų karinių žinių ir baigtų karininko parengimą. Šioje mokykloje, be bendrųjų lavinimo dalykų, reikėtų mokytis ir nustatytą karinę programą, o ypač pedagoginės srities, kas padėtų išsispręsti karininko paruošimą mokytojo - auklėtojo darbui. Jaunuoliai, kurie baigtų šią mokyklą, tačiau nepraeitų atrankos į karo mokyklą, galėtų tęsti studijas universitete, arba baigę kursus galėtų dirbti pradžios mokyklų mokytojo darbą.

V. Stanys-Stanevičius svarsto ar įmanomas praktiškas šios mokyklos įsteigimas ir ar ji pateisintų lūkesčius? Jis rašo, kad „įsteigus tokią mokyklą, pakiltų karininkų vertė ir įtaka kareiviams. Kareivių auklėjimo klausimas daug lengviau išsispręstų ir įgautų daug greitesnį tempą. Kylant kareivių išsiauklėjimo lygiui ir vertei, drauge kiltų ir tautos išsilavinimo lygis, nes kariuomenė sudaro nedalomą tautos organizmo dalį“.⁷¹

Galime susidaryti vaizdą, kad šitokiu būdu buvo siekiama vykdyti jaunuolių švietimo ir karininkų ugdymo politiką, kad kariuomenėje tarnautų išskirtinai išsilavinę, kultūringi, tvirtus moralinius pagrindus turintys karininkai, kuriuos būtų galima išskirti kaip tautos elitą ir, kuris būtų kaip sektinas pavyzdys visai visuomenei.

Antrajame, karininkų paruošimo karo mokykloje, etape aprašoma, kokie pasireiškia trūkumai ruošiant būsimus karininkus. Netinkamas kariūnų-kandidatų parinkimas įvardijamas kaip pirmasis trūkumas, kadangi nėra galimybės pasirenkant jaunuolius pažinti jų žmogiškąsias savybes ir įvertinti, ar jis turi reikalingą pašaukimą karo mokslui eiti. Antras trūkumas buvo tai, kad žinias, kurias kariūnai - kandidatai parsinešdavo iš pulkų, nebuvo pakankamas pagrindas mokyklos vadovybei nuspręsti apie kariūno tinkamumą mokytis. Susidaryti tikrą vaizdą apie kariūną-kandidatą labai sunku, nes buvo per mažai laiko jį pažinti. Dar vienu trūkumu įvardinti galima tai, kad karo mokykloje per mažai buvo

---

⁷¹ STANIUS-STANEVIČIUS, V. Karininko asmenybė ir jos ugdymas. *Kardas*, 1940, nr. 7 (331), p. 158.

skiriama dėmesio kariūno sielos pažinimui. Taip pat akcentuojama, kad per mažai laiko skiriama karo pedagogikai, kurios tikslas tinkamai paruošti kariūnus būsimais mokytojais ir auklėtojais.

Todėl, straipsnio autoriaus nuomone, įsteigus ankščiau paminėtą mokyklą, būtų pašalinta daugelis „trūkumų, kurie, esant dabartinei karininkų paruošimo sistemai, taip dažni ir nuolatiniai. Karo mokykla turėtų specifinį tikslą - suteikti kariūnui karinių žinių, išmokyti vadovavimo meno ir galutinai suformuoti jauno karininko asmenybę“.⁷²

Trečiasis etapas - karininko asmenybės ugdymas pulke. Šiame etape karininkas, nuvykęs į dalį, susiduria su dvejopa įtaka: iš vienos pusės jis yra skatinamas siekti gražesnių ir kilnesnių laimėjimų, tobulinti ir ugdyti savo asmenybę; tačiau iš kitos pusės jis mato ir neigiamus pavyzdžius, įvairias intrigas, kurios nuvilia jaunąjį karininką. Pasak straipsnio autoriaus, daugumas jaunų karininkų griebėsi savižudybės ar buvo pašalinti iš karininkų gretų vien dėl to, kad nesugebėjo adaptuotis karininko gyvenime, buvo per daug jautrūs ir nepatyrę, kad apsisaugotų nuo neigiamos įtakos. Tokiu atveju, manytina, jog visa kaltė ir atsakomybė tenka neteisingam jaunųjų karininkų ugdymui dalyse. Jaunąjį karininką būtina auklėti ne tik pirmuosius metus, kol ateina nauja karininkų laida, tačiau būtinas nuoseklus ir pastovus karininko mokymas bei ugdymas. Straipsnyje pastebima, kad tokių „jaunų karininkų auklėjime aktyviai dalyvauja ir asmenys, kurie turi žalingą jaunai sielai įtaką. Neiškiriamos nei pulko poniutės, kurios nešykšti jaunuoliui savo „gyvenimo išminties“.⁷³ Jaunasis karininkas atsidūręs tokioje situacijoje, kurioje kiekvienas stengiasi jį patraukti į save, mažai kreipia dėmesio į jam duodamas pastabas bei patarimus ir dažniausia nueina tuo keliu, kurio eina artimiausieji kolegos arba pasirenka savitą gyvenimo kelią. Paprastai toks karininkas nebūna suprastas ir dažniausiai yra neigiamai vertinamas. Apskritai V. Staniaus Stanevičiaus nuomone, toks karininkų auklėjimas pulke iš esmės yra klaidingas. Į jauną karininką dažnai žiūrima, kaip į nesubrendusią asmenybę ir jam taikomi metodai greičiau tinka „jaunam vaikui“, o ne suaugusiam vyrui. Jis pabrėžia, kad įvairiais amžiaus laikotarpiais auklėjimas turi būti skirtingas ir suaugusio žmogaus auklėjimas vadinamas saviaukla. Todėl jaunam karininkui būtina saviaukla, o ne auklėjimas, kuris tinkamas bręstančiam jaunuoliui. Karo mokykla išleidžiamiesiems karininkams turėtų suteikti daugiau praktinių žinių ir galimybę pažinti pulko karininkų gyvenimą bei įskiepyti savo auklėtiniams taip reikalingą saviauklos būtinumą. O dalies vadų, tiesioginių viršininkų ir vyresniųjų pareiga sekti ir stebėti jaunų karininkų auklėjimąsi ir savo pavyzdžiu skatinti jaunosius karininkus siekti tobulėjimo.

Karininkai per visą tarnybos laiką privalėjo vykdyti du pagrindinius uždavinius: auklėti ir mokyti kariuomenę taikos metu bei karo metu vadovauti kariams, tačiau, kad karininkas galėtų kitus mokyti, pats privalėjo nuolat tobulėti ir karo mokslus mokėti. Karininkas turėjo mokytis ne vienoje karo mokykloje ar kursuose, bet pastoviai plėsti ir gilinti žinias įvairiose įstaigose, sekti naujoves karo

---

⁷² STANIUS-STANEVIČIUS, V. Karininko asmenybė ir jos ugdymas. *Kardas*, 1940, nr. 7 (331), p. 158.

⁷³ *Ibid.*, p. 159.

mokslo srityje, lavėti ir tobulėti karyboje⁷⁴. Karininkams buvo privalomos pagrįstos ir klasifikuotos teorijos, o tai buvo įmanoma pasiekti nuolat ir nuosekliai mokinantis. Tačiau teoriją labiau buvo skirta mokomajam dalykui suprasti bei karininkų akiračiui praplėsti, o konkrečios žinios naudojamos praktikoje tiek mokant ar auklėjant karius, tiek vadovaujant jiems kautynėse.

Nemažas dėmesys buvo skiriamas karo istorijai, kuri buvo laikoma viena iš svarbiausių priemonių karininkų taktikos akiračiui plėsti, dvasiai auklėti. Todėl karo istorija turėjo būti privaloma paskaita karinio mokymo programoje, o, kad paskaitos būtų naudingos ir patiems lektoriams bei klausytojams, jos turėjo būti praktiško pobūdžio, nagrinėjami konkretūs veiksmai bei tikslus vyresniųjų karininkų sprendimų priėmimo ar veiksmų analizavimas.

Kaip matome, karininko asmenybės ugdymui buvo skiriamas ypatingas dėmesys, tačiau nuo pat nepriklausomybės atkūrimo, tarpukario Lietuvos kariuomenėje, buvo ne mažiau aktuali ir karininkų mokymo problema. Karininkų pasirengimas, patirtis ir nuostatos buvo labai svarbus karinės galios moralinis aspektas. 1922 m. parengtoje Lietuvos karinėje doktrinoje buvo rekomenduojama kasmet 1 – 2 geriausiai karo mokyklą baigusius karininkus siųsti studijuoti į užsienį, siekiant pasisemti kitų valstybių karybos inovacijų ir idėjų.⁷⁵ Šios, karinėje doktrinoje įrašytos nuostatos tarpukario kariuomenėje buvo laikomasi. Pagal V. Jokubausko atliktą tyrimą, 1921 – 1932 metais, valstybė, karininkų studijoms užsienyje finansuoti, kasmet išleisdavo po 200 tūkst. Lt.

Karo tarybos nutarimu, karininkai buvo siunčiami mokytis į Čekoslovakijos, Belgijos, Prancūzijos karo mokyklas, mokant jiems nustatytas stipendijas.⁷⁶ Tačiau buvo atvejų, kai vadovybė padarydavo išimtį dėl stipendijos mokėjimo, pvz. 1922 m. kapitonui Tallat Kelpšai, kuris buvo išsiųstas mokytis į Belgijos Karo akademiją ir, kuris buvo vedęs, nutarė padidinti stipendiją dvigubai, „tačiau su sąlyga, kad Lietuvos kariuomenėje atitarnaus dvigubą skaičių metų, taip pat paminėtina, kad šis nutarimas daromas išimties keliu ir nesudaro precedento“.⁷⁷

Darytina prielaida, kad karininkams, studijuojantiems užsienio karo akademijose, mokama stipendija negalėjo užtikrinti oraus pragyvenimo. Generolas Radus Zenkavičius lankydamas karininkus Prancūzijoje, turėjo galimybę tuo įsitikinti ir kreipėsi į ministrą, kad leistų užsienyje karo mokslus einantiems karininkams padidinti stipendijas bent 200 litų į mėnesį kiekvienam. Generolas savo „raporte“ teigė kad „kadangi karininkai negali užsidaryti savo siaurame ratelyje, jie patiria atatinkamas išlaidas dalyvaudami susiėjimuose su kitų valstybių karininkais. Kad galėtų reprezentuoti Lietuvą, tam reikalingos papildomos lėšos“.⁷⁸

⁷⁴ Vyriausiojo štabo Karo mokslo valdybos 1926 m. vasario mėn. aplinkraščio Nr. 6 nuorašas. LCVA, f.929, ap.6, b.84, l. 601.

⁷⁵ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizavimas. Tarpukario Lietuvos atvejais. Klaipėda, 2014, 208 p.

⁷⁶ Ibid., p. 209.

⁷⁷ Lietuvos Respublika Ministerių kabineto reikalų vedėjas, 1922 04 22 d., LCVA, f. 929, ap.6, b.41, l. 54.

⁷⁸ KAM Karo mokslo skyriaus 1923 liepos mėn. 6 d. raportas Nr. 1379. LCVA, f. 929, ap.6, b. 51, l.156.

1923 m. generolas vėlei kreipėsi į vadovybę su prašymu padidinti stipendiją karininkams, studijuojantiems Prancūzijos bei Belgijos karo akademijose ir gaunantiems 1000 frankų stipendiją. Generolas pabrėžia, kad ši suma buvo nustatyta dar 1922 m., o 1923 m. franko valiuta buvo kritusi, ko pasėkoje pragyvenimas Paryžiuje bei Belgijoje pabrango, todėl karininkams gaunantiems 1000 frankų stipendijos sunku šiose šalyse pragyventi. Kaip pavyzdžiu paminėta, kad Lietuvos atstovybės Paryžiuje tarnautojai gavo tokius atlyginimus: „...mašinistė – 1200 frankų, II sekretorius – 1800 frankų, I sekretorius – 2400 frankų...“, kas litais atitinka: mašinistės – 750, II sekretoriaus – 1170, o I sekretoriaus - 1550 atlyginimo litais. Karininkai gaudami mažiau atlygio net už mašinistę, negali oriai gyventi nepatenkindami poreikių ir „privalo stačiai skursti, kas stato juos, kaip karininkus į keblią padėtį“⁷⁹. Kadangi Lietuvoje valiuta jau buvo nusistovėjusi, buvo prašoma karininkams stipendijas paskirti litais - po 1000 litų stipendijos kas mėnesį. Tačiau raportas buvo grąžintas Karo mokslo skyriaus viršininkui su tokia rezoliucija: „Grąžinant Tamstos raportą pranešu, kad p. M-ris neranda galimu šiais metais pakeisti stipendiją“⁸⁰. Tačiau nepaisant finansinių trikdžių, kurie nebuvo sistemingi, karininkų rengimas užsienio karo akademijose tęsėsi iki pat sovietinės okupacijos.⁸¹

Apibendrinant galima teigti, kad karininko –vado asmenybės ugdymas buvo vienas iš svarbiausių uždavinių, kadangi jis nešė didesnę atsakomybę, negu eilinis pilietis ir privalejo tiek tarnyboje, tiek asmeniniame gyvenime elgtis garbingai, sąžiningai ir būti visuomenei moralinio veido pavyzdžiu, o svarbiausias keliamas reikalavimas - savo asmenybės pažinimas bei ugdymas, t.y. sugebėjimas laisvai pasirinkti tokią darbo sritį, kuri geriausiai atitiktų jo gabumus. Karininkai turėjo ne tik tobulinti savo profesinį pasirengimą, bet ir atsisakyti netinkamų karininko asmenybei būdo bruožų bei sutelkti prigimtines galias savo asmenybei realizuoti, kad vedinas pašaukimo galėtų garbingai atlikti pareigą.

1.4. Karininkas ir šeima

Pirmosios Lietuvos Respublikos metais tautinė kultūra, lietuvybė t buvo ypatingai puoselėjama, o šeima laikyta svarbiausia visuomenės ląstele, todėl ant šeimos pamatų rėmėsi tautos ir valstybės gerovė, o „pakrikusios šeimos buvo didelė ir sunki našta tiek visuomenei tiek valstybei“⁸², dėl šios priežasties buvo skleidžiama propaganda už tvirtos ir stiprios, moralinėmis vertybėmis grįstos, šeimos sudarymą. Kariuomenės vadovybė šiam klausimui skyrė itin didelį dėmesį, „nes karininkas šeimos židinyje turi rasti sau paguodos, laimės ir semtis sau jėgų atsakingam ir sunkiam darbui“⁸³. Dėl šios

⁷⁹ KAM karo mokslo skyriaus 1923 balandžio mėn. 7 d. raportas Nr. 725, LCVA, f. 929, ap.6, b.51, l. 80.

⁸⁰ Ibid., l. 80.

⁸¹ JOKUBAUSKAS, V. „Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizavimas. *Tarpukario Lietuvos atvejais*. Klaipėda, 2014, p. 209.

⁸² GENDVILAS, B. *Vedybos ir šeima*. Kardas, 1938-08-01 Nr. 15 (293), p. 335.

⁸³ Ibid, p. 335.

priežasties tarpukario Lietuvos kariuomenės karininko būsimai žmonai buvo keliami tokie reikalavimai, kaip aukšta moralė, išsilavinimas, dvasinės vertybės t. y. patriotiškumas ir ypatingai lietuviškumas. Atsirado suvokimas, kad norint kurti modernią lietuvių tautą, privalu vesti tikras lietuvaites, kurios kalbėjo lietuviškai.

Viena iš priežasčių, kodėl buvo skatinamos lietuviškos sąjungos buvo nuostata, kad kitatautė žmona gali daryti poveikį vyrui ir tai gali neigiamai atsilipti jo tarnyboje, sutuoktinės gali būti neištikimos vyrams ir šnipinėti savo tautos naudai.⁸⁴ Kadangi karininkai įstatymais buvo išskirti iš kitų piliečių ir valstybės tarnautojų, tai tokie suvaržymai vedybų atžvilgiu su kitatautėmis buvo laikomi ne kenksmingais, o naudingais. A. Petrauskaitė savo straipsnyje rašo, kad ypatingi reikalavimai karininko žmonai buvo keliami ne šiaip sau: ji turėjo būti išsilavinusi ir aukštos moralės tam, kad jos niekas negalėtų papirkti, kompromituoti ir taip priversti ją išduoti su vyro tarnyba susijusias valstybės paslaptis.⁸⁵

Be abejojimo buvo suprantama ir paaiškinama, kai karininkai, tarnaudami kitose kariuomenėse, vedė kitatautes, nes lietuvaičių ten nebuvo. Tačiau kyla klausimas, kodėl dauguma karininkų žmonių, gyvenančių 5- 6 metus Lietuvoje, taip ir neišmoko lietuvių kalbos bei nesistengė jos išmokti, nors buvo pastebėta ir puikiai lietuviškai kalbančių kitataučių moterų⁸⁶. Tarpukario spaudoje rašoma, kad ne tik pačius karininkus nuteikia nemaloniai tokie dalykai, tačiau ir „piliečiai taip pat yra blogos nuomonės apie karininkus, kai girdi juos kalbančius su savo šeimynomis nelietuviškai“⁸⁷. Spaudoje pateikiami pavyzdžiai, kaip neigiamai veikia tokie atvejai, kai nuėjus karininkų Ramovėn, tekdavo išgirsti kai kurių karininkų ponias kalbant ne lietuvių kalba. Žurnale „Kardas“ išspausdintame straipsnyje rašoma, kad jei kurio nors lenkų kariuomenės karininko žmona viešoje vietoje pradėtų kalbėti lietuviškai, tai ji ir jos vyras tuojau būtų įspėti, o Lietuvos karininkų tarpe į šį reiškinį kol kas žiūrima kaip į normalų. Šitokie pastebimi reiškiniai rodė, kad „tautiškumo pojūtis vis dar snūduriuoja“ ir gimtoji lietuvių kalba nepakankamai gerbiama. Ir nors buvo bandoma sakyti, kad viena ar kita kalba kalbėti yra asmeninis reikalas, tačiau svetimos kalbos vartojimui turi būti atitinkama vieta ir laikas.⁸⁸

Kitame straipsnyje rašoma, jog didelėje krautuvėje vyras (karininkas) ir žmona renkasi medžiagas suknelei ir tarpusavy garsiai kalbasi: „*Nė skupis, kapitančik, daj ženė blėsnut na garnizonom balu*“. Straipsnio autorius piktinasi, jog tai kvepia įžūlia demonstracija ir, kad šitokie reiškiniai nebėra asmeniškasis reikalas, tačiau visos tautos skaudulys⁸⁹.

⁸⁴ GENDVILAS, B. Vedybos ir šeima. *Kardas*, 1938, nr. 15 (293), p. 335.

⁸⁵ PETRAUSKAITĖ, A. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, t. XXI, Vilnius, 2006, p. 127

⁸⁶ Kurkime tikrai lietuviškas šeimynas. *Kardas*, 1925-06-15 Nr. 11 (279), p. 2.

⁸⁷ Ibid., p. 2.

⁸⁸ Pagaliau susipraskime. *Kardas*, 1938-01-01 Nr. 1 (279), p. 20.

⁸⁹ Ibid., p. 20.

Šitokio pobūdžio trūkumus buvo siūloma šalinti lietuvinant šeimas, kad svetimtaučiams nebūtų pagrindo galvoti, jog Lietuvos kariuomenės karininkai esą nelietuviai.⁹⁰ Tarpukario kariuomenėje kaip įmanoma stengtasi stiprinti gimtąją kalbą, kuri buvo įvardijama kaip tautos pagrindas, vienybė, pilietiškumas. Kalba buvo traktuojama, kaip visos tautos brangiausia Dievo dovana, kurią privalu branginti bei puoselėti, o visi „nesusipratėliai“ buvo raginami pasitaisyti.⁹¹

Tarpukario Lietuvos karininkas privalėjo rūpintis, kad jo auklėjamoji karta būtų išauklėta tėvynės meilėje ir patriotinėje dvasioje, jog ateity, prireikus su ginklu rankose stotų ginti savo šalį. Tarpukariu didžiausią reikšmę vaikų auklėjime turėjo motina, todėl visiškai buvo suprantama, kad ji pati nebūdama patriotė, neišauklės tokiais ir savo vaikų. Tai reiškė, kad karininko žmona turėjo būti ne tik išsilavinusi, bet ir dora lietuvaitė. Todėl buvo nedovanotina tiems karininkams, kurie baigė Lietuvos karo mokyklą, tarnavo Lietuvos kariuomenėje, tačiau vedė kitatautes, kurios ne tik nekalbėjo lietuviškai, tačiau ir nenorėjo šios kalbos mokytis.⁹²

Vedybos tarnybai turėjo didelę reikšmę. Kadangi karinė tarnyba buvo traktuojama, kaip viena iš atsakingiausių tarnybų, tai kiekvienas karininkas prieš veddamas privalėjo rimtai pagalvoti, kad nepadarytų neatitaisomos klaidos. Labai svarbus buvo moralinis aspektas, ar teiks karininkui būsimoji šeima moralinę paramą, kadangi santuoka su netinkamai pasirinkta nuotaka, neturinčia atitinkamo išsilavinimo, dvasinių ar moralinių vertybių, negalėjo neatnešti laimės ir anksčiau ar vėliau ši santuoka taptų nepakeliama našta abejoms pusėms, o tai vedė prie santuokos anuliavimo, kas, svarbu paminėti, tarpukario Lietuvoje buvo nepriimtinas dalykas, arba visą gyvenimą du žmonės turėjo gyventi nesėkmingoje santuokoje. Karininkui, atsidūrusiam šitokioje situacijoje, būtų sunkiau susikaupti tarnyboje, imtų aplaidžiai žiūrėti į savo pareigas, neatmestina galimybė, kad siekdamas užsimiršti, karininkas gali pradėti girtauti, lošti kortomis, o tai atsiliptų ne tik asmeniniam karininko gyvenimui, bet mestų didelį ir tamsų šešėlį visai karininkijai, pakenktų kario vardui ir žemintų jo autoritetą.⁹³

Balys Gendvilas straipsnyje „Vedybos ir šeima“ rašė, jog kartais į visuomenę iškildavo informacija apie vieno ar kito karininko atsisveikinimą su kariuomenės gretomis dėl su netinkama moterimi sudarytos santuokos. Nors šeimos kūrimas buvo laikomas asmeniniu reikalu ir kariuomenės vadovybė nereikalavo, kad materialinis aspektas būtų svarbiausias pretekstas sudaryti santuokai, tačiau remiantis patirtimis iš kitų kariuomenių, buvo pageidautina, kad būsimoji karininko žmona turėtų atitinkamas pajamas arba turtą, kuris garantuotų šeimos materialinę gerovę.⁹⁴ Straipsnyje gvildenamas klausimas kodėl karininkas vis dėlto susisaisto su sau nelygaus intelekto moterimi taip, kad viskas turi baigtis vedybomis? Čia pat autorius įvardijo kelias priežastis, pirmoji - moteris galvoja tik apie būsimą materialinę naudą bei norą patekti į karišką šeimą, antroji priežastis – „tai besaikis žaidimas su

⁹⁰ Kurkime tikrai lietuviškas šeimynas. *Kardas*, 1925-06-15 Nr. 11 (279), p. 2.

⁹¹ Pagaliau susipraskime. *Kardas*, 1938-01-01 Nr. 1 (279), p. 20.

⁹² Kurkime tikrai lietuviškas šeimynas. *Kardas*, 1925-06-15 Nr. 11 (279), p. 2.

⁹³ *Ibid.*, p. 2.

⁹⁴ Vedybos ir šeima. *Kardas*, 1938-08-01 Nr. 15 (293), p. 335.

moterimi, kurios vesti nėra net minties, bet prieinama riba, kuri aiškiai spiria pasirinkti arba negarbę arba paminti žmoniškumą⁹⁵. Atsižvelgiant į šias ir ankstesnes paminėtas priežastis, karininkas, norėdamas vesti savo išrinktąją, turėjo gauti leidimą. Garbės teismams buvo duota teisė pareikšti savo nuomonę dėl numatomų sutuoktuvių: „Jie negali spręsti sutuoktuvių klausimą karininkų nuo majoro laipsnio arba nuo bataliono vado vietos – tą klausimą sprendžia tik tiesioginiai viršininkai“. Tam tikri asmeninės laisvės apribojimai buvo aiškinami karininko profesijos svarba ir ypatybėmis. A. Petrauskaitės teigimu, visi šie draudimai ir apribojimai turėjo mažai ką bendro su profesinės pareigos ir atsakomybės suvokimu bei doroviniu brandumu. Jie daugiau išoriškai stengėsi pabrėžti karininkų luomo išskirtinumą.⁹⁶ Apibendrinant tarpukario kariuomenės karininkų vedybų klausimą galima teigti, jog ši tema tarpukario kariuomenėje buvo labai opi bei jai buvo skiriamas didelis dėmesys. Kadangi karininkų šeimos buvo pateikiamos, kaip pavyzdys kitoms šeimoms, buvo siekiama sukurti bei išlaikyti įvaizdį, kuris atitiko anuomet viešai deklaruotas šeimos vertybes ir normas. Tarpukario kariuomenės karininko būsimai žmonai buvo keliami tokie reikalavimai, kaip aukšta moralė, išsilavinimas, dvasinės vertybės t. y. patriotiškumas ir ypatingai lietuviškumas.

1.5. Tarpukario Lietuvos karininkas – kareivių mokytojas

Vytautas Bulvičius, gen. štabo mjr., tarpukariu dėstęs karines disciplinas Vytauto Didžiojo universitete teigė, kad moralinė kario stiprybė priklauso nuo tautos kultūrinio lygio, piliečių sąmoningumo bei nuo paties kario išprusimo ir asmeninio suinteresuotumo ir be abejonės daugelio kitų veiksnių ir, kad geriausias pirminis būdas kareivį šviesti, tai yra paskaitos, pasikalbėjimas bei pamokos.⁹⁷

V. Bulvičius teigia, kad kareiviai turėtų pajusti visas neteisybes ir skriaudas, kurias padarė svetimi engėjai lietuviams, kad suprastų tą kovą, kurią Lietuva vykdė dėl geresnės kiekvieno lietuviuo ateities. Kiekvienas kareivis turėtų girdėti pasakojimus apie kankinimus nelaisvėje, maritimą badu darbo stovyklose, apie projektus kolonizuoti ištremiant žmones. Autorius akcentuoja, kad kareiviui nuolat turi būti parodoma Lietuvos daroma pažanga įvairiose srityse, o ypatingai ekonomikos. V. Bulvičiaus teigimu, kareivis privalo įsisąmoninti, kad už Lietuvos nepriklausomybę būtina kovoti, nes tik nepriklausomoje Lietuvoje jis gali susikurti savo ir vaikų gerovę ir visa šitą kareivis privalo išgirsti tarnybos metu per privalomas gerai parengtas paskaitas.⁹⁸

⁹⁵ Vedybos ir šeima. *Kardas*, 1938-08-01 Nr. 15 (293), p. 335.

⁹⁶ PETRAUSKAITĖ, A. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, t. XXI, Vilnius, 2006, p.127.

⁹⁷ BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. [spaudai parengė mjr. E. Jakimavičius], Vilnius, 1994, p.234.

⁹⁸ *Ibid.*, p. 236.

Tik susikūrus kariuomenei, jos vadovybė ėmėsi kovoti su kareivių analfabetizmu, t.y. neraštingumu. Analfabetizmas buvo aiškinamas, kaip laikinas trūkumas,⁹⁹ kuris neduoda iš piliečio padaryti sąmoningą karį ir trukdo kareivio „kariškąjį“ mokslą. Todėl su šiuo trūkumu buvo siekiama kovoti kaip įmanoma griežčiau, bet žinoma nepakenkiant pačiam karo mokslui. Kareivis neturėjo būti tik automatas įsakymams vykdyti, bet „sąmoningas kareivis, kuris savo pareigas papildytų giliu įsitikinimu ir pasišventimu“.¹⁰⁰ Kareivių ugdymui buvo sudaromos švietimo ir kultūros programos, kuriose buvo numatytas lietuvių kalbos mokymas ir gramatika, aritmetikos mokslas, krašto mokslas ir Lietuvos geografija, kurie turėjo supažindinti kareivius su pačia šalimi ir be abejonės duotų daug naudos karo metu. Ypatingai didelis dėmesys turėjo būti skirtas istorijos pamokoms apie lietuvių tautos drąsą, ištvermę, šlovingas kovas ir karžygius, kad kareivis didžiuotųsi Lietuvos praeitimi, gėrėtųsi dabartimi ir taptų savo šalies patriotu. Kareivis turėjo sąmoningai pajauti skirtumą tarp nepriklausomybės ir priklausomybės, kas ypatingai buvo svarbu tarpukaryje „aiškinant Lietuvos istoriškus santykius su Lenkija“.¹⁰¹

Už karių mokymą, lavinimą, jų laisvo laiko panaudojimą kultūros tikslams, t. y. ekskursijas, paskaitas, vaidinimus bei už bendrą kario paruošimą, atsakingi turėjo būti dalies vadai bei paskirti karininkai. Tarpukaryje lietuvių kalbos pamokoms buvo skiriamas didžiausias dėmesys, palyginti su kitomis pamokomis, gimtoji kalba buvo akcentuojama, kaip viena iš didžiausių valstybės vertybių, ypatingai kai jai tiek daug kartų grėsė būti sunaikintai.

Apskritai buvo siekiama kareivio mokymą padaryti įdomesnį, į paskaitų ciklą įtraukiant kuo daugiau ne tik bendrųjų, bet ir kariško pobūdžio auklėjamųjų dalykų.

Kad kareivių išsimokslinimui buvo skiriamas didelis dėmesys, parodo ir tai, kad per valstybines šventes vadai, sakydami iškilmingas sveikinimo kalbas, skatino kareivius mokytis, išnaudoti mokslui kiekvieną laisvą minutę. 1922 m. švenčiant Lietuvos nepriklausomybės ketverių metų sukaktį, tuometinis kariuomenės vadas gen. lt. Juozas Kraucevičius kreipėsi į karius šiais žodžiais: „Kariai! Lietuvos valstybės Taryba 1918 m. vasario 16 d., neturėdama nė vieno ginkluoto kareivio paskelbė pasauliui, kad Lietuva galinti, kaip senovėje, pati tvarkyti savo šalies gyvenimą ir, kad Ji nebemananti daugiau jau niekam vergauti <...>. Nepraleiskite veltui, nesugaišinkite kareiviavimo laiko, o sunaudokite jį mokymuisi <...>. Taigi, kariai mokykitės savo karo dalyko be paliovos, mokykitės jo atsidėję, su noru! Jūs turite progos ir šiaip jau pasimokyti, pasilavinti, paskaityti. Sunaudokite šią progą, nes geriau išsilavinęs karys lengviau nugalės ir karo mokslų išmintį“¹⁰². Tai rodė aukščiausiųjų vadų požiūrį į kario išsilavinimo svarbą, jie siekė, kad Lietuvos valstybės nepriklausomybės sergėtojais būtų sąmoningi, karštai savo tėvynę mylintys gynėjai. Šiam reikalui vyriausybė kasmet skirdavo

⁹⁹ LCVA, f.929, ap.6, b.83, l. 62. [dokumento pavadinimas bei data neįskaitoma].

¹⁰⁰ Ibid. l. 62.

¹⁰¹ LCVA, f.929, ap.6, b.83, l. 62. [dokumento pavadinimas bei data neįskaitoma].

¹⁰² Armijos tribūna. *Karys*, 1922-02-16, Nr. 7(143), p. 80-81.

dideles sumas, o už šias lėšas buvo įsigijami vadovėliai, knygos bei prenumeruojami laikraščiai. Buvo akcentuojama, kad viena iš priemonių pažinti savo šalį, yra periodinė spauda, kurioje aprašomi visi svarbūs įvykiai ir, kad kultūringos valstybės deda visas pastangas, jog „spausdintas žodis pasiektų giliausius gyventojų sluoksnius, o ypač pašauktuosius valstybės nepriklausomybę ginti – karius“.¹⁰³ Visa ši lavinamoji spauda buvo skiriama tik kareiviams, tačiau pasitaikydavo atvejų, kai kareivius pasiekdavo tik maža dalis spaudos. Kaip pavyzdžiui iš 20 egz. skirtų „Kario“ laikraščių, kareivius pasiekė tik 12 egz., o kiti „gi lieka baterijų raštinėse neva komplektams rinkti ir kur kitur“¹⁰⁴. Vadų buvo prašoma, kad visi gaunami laikraščiai, o ypatingai „Karys“, visų pirma pakliūtų kareiviams paskaityti ir tik gavus naują numerį, iš senų būtų sudaromi komplektai, kurie būtų laikomi dalies bibliotekoje.

1929 metais į kariuomenę vis dar patekdavo didelis procentas neraštingų kareivių ir tik labai nedaugelis šiek tiek mokėjo skaityti ir rašyti.

Dėl šios priežasties buvo įsteigtas Kariuomenės štabo Spaudos ir Švietimo skyrius, kurio tikslas buvo pasirūpinti karių švietimu, jo akiračio plėtimu, o tai buvo daroma per lavinimą, kultūrinę programą, ekskursijų organizavimą kareiviams. Vadų buvo prašoma: „...sutikimo tarpininkauti, kad būtų galima suruošti keletą didesnių ekskursijų garlaiviais ir geležinkeliais. Kad ekskursijos per daug neapsunkintų Kr. Aps. Ministerijos biudžeto, būtų geistina ekskursijų pervežimu panaudoti valdiškus garlaivius ir geležinkelių kuopos traukinį“¹⁰⁵.“ Manytina, kad didelio finansavimo karių ekskursijoms nebuvo skirta, tačiau vadovybė rūpinosi karių akiračio plėtimu bei ieškojo būdų, kaip tai galima būtų padaryti. Buvo kreipiamasi į organizacijas, kad pagal galimybes prisidėtų prie kariuomenės kareivių lavinimo. Iš archyve rastų dokumentų galime teigti, kad valstybinės institucijos buvo geranoriškos bendradarbiauti su kariuomene, kadangi suprato, kad sąmoninga, išprususi kariuomenė yra valstybės saugumo garantas.

Spaudos ir Švietimo skyriaus rūpesčiu buvo lavinami kareivių muzikiniai ir kiti meniniai gebėjimai bei buvo siekiama užimti jų laisvalaikį, tokiu būdu ugdant kultūringą asmenybę, nes kariai, išėję į atsargą, turėjo reprezentuoti kariuomenę visuomenėje. Dalyse buvo siūloma steigti karių chorą, kur kariai galėtų mokytis kariškų, žygiui tinkamų dainų, o juos mokytų karininkas ar kareivis, kuris turėtų sugebėjimų vadovauti chorui, jeigu tokių neatsirastų, buvo siūloma iš „dalies ekonominių lėšų laikinai pasamdyti civilinį muziką“¹⁰⁶. Kad buvo siekiama visapusiškai lavinti karių rodo ir tai, jog įguloose, kurios dislokuotos provincijoje, buvo siekiama organizuoti mėgėjų teatrus, kuriuose vaidintų kareiviai. Ir nors kareivių vaidinimas nebuvo profesionalus, pagrindinė mintis buvo suteikti kareiviui pramogų, o statomi „pedagogiški“ bei „patriotiški“ veikalai skleistų pamokančių minčių ir ugdytų

¹⁰³ Raštas Atskiros artilerijos grupės vadui, 1929 m. vasario 27 d., LCVA, F. 929, ap.6, b.121, l. 90.

¹⁰⁴ Ibid., l. 90.

¹⁰⁵ Spaudos ir Švietimo skyriaus 1929 m. gegužės mėn. 14 d. raportas, LCVA, f.929, ap.6, b. 121, l. 190.

¹⁰⁶ Spaudos ir Švietimo skyriaus 1930 m. balandžio mėn. 23 d. nuorašas, LCVA, f. 929, ap.6, b. 122, l. 275.

patriotinę karių dvasią. Šitokiu būdu buvo stengiamasi ugdyti karius, suteikti galimybes užsiimti kultūrine saviveikla.

Nors tarpukario Lietuvos kariuomenė buvo traktuojama, kaip tautos ir krašto gynėja, tačiau vis dar atsirasdavo piliečių, besistengiančių išvengti tarnavimo kariuomenėje. Visuomenėje vis dar buvo gajus rusų imperijos viešpatavimo laiku įsišaknijęs požiūris į kariuomenę, „kaip į krašto engėją, kurio reikia vengti ir bijoti“¹⁰⁷, dėl ko daugelis jaunuolių net žalodavo savo kūnus, jog išvengtų tarnybos, ne visiškai šis požiūris dar buvo pasikeitęs ir nepriklausomoje Lietuvoje.

Tarpukario visuomenėje vis dar ruseno ta nuomonė, kad kraštą ginti yra ne tautos, o tik kariuomenės pareiga. Todėl 1929 m. kariuomenės vadovybė siekdama pažadinti visuomenės sąmonę, o ypač jaunimo, pasitelkė radijo pagalbą. Buvo numatyta sekmadieniais nuo 18.30 iki 19.00 val. propagandiniiais tikslais vesti kariuomenės laidas, kurių tikslas buvo suartinti kariuomenę su visuomene, supažindinant su kariuomenės ideologija, dvasia, gyvenimu, uždaviniais, tikslu ir pareigomis. Programoje buvo numatytos populiarios propagandinės paskaitos apie kariuomenę, kario pareigas, tėvynės gynimą ir piliečių pareigą ginti savo kraštą bei palaikyti kariuomenę. Nemažas dėmesys turėjo būti skirtas Lietuvos nepriklausomybės kovų, mūšių, svarbių kariuomenei įvykių, datų paminėjimams. Pusvalandžio programoje turėjo atsirasti vietos ir kariškų dainų, muzikos atlikimui.

Pastebėtina, kad Vyriausiojo štabo Spaudos ir Švietimo skyriaus be pareigos rūpintis kareivių švietimu ir auklėjimu, prievolė buvo supažindinti visuomenę su kariuomenės gyvenimu, jos tarnyba, atliekamomis užduotimis bei palaikyti ryšį su kariuomenėje atitarnavusiais kariais, karininkais, kad jie skleistų gerą žinią apie tarnybą Lietuvos kariuomenėje. Buvo siekiama populiarinti kariuomenę visuomenės tarpe, parodyti ją kaip modernią, motyvuotą, disciplinuotą kariuomenę. Šitokiu teigiamu kariuomenės įvaizdžio formavimu buvo norima iš žmonių atminties ištrinti Rusijos imperijos kariuomenės užsilikusį neigiamą požiūrį į kariuomenę, kai vyrai bet kokiomis išgalėmis vengdavo tarnybos.¹⁰⁸

Kad kariuomenė siekė įtraukti ir visuomenę į karinį parengimą, rodo tai, kad 1932 metais Vyriausiojo štabo Spaudos ir Švietimo skyrius pristatė planuojamų 1933 m. organizuoti pradžios mokyklų mokytojams karinio parengimo programos ir kariškos propagandos, pirmos pagalbos bei ligonių slaugymo mokytojams – moterims kursų mokymo planus.¹⁰⁹

Tokiu būdu buvo siekiama į karišką tautos parengimą įtraukti ne tik vyrus, bet ir moteris, kadangi be tiesioginio pasirengimo eiti karo tarnybos pareigas, moterys gali daug padėti ir prisidėti prie karinio valstybės parengimo, dirbdamos valstybinį darbą. Ypač dėmesys buvo atkreipiamas į moteris mokytojas, kurios kartu su mokytojais vyrais dirbo jaunosios kartos auklėjimąjį darbą. Kad galėtų reikiama linkme mokyti mokinius, mokytojai privalėjo išmanyti „kariškojo jaunimo auklėjimo

¹⁰⁷ Generalinio štabo plk. lt. J. Kibirskties raštas, 1929 m. sausio 30 d., LCVA, f. 929, ap.6, b. 121, l. 52.

¹⁰⁸ Generalinio štabo plk. lt. J. Kibirskties raštas, 1929 m. sausio 30 d., LCVA, f. 929, ap.6, b. 121, l. 52.

¹⁰⁹ Spaudos ir Švietimo skyriaus raportas, 1932 m., LCVA, f. 929, ap.6, b.150, l. 218-220.

pagrindus ir patys aktyviai dalyvauti kariniame parengime“¹¹⁰. Todėl vyrams turėjo būti organizuojami karinio parengimo kursai ir karo propagandos, o moterims pirmosios pagalbos ir ligonių slaugymo keturių savaičių kursai. Šių kursų tikslas supažindinti pradžios mokyklų mokytojus – moteris su kariškojo vaikų parengimo pagrindais ir suteikti daugiau praktiškų žinių jų tiesioginiam (moterų – sanitarų, gailestingųjų seserų, padėjėjų) darbui. Kursuose buvo dėstomos šios disciplinos (žiūrėti lentelę):

Karinio parengimo ir kariškos propagandos, pirmos pagalbos bei ligonių slaugymo mokytojams – moterims kursų mokymo programa

<i>il. Nr.</i>	<i>Dėstomų dalykų pavadinimai</i>	<i>Valandų skaičius (teorija)</i>	<i>Valandų skaičius (praktika)</i>	<i>Lektoriaus l., vardas, pavardė</i>
.	Pirmoji pagalba ir ligonių slaugymas	24 val.	20 val.	Gyd. mjr. Matulionis, plk. ltn. Žemgulys
.	Kūno kultūra –teorijos ir praktikos,	12 val.	48 val.	Gyd. plk. ltn. Jurgelionis
.	Kariškas tautos ir valstybės parengimas teorijos	14 val.	-	Atskiros temos
.	Tautų pasiruošimas karui (trumpa karo istorijos apžvalga)	8 val.	-	Gen. štabo plk. ltn. Raštikis
.	Karo psichologija ir pedagogika	12 val.	-	Plk. Tarasenska
.	Priešorlaivinė ir priešdujinė apsauga	8	-	Ats. mjr. Žukas
.	Žemėlapių skaitymas ir orientavimas	-	6	
.	Ekskursija į Karo muziejų	-	3	
.	Ekskursija į intendantūros dirbtuves	-	3	

Šaltinis: Spaudos ir Švietimo skyriaus raportas, 1932 m., LCVA, f. 929, ap.6, b.150, l. 218-220.

Apibendrinant galima teigti, kad krašto gynimas buvo laikomas kiekvieno piliečio šventa pareiga, o kariuomenė traktuojama kaip tautos mokykla¹¹¹, kadangi buvo ugdomi ne tik karių, bet ir civilių asmenų tautiškumo, pilietiškumo suvokimas. Pažymėtina, jog kariuomenė be karo meno mokymo, buvo ir švietėjiška institucija, kuri atliko ne tik karių, bet ir visuomenės auklėjimo vaidmenį, įtraukiant į karinį bei patriotinį jaunimo auklėjimą ir pedagogus.

¹¹⁰ Spaudos ir Švietimo skyriaus raportas, 1932 m., LCVA, f. 929, ap.6, b.150, l. 218-220.

¹¹¹ Spaudos ir Švietimo skyriaus 1930 m. balandžio mėn. 23 d. nuorašas, LCVA, f. 929, ap.6, b.122, l. 275.

2. ĮVAIZDŽIO IŠBANDYMAI – TARPUKARIO LIETUVOS KARININKŲ KASDIENYBĖ

2.1. Karininkų nusižengimai

Nepriklausomybės kovų metu prioritetai buvo skirti ne karių išvaizdai ar jų aprangai, svarbiausia buvo, kad kariai mokėtų kariauti. Tačiau dėl prastos valstybės ekonominės būklės trūko ginkluotės, kariškų uniformų, kokybiško maisto daavinio, todėl krašto gyventojų buvo prašoma pagalbos aprūpinant kareivius reikalingiausia apranga. Krašto apsaugos ministras plk. lt. Konstantinas Žukas ir vyriausiasis Armijos gydytojas gen. lt. Vladas Nagevičius į Lietuvos žmones kreipėsi šiais žodžiais: „Piliečiai! Vardan laisvės, vardan jūsų meilės prie brolių ir sūnų su pasišventimu kovojančių ir mirstančių už Lietuvą, padėkite aprūpinti kareivį tuo, kuo mes be jūsų pagalbos neišgalėsime.

Šalčiai prasidėjo, pagelba reikalinga tuojau šiais daiktai: kojinės /pančekos/, pirštinės šalikai, šilti marškiniai, šiltos kelnės. Labai ir labai reikalingas milas, kadangi pristigo medžiagos siuvimui viršutinių rūbų kareiviams. Kailiniai ypač reikalingi sargyboje stovintiems...“¹¹² Be abejonės šitokiame įvykių kontekste, kuomet vyko žūtubūtinės kovos už Lietuvos laisvę, nebuvo galvojama apie karininko, kario įvaizdį.

Audronė Petrauskaitė analizuodama dorovės ir moralės problemas straipsnyje „Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje“ taip pat teigia, kad dorovės klausimai tarpukario Lietuvos kariuomenei nebuvo tokie aktualūs, kada vyko Nepriklausomybės kovos, kadangi jaunai valstybei gresiantys pavojai sutelkė visus į kovą, paskatino pamiršti asmeninius interesus ir sumenkino įprastas gyvenimo problemas.¹¹³

Disponuojamų šaltinių analizė leidžia teigti, jog Nepriklausomybės kovoms einant į pabaigą jau buvo fiksuojami visuomenės pranešimai apie netinkamą karių elgesį. Pavyzdžiui, 1920 metų lapkričio 25 d. dokumente rašoma, kad: „Jonavoje stovinti kariuomenė labai ištvirkus. Pav. visuomet per naktis iki auštant geria, kiti kortomis lošia. O juk degtinė uždrausta ir vaikščiot galima tik iki 12-tai. Bet kareiviai prisigėrę šūkauja po miestelį, žmonėms ramybės neduoda, su merginomis po kampus landžioja...“¹¹⁴

Nors ketvirtajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, kariuomenė pradėjo keisti poziciją gerindama savo įvaizdį visuomenėje, kuris buvo nukentėjęs dėl karininkų dalyvavimo 1926 m. perversme ir 1934 m. puče, tačiau garbės nedarė nesaikingas alkoholio vartojimas, kuris baigdavosi muštynėmis ar civilių gyventojų užgauliojimais, kurie visuomenėje sukeldavo neigiamas reakcijas. Į

¹¹² Kreipimasis į Lietuvos piliečius. LCVA, f.929, ap.6, b.13, [dokumentas nedatuotas], l. 153.

¹¹³ PETRAUSKAITĖ, A. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, t. XXI, Vilnius, 2006, p. 117.

¹¹⁴ Pranešimas, 1920 metų lapkričio 25 d. LCVA, f. 929, ap.6, b.4.

kariuomenę nebebuvo žiūrįma kaip į „narsuolę, laisvės gynęją, moralinę ir fizinę tautos auklėtoją“. ¹¹⁵ Kad ir kaip buvo stengtasi sukurti teigiamą karininko įvaizdį, tačiau idealas nuo realybės skyrėsi. Karininkų tarpe pasitaikydavo muštynių bei priekabiavimo, o ypatingai girtuokliavimo atvejų. Tai patvirtina ir Lietuvos centriniame valstybės archyve rasti dokumentai. Viename iš jų rašoma, kad naktį, Laisvės al. Kaune, karininkai, būdami girti nepadoriai elgėsi, užkabinėjo praeivius, kurių vieną net „užgavo veiksmu“. Policijai paprašius minėtų karininkų pasisakyti pavardes, jie abu pasivadino svetimomis pavardėmis, dėl ko, buvo įtarti kiti karininkai. Neabejotina, kad toks elgesys karininkui buvo netinkamas, todėl prasižengę asmenys, kariuomenės vado pulkininko S Raštikio įsakymu, buvo nubausti pažeminant juos pareigose. Paminėtina tai, kad buvo baudžiami ne tik nusižengimą padarę karininkai, bet įspėjimus gaudavo ir jų vadai, kad šie skirtų daugiau dėmesio karininkų auklėjimui bei jų gebėjimui tvarkytis asmeniniame gyvenime. ¹¹⁶

Nors tarpukario Lietuvoje didelis dėmesys buvo skiriamas svaigalų vartojimo problemai ir buvo rūpinamasi blaivybės skleidimu, tačiau tai matomai didelio poveikio karininkams nedarė. Kitame dokumente rašoma, kad du karininkai, priešlėktuvinės apsaugos kapitonas Bronius Salikas ir jaunesnysis leitenantas Juozas Maceina 1937 m. birželio 19 d. prisigėrę nuvyko į Panemunės kurhauzą ir netinkamai elgėsi prašydami, kad atlaisvintų netoli lošimo aparatų užimtus staliukus. Toks karininkų savivaliavimas nepatiko užėigęs šeimininkui bei susirinkusiems svečiams. Be viso to, prie minėtų karininkų prisijungė girtas, „įtartinos išvaizdos pilietis, kuris taip pat būdamas girtas, nesivaržydamas dainavo šlykščias dainas, bučiavosi su kapitonu Saliku...“ ¹¹⁷. Karininkai kartu lėbavo, triukšmingai elgėsi ir tokiu nederamu elgesiu įžeidė karininko garbę bei visuomenės akyse pažemino karininko vardą. Kadangi abu asmenys prisipažino ir gailėjosi padarę nusižengimą bei prižadėjo daugiau taip nesielti, buvo nubausti vienas – 15 parų, antras – 8 paroms namų arešto. ¹¹⁸

Kitas atvejis, kai karininkas, Kauno komendantūros karo kalėjimo kapitonas Jonas Janickas, buvo nubaustas 30 - čiai parų arešto daboklėje, už savo asmeniniams tikslams panaudotą valdišką turtą, paminėtas karininkas valdišku arkliu nuvyko į restoraną, kuriame vartojo alkoholį „iki sąmonės nustojimo, nepadoriai elgėsi ir užkabinėjo restorane esančius svečius“ ¹¹⁹, o štai kitas karininkas, Raseinių apskrities komendantūros administracijos leitenantas Antanas Liorentas, užėjęs į klubą taip prisigėrė, kad sukėlė triukšmą, netinkamai elgėsi bei vartojo necenzūrinius žodžius. Maža to, karininkas norėjo pasinaudoti tuo metu laikinai einančio savo komendanto pareigomis, norėdamas gauti satisfakciją, tačiau įsikišus vietos įgulos viršininkui, leitenanto nusižengimai buvo sustabdyti. Karininkas buvo nubaustas 20 - čiai parų daboklės, o pakartotinai nusižengus turėjo būti atleistas iš

¹¹⁵ VAIČENONIS, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927-1940)*. Vilnius, 2004, p. 129.

¹¹⁶ Kariuomenės vado 1937 m. kovo mėn. 16 d. įsakymas Nr. 7, LCVA, f. 1364, ap.1, b. 529, l. 94.

¹¹⁷ Kariuomenės vado 1937 m. liepos mėn. 2 d. įsakymas Nr. 12, LCVA, f. 1364, ap.1, b.529, l. 85.

¹¹⁸ Ibid., l. 85.

¹¹⁹ Kariuomenės vado 1937 m. rugsėjo mėn. 27 d įsakymas Nr. 18, LCVA, f. 1364, ap.1, b. 529, l. 113.

tikrosios karo tarnybos už drausmės tvarkos pažeidimą¹²⁰. Paminėtina tai, kad tarpukario Lietuvoje alkoholį vartodavo ne tik suaugę, bet ir šiek tiek praaugęs jaunimas, o tai reiškė, kad šį įprotį jis atsineš ir į kariuomenę. Siekiant suvaldyti situaciją, kariuomenė ėmėsi priemonių supažindinti karius su alkoholio kenksmingumu ir šitokiu būdu nukreipti juos į blaivesnį gyvenimą.¹²¹ Kareiviams buvo organizuojamos paskaitos, kurios buvo iliustruojamos vaizdine medžiaga apie alkoholio daromą žalą. Šias paskaitas skaityti buvo parenkamas lektorius iš medikų arba kapeliono gretų¹²².

Kariuomenės vadovybė gaudavo ir daugiau skundų bei pranešimų dėl blogo ar netinkamo karininkų elgesio. Tokiais piktnaudžiavimais buvo įvardijami pasivaikščiavimai tarnybos metu su poniomis ar panelėmis ir pasinaudojimas valdiškais arkliais pavėžinant savo damas¹²³ bei tarnybinio transporto (mašinos, arklio) naudojimas savo reikmėms ar nuosavo automobilio tvarkymas už valdiškas lėšas bei kiti panašūs nusižengimai. Archyve rastas dokumentas atskleidžia įvykį, kai 2-ojo ulonų Lietuvos Didžiosios Kunigaikštienės Birutės pulko leitenantas Kasperskis, būdamas ligos atostogose, atvykęs iš Alytaus į Kauną pas auto rinktinės kapitoną Matuką, kur buvo sutvarkytas karininko Kasperskio nuosavas automobilis, išvyko į Telšius, tačiau kelionėje jo automobilis vėl sugedo. Minėtasis leitenantas pakartotinai kreipėsi į kpt. Matuką: „kuris valdiškomis susisiekimo priemonėmis pasiuntė kareivius tą sugedusį privatišką autą sutvarkyti ir leido savo valdiniui kareiviui – šoferiui lydėti tolimesnėje kelionėje leitenantą Kasperskį, kuris tuo būdu atvyko į Telšius.“¹²⁴ Dokumente rašoma, kad ltn. Kasperskis, kuris buvo vedęs, toliau darė nusižengimus: Telšiuose linksmindamasis su kitomis moterimis, slapstėsi ir keliolika dienų „trankėsi“ po Lietuvą. Šitoks karininko elgesys bei piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi buvo traktuojamas, kaip karininko vardo žeminimas bei nusižengimas kariškai drausmei. Leitenantas Kasperskis buvo nubaustas 30 – čiai parų arešto daboklėje, tačiau pagal savo paties prašymą buvo atleistas iš tikrosios karo tarnybos į atsargą, o kapitonas Jonas Matukas gavo namų arešto 8 paroms už kareivių ir valdiško turto naudojimą asmeniniams tikslams. Tačiau buvo nuspręsta, kad skirta bausmė per maža ir ji padidinta 10 parų arešto daboklėje.

Kadangi daromi nusižengimai formavo neigiamą įvaizdį ir kenkė kariuomenės autoritetui bei buvo blogas pavyzdys valdiniam, karininkai buvo kviečiami laikytis drausmės ir tvarkos, o dalių vadams ir įstaiigų viršininkams buvo įsakyta rūpestingai šalinti trūkumus. Be abejonės, kariuomenės vadovybė stengėsi susitvarkyti su pažeidėjais ir dažniausiai juos baudavo¹²⁵ kelių dienų areštu ar perkeldami į kitą tarnybos vietą arba pašalinami iš tarnybos. Tačiau pasak A. Petrauskaitės griežta nuobaudų sistema nepadėjo įvesti griežtos drausmės kariuomenėje, bet ir kėlė nepasitenkinimą tarp

¹²⁰ Kariuomenės vado 1937 m. rugsėjo mėn. 27 d. įsakymas Nr. 18, LCVA, f.1364, ap.1, b. 529, l. 113.

¹²¹ Vyriausiojo štabo Spaudos ir Švietimo skyriaus 1931 m. sausio mėn. 23 d. raštas, LCVA, f. 929, ap.6, b. 123, l. 36.

¹²² Ibid., l. 36.

¹²³ Vyriausiojo štabo 1934 m. spalio mėn. 15 d. aplinkraštis Nr. 18, LCVA, f. 929, ap.1, b.580, l. 28.

¹²⁴ Kariuomenės vado 1937 m. gruodžio mėn. 10 d. įsakymas Nr. 25, LCVA, f.1364, ap.1, b.529, l. 157.

¹²⁵ PETRAUSKAITĖ, A. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, t. XXI, Vilnius, 2006 p.124.

karininkų. Pagrindinis jų argumentas buvo, kad šitokios nuobaudos tai yra kario garbės bei orumo žeminimas, jo autoriteto menkinimas tiek visos visuomenės, tiek ir pavaldinių akyse. Drausmės bei aukštos moralės problema išliko aktuali per visą nepriklausomos Lietuvos laikotarpį.¹²⁶ Aukšta moralė buvo traktuojama ne tik, kaip priklausymo inteligentijai požymis, bet ir sistema, kuri turėjo padėti išlikti žmogumi.

Apibendrinant pasakytina, jog tarpukariu buvo stengtasi sukurti teigiamą karininko įvaizdį, tačiau šis įvaizdis skyrėsi nuo realybės, visuomenėje kartas nuo karto pasireikšdavo karininkų sukeliama incidentais, kurie baigdavosi muštynėmis ar civilių gyventojų užgauliojimais ir tai sukeldavo neigiamas reakcijas. Tačiau karinė vadovybė ypatingą dėmesį skyrė karininkų nusižengimams bei netinkamam elgesiui kariniuose daliniuose ir viešose vietose sustabdyti. Su šiais reiškiniais buvo kovojama pažeidėjus baudžiant areštu daboklėje ar perkeldami į kitą tarnybos vietą arba pašalinant iš tarnybos.

2.2. Karininkų klubų steigimai

Susikūrus Lietuvos kariuomenei imta galvoti apie karininkų klubų įsteigimą, kuris vėliau buvo pavadintas Lietuvos kariuomenės karininkų ramovė. Ramovės istorija prasideda 1919 m. liepos 23 d., kai buvo įkurtas Kauno įgulos karių klubas, vėliau, 1922 m. lapkričio 19 d. generolo Nagevičiaus iniciatyva buvo reorganizuotas į karininkų korporacijos klubą, kurio pagrindu 1924 m. balandžio 30 d. krašto apsaugos ministro įsakymu įsteigta Lietuvos Karininkų ramovė.¹²⁷ Šio originalaus, specifiškai lietuviško pavadinimo autorius - Jonas Jablonskis, šitokiu ne karišku pavadinimu buvo norima atkreipti tautos požiūrį į karą - ramovė, kaip atvanga nuo karo vargų, turėjo pabrėžti taikų tautos mentalitetą.

Klubų įsteigimo tikslas buvo suartinti karininkus ir karo valdininkus, skatinti jų tarpusavio bendradarbiavimą bei siekiama tarp jų palaikyti draugiškus santykius, kurie atitiktų to meto karo tarnybos dvasią. Karininkas ir karo valdininkas buvo suvokiamas kaip organizuotas, patriotiškas, pasiaukojantis ir ištikimas savo valstybei bei valdžiai asmuo. Be karo mokslo žinių gilinimo, karininkams ir karo valdininkams turėjo būti sudarytos sąlygos pasilinksinti laisvu nuo tarnybos metu arba turiningai praleisti laiką. Kad šie tikslai būtų pasiekti, klubuose turėjo būti įsteigtos bibliotekos ir muziejai; biliardas ir visi leistini stalo žaidimai: šachmatai, kortos, domino bei kita; fechtavimosi bei sporto (gimnastikos) salė. Taip pat klubuose buvo planuojama įrengti kavines, kuriose karininkai galėtų įsigyti gėrimų ar užkandžių sumažintu antkainiu.¹²⁸

¹²⁶ PETRAUSKAITĖ, A. Karininkijos dorovės problemos prieškarinio Lietuvoje. *Karo archyvas*, 2006, t. XXI, p. 124.

¹²⁷ MATULIONIS, B., *Vladas Nagius Nagevičius*. Gyvenimo ir darbų apžvalga, 1962, Connecticut, p. 170.

¹²⁸ Karininkų klubų atskirose kariuomenės dalyse įstatai 1919 – 1921 m. LCVA, f.929, ap.6, b. 4, l. 47.

Karininkų klubai buvo steigiami ir daliniuose, į jų sudėtį įėjo visi karininkai ir karo valdininkai, o tiesiogiai klubas buvo pavaldus dalinio vadui. Karininkams buvo sudarytos galimybės leisti laisvalaikį bei naudotis visu klube esančiu inventoriumi ir teikiamomis paslaugomis, taip pat jiems buvo leidžiama atsivesti savo šeimos narius ar draugus, tačiau jie privalėjo laikytis galiojančių taisyklių. Už tvarką ir drausmę atsakė laipsniu vyriausias karininkas, kuris tuomet būdavo klube.¹²⁹

Karininkų klubuose buvo organizuojami šokių, muzikos vakarai bei spektaklių pasirodymai. Ypatingai išaugo Lietuvos kariuomenės karininkų ramovės populiarumas kai Kaune buvo pastatyti nauji reprezentaciniai rūmai, paminėtina tai, kad Ramovės rūmų statyba bei jos išlaikymas buvo finansuojamas pačių karininkų.¹³⁰ Gen. Nagevičius auklėjo karininkus mokindamas kultūringai leisti laiką kolegų karininkų draugijoje. Ramovė atliko švietėjišką-auklėjamąjį darbą, nuolat organizavo įvairias paskaitas, kurias skaityti buvo kviečiami tuo metu žymiausieji lietuvių rašytojai bei poetai: Maironis, Vaižgantas, Vydūnas, Jonas Aistis, Jurgis Baltrušaitis, Antanas Miškinis bei kiti.¹³¹ Karininko estetinį suvokimą formavo organizuojami aukšto lygio žymių kompozitorių koncertai, kūrybiniai-muzikiniai vakarai.

Tarpukaryje Kaune kultūrinis gyvenimas buvo ypač akyvus. Vienas svarbiausių įvykių, pokylių sezono metu, buvo metinis Karininkų Ramovės balius, į kurį atvykdavo vyriausybės nariai, užsienio valstybių karo atstovai, karo vadovybė su gausia karininkija, aukštoji valdininkija, literatai - visuomenės elitas.¹³² Lietuvos prezidento A. Smetonos su žmona atvykimas į balių buvo laikomas signalu pradėti šokius, kurie dažniausiai prasidėdavo nuo valso, vėliau skambėdavo fokstrotas, angliškas valsas, tango.¹³³

Apibendrinant galima pasakyti, jog susikūrus klubams, karininkams laisvalaikio praleidimo formos pasidarė įvairesnės: įsteigtos bibliotekos ir muziejai, biliardas bei stalo žaidimai, be viso to, karininkai galėjo leisti laiką sporto bei fechtavimosi salėse, vadinas didelis dėmesys buvo skiriamas kūno kultūrai. Pažymėtina tai, jog karininkai galėjo tobulėti ne tik fiziškai, bet ir kultūriškai dalyvaujant karininkų Ramovės organizuotose paskaitose, kūrybos vakaruose, koncertuose bei pokyliuose. Tai reiškia, jog karininkai privalėjo išmanyti etiketą, mokėti šokti bei kultūringai elgtis prie stalo.

---

¹²⁹ Karininkų klubų atskirose kariuomenės dalyse įstatai 1919 – 1921 m. LCVA, f.929, ap.6, b. 4, l. 47.

¹³⁰ MATULIONIS, B., *Vladas Nagius Nagevičius*. Gyvenimo ir darbų apžvalga, 1962, Connecticut, p. 170.

¹³¹ *Ibid.*, p. 173.

¹³² MITKIEWITCZ, L. *Kauno atsiminimai (1938-1939)*. Vilnius, 2002, p. 169.

¹³³ *Ibid.*, 169.

3. KARININKO ĮVAIZDIS TARPUKARIO LIETUVOS VIEŠAJAME DISKURSE: BENDRIEJI BRUOŽAI IR PERSONALIJOS

3.1. Pirmieji Lietuvos kariuomenės karininkai – įvaizdžio pionieriai

1918 m. paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, į Lietuvą grįžo šimtai Rusijos imperijos armijos kareivių ir karininkų, pradėta kurti Lietuvos kariuomenė, o tuo pačiu buvo kuriamos ir tradicijos. Tačiau kai kurios tradicijos, gyvavusios Rusijos imperijos kariuomenėje, buvo perimtos tarpukario kariuomenės. Tam daug įtakos turėjo karininkai, kurie tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje, vėliau pradėję vadovauti Lietuvos kariuomenei. P. Pacevičiaus teigimu, pradžioje visuomenės neigiamą požiūrį galėjo formuoti lietuvių karininkų iš Rusijos imperijos paveldėta tradicija praktikuoti kūno bausmes suimtiesiems asmenims. Nepriklausomybės pradžioje kūno bausmės buvo vis dar neretas reiškinys, tačiau siekiant, kad šie reiškiniai netaptų įpročiais, Vyriausybė ėmėsi konkrečių veiksmų - 1919 m. birželio 18 d. Ministrų kabinetas išleido viešą atsišaukimą į Lietuvos piliečius, kuriame buvo rašoma, jog „milicijos ir kariuomenės asmenys kurie vartoja kūno bausmes, elgiasi neteisėtai“.¹³⁴

Kariuomenė Lietuvos visuomenei buvo nepriklausomybės iškovotoja mūšiuose, valstybės sienų gynėja ir sergėtoja. A. Eidinto teigimu kariuomenė buvo gerbiama už jos nuopelnus Lietuvai, tačiau ji buvo tos pačios „politizuotos“ visuomenės dalis. Lietuvos kariuomenės susikūrimo pradžioje karininkų labai trūko, tačiau pradėjus veikti karo mokyklai, buvo išugdoma vis nauja karininkų laida. Pirmieji karininkai daugiausiai buvo atėję iš Rusijos imperijos kariuomenės, jie prastai kalbėjo lietuviškai, todėl tautiškai susipratę jaunieji karininkai į juos žiūrėjo nepatikliai.¹³⁵

Kęstutis Kilinskas pateikia karininko, vyr. ltn. A. Juozapavičiaus, nuomonę, kad pulko vadu galima skirti tik gerai lietuviškai kalbantį ir išmanantį kareivio psichologiją karininką. O tai reiškia, kad nepaisant lietuviškos kilmės ir pavardės, buvę Rusijos imperijos kariuomenės karininkai buvo nepageidaujami besikuriančios Lietuvos kariuomenės gretose, kadangi pastarieji pasižymėjo kitokiu požiūriu į kariuomenę.¹³⁶

Geriausios iliustracijos, apie tautinius ir politinius konfliktus, yra gen. S. Žukausko, kuris buvo vertinamas kaip prolenkiškas karininkas ir lietuvių karininkų santykių pavyzdys. Paminėtina, kad gen. S. Žukausko skyrimas vyriausiuoju kariuomenės vadu buvo nuolat lydimas lietuvių karininkų nepasitenkinimo.

Būtina paminėti Lietuvos kariuomenės karininkus, kurie baigė Rusijos imperijos karo mokyklą ir kuriems teko tarnauti carinės Rusijos kariuomenėje: gen. Juozas Kraucevičius, brg. gen. Kazys Tallat-Kelpša baigė Vilniaus karo mokyklą ir tarnavo carinės Rusijos kariuomenėje. Taip pat

¹³⁴ PACEVIČIUS, P. *Lietuvos kariuomenės dezertyrai 1918-1940 m.* (Magistro baigiamasis darbas). Kaunas, 2012, p. 16.

¹³⁵ EIDINTAS, A. *Antanas Smetona ir jo aplinka.* Vilnius, 2012, p. 374.

¹³⁶ KILINSKAS, K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918 – 1940.* (Daktaro disertacija). Vilnius, 2018, p. 143.

Leonas Radas-Zenkavičius, kuris 1892 m. baigė Polocko kadetų mokyklą, vėliau mokėsi Sankt Peterburgo Pavlo karo mokykloje, tarnavo Rusijos kariuomenėje Rygoje. Nuo 1897 m. iki 1900 m. mokėsi Sankt Peterburgo Generalinio štabo akademijoje, 1921 metais pradėjo tarnybą Lietuvos kariuomenėje ir kt.

Šiame skyriuje bus rašoma apie keturias Lietuvos kariuomenei ir valstybei pasižymėjusias asmenybes - tarpukario Lietuvos kariuomenės generolus. Mano pasirinkimą lėmė tai, kad šie karininkai - aukščiausius laipsnius turintys bei vadovaujančius postus tarpukario kariuomenėje užimantys asmenys paliko gilius pėdsakus Lietuvos istorijoje, pasižymėjo organizuotumu karo veiksmuose, Nepriklausomybės kovose arba reorganizuojant ir pertvarkant Lietuvos kariuomenės struktūrą ir atskiras jos institucijas bei atitinka tarpukario idealaus karininko tipus.

- Povilas Plechavičius - savo įvaizdį sukūrusi asmenybė, kuri atitiko nepalūžtančio kario, kovojančio už tautos idealus paveikslą.

- Silvestras Žukauskas - „tikrasis karininkas“ iš pašaukimo, nepraradęs savo tautiškumo ir lietuviškos dvasios.

- Vladas Nagius – Nagevičius - karininkas inteligentas, kuris atitiko tarpukaryje formuojamo „idealojo ricierio“ paveikslą.

- Stasys Raštikis – karjeristas politikas. Aktyvus, išprusęs, ambicingas karininkas, pasižymėjęs nuoseklumu ir siekdavęs užsibrėžtų tikslų.

3.1.1. Generolas Povilas Plechavičius

Generolas Povilas Plechavičius gimė ūkininkų ir bajorų giminės šeimoje. Povilas buvo antrasis vaikas – jis turėjo penkis brolius ir šešias seseris. Dvi seserys mirė jaunos, du broliai žuvo Sibire, likusieji šeimos nariai įvairiais keliais pateko į Jungtines Amerikos valstijas. P. Plechavičius mokslus pradėjo Lietuvoje, o 1908 m. Maskvoje baigė gimnaziją, 1911 m. komercijos institutą, 1914 m. Orenburgo kavalerijos karo mokyklą. Rusijos imperijos armijos kavalerijos dalinyje dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, o revoliuciniais 1917 m. kovojo prieš bolševikus Rusijos pietuose. 1918 metais grįžęs į Lietuvą, apsigyveno Žemaitijoje ir suorganizavo žemaičių partizanų rinktinę, kovojusią prieš bolševikus, užėmusius Mažeikius ir Telšius. Tapo Mažeikių karo komendantu, kovojo su bermontininkais, lenkais.¹³⁷

1918 m. rugpjūčio mėn. P. Plechavičius su broliu Aleksandru, kuris taip pat buvo karininkas, slapta grįžo į Lietuvą ir pradėjo organizuoti partizanų būrius, kad apsigintų nuo bolševikų, o vėliau ir bermontininkų, kurie Plechavičiaus „bijėjo kaip ugnies“, invazijos.¹³⁸ Karininkas P. Plechavičius

¹³⁷ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 10.

¹³⁸ Ibid., p. 10.

vadovaudamas Mažeikių m. ir apskrities komendantūros kariams, kovojantiems su bermontininkais, 1919 m. spalio 30 d. specialiu įsakymu kreipėsi į juos šiais žodžiais: „Kareiviai Mažeikių komendantūros! Atminkite mūsų kovas, kurias mes laimėjome su mūsų priešais sausio ir kitų mėnesių. Nenusiminkit ir atminkit, kad jūs nežūsite, kol aš su Jumis. Mušome priešą, kada jis buvo šimtą kartų stipresnis už mus, ir dabar sumušime tas bandas, kurios nori pasmaugti mūsų tėvynę!“¹³⁹

Būsimasis generolas veikė ypatingai sunkiomis sąlygomis, savo pastangomis įsigijo ginklus, tvarkė kelius bei tiltus, žymesnėse Žemaitijos vietose nutiesė apie 300 km telefonų laidų. Pristigus pinigų, Plechavičius jų skolinosi iš draugų, pažįstamų savo vardu, tačiau pabrėždamas, kad ne sau, o Žemaitijai ginti. Plechavičių priešai vadindavo „Žemaitijos valdovu“, o už jo galvą buvo paskirtos didelės pinigų sumos, tačiau Plechavičius nebuvo išduotas.¹⁴⁰

P. Plechavičiaus, kaip kario, vado ir asmenybės bruožai ryškiai atskleidžiami Lietuvos skautų įkūrėjo, karininko Petro Jurgėlos knygoje, kurioje apie generolą rašė, kad tai vienas iškiliausių karinių lietuvių tautos asmenybių¹⁴¹. Autorius savo knygoje surinko medžiagą iš ankstyvojo 1918 – 1919 metų laikotarpio, kai Žemaitijoje, apie Skuodą, Sedą, Mažeikius siautėjo plėšikai ir bolševikai. Tuo metu ištisi ūkiai skendo liepsnose, buvo atiminėjami gyvuliai, o ūkininkai nužudomi.¹⁴² Dėl šios priežasties P. Plechavičius su broliu Aleksandru bei draugu, karo veteranu ir buvusiu belaisviu, suorganizavo ginkluotą būrį nuo bolševikų ir plėšikų gaujų vietiniams gyventojams ginti. Nors Taryba P. Plechavičių buvo paskyrusi savo įgaliotiniu, tačiau jis veikė savarankiškai.¹⁴³ P. Plechavičius, ėjęs Sedos apskrities komendanto pareigas, buvo įvedęs karo stovį ir paskelbęs, kad vagys ir plėšikai bus sušaudyti¹⁴⁴, kaip minėta, tai buvo laikas, kai visoje Lietuvoje buvo banditų ir su jais buvo viešai susidorojama juos sušaudant, kad sustabdytų piktadarystes. B. Sulaitis pasakoja, kaip į Skuodą buvo atvesta plėšikų gauja, kurie buvo sugauti Plinkšių miškuose prie Sedos. Visi banditai buvo sušaudyti už beržynėlio, šiame sušaudyme dalyvavo ir komendantas P. Plechavičius¹⁴⁵. Šis įvykęs „teismas“ leido lengviau atsikvėpti, žymiai sumažėjo užpuolimų, plėšikavimų, išnyko žmonių baimė bei atsirado pasitikėjimas Lietuvos valdžia, nes žmonės pajuto, kad jais rūpinamasi ir ginami jų interesai. Tačiau likę gyvi plėšikai bei jų artimieji platino piktas kalbas apie karininką P. Plechavičių. Tuo netrukus pasinaudojo bolševikai, kuriems labai paranku buvo tokios kalbos ir nusiteikimas prieš P. Plechavičių, todėl jie ėmė kurstyti „nukentėjusias šeimas“, kad jos skųstų komendantą P. Plechavičių¹⁴⁶.

Paminėtina, kad Plechavičius atidžiai žiūrėjo, jog nebūtų nubaustas nekaltas žmogus, jis pats lankė daboklę ir stebėjo suimtuosius. P. Plechavičius pykdavo, jog ūkininkai palieka savo žemę ir eina

¹³⁹ LESČIUS, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918-1920*. Vilnius, 2004, p. 74.

¹⁴⁰ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 10.

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 5.

¹⁴² *Ibid.*, p. 214.

¹⁴³ BALKELIS, T. *Lemtingi metai. Lietuva 1914-1923 m.* Vilnius, 2019, p. 214.

¹⁴⁴ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 218.

¹⁴⁵ *Ibid.*, p. 218.

¹⁴⁶ *Ibid.*, p. 218.

pas bolševikus. Pagavęs bolševikams lojalų kaimietį, Plechavičius patalpindavo jį į daboklę ir gerai „pamokindavo“: pistoletu perbraukdavo per nosį ir sakydavo, kad „tavęs tai nepasigailėsiu, kad išdavei savo kraštą“.¹⁴⁷ Tačiau tai buvo tik bauginimas, po viso to, atidaręs daboklę, Plechavičius išleido ūkininką sakydamas jam: „eiti namo ūkininkauti ir visada būti ištikimam Lietuvai“.¹⁴⁸

Kadangi plėšikai ir bolševikai nerimo bei toliau skleidė gandus apie neva P. Plechavičiaus žiaurų būdą, jo susidorojimą su nekaltais žmonėmis, šie gandai netruko pasiekti Kauną. Vyriausybė nusprendė šį reikalą ištirti, pasiųsdami į Žemaitiją teisininką Rapolą Skipitį.¹⁴⁹

Atvykęs į Sedą R. Skipitis išsiaiškino, kad 1918 m. – 1919 m., kai Žemaitijoje siautėjo plėšikai ir bolševikai, Povilas Plechavičius veikė ypatingai žiauriomis aplinkybėmis, kadangi Lietuvos valdžia dar nebuvo įsitvirtinusi, tai plėšikai siautėjo nebaudžiami. Jie „plėšė, kankino ir žudė nekaltus žmones ir nebuvo jėgos, kuri jiems būtų galėjusi pasipriešinti“.¹⁵⁰ Taigi Povilas Plechavičius, neturėdamas jokių ryšių, pats „vienas pasiryžo kovoti su plėšikais ir įvesti tvarką“.¹⁵¹ Paprašęs Liepojoje buvusių vokiečių kariškių paramos ir su keliais artimais bei patikimais vyrais sukūrė vietinę valdžią stojo į kovą su plėšikais. Be jau minėtų plėšikų, Žemaitijoje labai pradėjo reikštis Rusijos bolševikai, kurie buvo užėmę Telšius, Mažeikius, Tirkšlius ir kitas Žemaitijos vietas. Povilo Plechavičiaus dėka, Sedos apylinkėse, buvo organizuoti partizanų pulkai, kurie puldinėjo bolševikus. Kadangi Plechavičiaus pastangas parėmė ir vokiečių kariai, bolševikai neatsilaikė ir pasitraukė iš Žemaitijos.

R. Skipitis atsiminimuose teigia, kad žmonės džiaugėsi, jog Lietuvos ir jų interesus gynė toks drąsus vyras, kuris, nepaisydamas jam grėšiančių pavojų, stojo į atvirą mūšį su plėšikais ir juos nugalėjo, nors šią kovą sunkino tai, kad bolševikai ėjo išvien su plėšikais¹⁵².

Kaip anksčiau užsiminta, buvo manančių, kad P. Plechavičius žiauriai pasielgdavo ne tik su priešais, bet ir su nekaltais žmonėmis, tačiau remiantis P. Jurgėlos knygoje liudininkų atsiminimais, galima teigti, jog tai yra netiesa. Kadangi bolševikai iš Žemaitijos buvo išvaryti, tai likę jų agentai organizavo komunistų partijos rėmėjus. Turėdami savų tikslų, plėšikai stojo į komunistų partiją, o komunistai juos priimdavo tikėdamiesi susidoroti su Plechavičiumi. Su tokiais priešais Plechavičius susidorojo greitai ir negailestingai – be teismo sušaudydamas priešus, kurie veikė prieš Lietuvą. „Jei mes jų nebūtume šaudę, tai šiandien Žemaitijoje turėtume bolševikų valdžią su plėšimais ir žmonių žudymais. O banditai būtų irgi išskerdę dešimčius nekaltų žmonių. Iš anarchijos įvesti tvarką tai nėra juokų darbas. Ir šiandien dar tebeveikia pogrindyje bolševikai. Tik kieta Plechavičiaus ranka davė

¹⁴⁷ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 225.

¹⁴⁸ *Ibid.*, p. 225.

¹⁴⁹ *Ibid.*, p. 225.

¹⁵⁰ *Ibid.*, p. 226.

¹⁵¹ *Ibid.*, p. 226.

¹⁵² *Ibid.*, p. 230.

ramybę ramiems gyventojams ir sudarė sąlygas organizuoti nepriklausomos Lietuvos valdžios aparatą ir šiame Žemaitijos kampe.“¹⁵³

Išvaręs bolševikus ir bermontininkus iš Žemaitijos, Plechavičius 1920 m. pradžioje buvo paskirtas vadovauti kuopai, vėliau naujai formuojamam batalionui 5-ame pėstininkų pulke¹⁵⁴, o rudenį buvo perkeltas į kavaleriją. Pradžioje tarnavo 1-ajame raitelių pulke, tačiau buvo perkeltas į formuojamą 2-ąjį raitelių pulką ir paskirtas laikinai eiti eskadrono vado pareigas. 1921 m. su suformuotu ir apmokytu eskadronu išvyko į veikiančią armiją, po metų karininkui buvo suteiktas majoro laipsnis ir iškilus būtinybei jis kviečiamas pavaduoti divizijos vadą. 1924 m. P. Plechavičiui baigus Aukštųjų karininkų kursus Kaune, jis tuoj pat siunčiamas į Čekoslovakijos karo akademiją, kurią 1926 m. baigė kaip vienas iš gabiausių karininkų.¹⁵⁵

1926 m. mjr. Plechavičiui, grįžusiam iš mokslų Čekoslovakijoje, buvo paskirta neeilinė ir sunki užduotis – vadovauti gruodžio 17 d. perversme, kurio tikslas buvo nuversti koalicinę vyriausybę, išvaikyti Seimą ir pašalinti iš posto Kazį Grinių. Buvo sudarytas vyriausiasis karinis štabas iš karininkų: generolo Kazio Ladygos, gen. Daukanto, plk. Vlodo Skorupskio, mjr. I. Slapšio, aviacijos vyr. ltn. A. Mačiuikos, husarų kpt. J. Matulevičiaus ir kpt. A. Steponaičio. Kpt. Mačiuika, plk. Glovackio, plk. Petruičio, kpt. Klimaičio, majorų Bačkaus, Slapšio, Tomkaus, Kalmanto, Šarausko ir kitų karininkų. Prie pasiruošimo perversmui buvo pritraukti studentai ateitininkai bei neo-lituanai. 1926 m. vasaros pabaigoje, kai buvo svarstomas perversmo klausimas ir galimi vadai, buvo užsiminta apie P. Plechavičių ir norėta jį paskirti kariniu diktatoriumi, tačiau dėl Plechavičiaus tiesmukiškumo ir ūmaus būdo, jo kandidatūros buvo atsisakyta ir pasirinktas gen. Ladiga, kuris buvo vienas iš svarbiausių ir aktyviausių perversmininkų organizatorių, tačiau dėl tam tikrų politinių peripetijų jį nušalino nuo vadovavimo perversmui ir vietoje jo vis dėlto pasirinko P. Plechavičių, kuris buvo ne mažiau ryžtingas, tačiau, kaip teigia V. Jankauskas „be didesnių pretenzijų ir, matyt, lengviau suvaldomas.“¹⁵⁶ Būtina paminėti tai, kad plk. P. Plechavičius buvo įkalintas,¹⁵⁷ tačiau gruodžio 16 d. vakarą, apie 22 – 23 val. buvo išlaisvintas iš 3 artilerijos pulko daboklės Šančiuose.¹⁵⁸

1926 m. gruodžio 17-osios rytą valdžios vairs jau buvo karinio diktatoriaus P. Plechavičiaus rankose. Iš to, kad P. Plechavičiui buvo paskirta sudėtinga ir atsakinga užduotis galima teigti, jog jis buvo užsitarnavęs patikimo, atsakingo bei tikslo pasiekiančio karininko autoritetą. Tačiau P. Plechavičius nebuvo politikas, pasak V. Jankausko jis buvo karys tikrąja ta žodžio prasme, karys pasirengęs eiti į pavojus dėl savo įsitikinimų, dėl krašto, dėl laisvės ir už teisybę. „Žaidimą planavo ir

¹⁵³ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 230

¹⁵⁴ SURGAILIS, G. *Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas*. Vilnius, 2017, p. 53.

¹⁵⁵ JANKAUSKAS V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*. I d., Vilnius, 1998, p.129.

¹⁵⁶ JANKAUSKAS, V. *Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*. Vilnius, 2004, p. 354-357.

¹⁵⁷ LOPATA, R. *Autoritarinis režimas tarpukario Lietuvoje: aplinkybės, legitimumas, koncepcija*. Vilnius, 1998, p. 75.

¹⁵⁸ KILINSKAS, K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918 – 1940*. (Daktaro disertacija). Vilnius, 2018, p. 174.

politiką darė kiti“.¹⁵⁹ Kad P. Plechavičiui nerūpėjo politika, įrodo šis faktas, jog gruodžio 17 d. Laikinosios karo valdžios vardu P. Plechavičius paprašė A. Smetonos tapti valstybės vadovu¹⁶⁰.

P. Plechavičiui prioritetas buvo Lietuvos valstybės nepriklausomybė, kuri buvo taip sunkiai iškovota pirmaisiais nepriklausomybės metais. Jis visomis išgalėmis rūpinosi kariuomenės tobulinimu bei lavinimu, kai iš kariuomenės buvo atleisti nelietuvių kilmės karininkai bei viršininkai, P. Plechavičius rūpinosi, kad aukštesniais kariuomenės vadais būtų paskirti nepriklausomybės karuose pasižymėję sumanūs ir gabūs lietuviai karininkai.¹⁶¹ Pats P. Plechavičius po perversmo buvo paskirtas eiti Vyriausiojo štabo viršininko pareigas vietoje nušalinto plk. ltn. K. Škirpos.¹⁶²

P. Plechavičius buvo mėgiamas bei garbinamas žmonių. P. Jurgėla atsiminimuose rašo, kaip viename miestelyje, kuriame P. Plechavičius su LR prezidentu Smetona vizitavo, prie jo (P. Jurgėlos) priėjo senutė ir paklausė katras iš tų dviejų ponų esąs „Lietuvos karalius“ ir parodė jį Plechavičių, P. Jurgėla atsakė, kad tas, jį kurį ji rodo yra – plk. Plechavičius, o va anas, kuris civiliais rūbais apsirengęs – Lietuvos prezidentas. Senutė jį tai atsakė, kad tikrasis prezidentas jau labai paprastai atrodo, o štai „Plechavičius su barzdele, gusaro munduru, raudonom kelnėm, generalinio štabo karininko akselbantais ir tiesiu kardu labai išsiskyrė net iš kitų karininkų, kurie turėjo lenktus baltus kardus“¹⁶³. Dėl savo didingo stoto, stipraus sudėjimo ir tvarkingos išvaizdos Plechavičius pirmiausia patraukdavo visų dėmesį ir kaimo žmonėms jis atrodė kaip karalius.

1927 - 1928 metais, po karinio perversmo, valdžia siekdama pakelti valstybės bei kariuomenės autoritetą visuomenėje, dažnai vizituodavo Lietuvos miestus, kuriuose valstybės vadovas bendravo su žmonėmis, sakė kalbas apie Lietuvą, garbingą jos praeitį ir, kad būtina siekti šviesios ateities, žmonės šias kalbas palydėdavo garsiais plojimais ir pritarimo šūksniais. Tačiau Jo ekscelencija matydamas, kaip yra garbinamas pulkininkas P. Plechavičius, negalėjo tuo nesigėrėti¹⁶⁴.

Husarų pulko vachmistras [viršila, P. J.] Bronius Tatarūnas teigia, kad nors Plechavičius kariams įvairdavo baimės būdamas aštraus ir kieto būdo, tačiau kariai jį gerbė už jo kariškas savybes bei lietuviškos puoselėjimą, P. Plechavičius išnaikino iš Rusijos imperijos kariuomenės atneštus blogus įpročius, pulko vadovybę sulietuvino ir neleido karininkams ir puskarininkams savivaliauti. Skundų apklausinėjimo metu, atskyręs kareivius nuo viršininkų, jis sakydavo: „Aš esu jūsų draugas. Brolau, sakyk, jei kas tave neteisingai, nors ir drausmės būdu baudžia. Nieko nebijok ir kaip tėvui pasisakyk“¹⁶⁵. Plechavičius buvo įvedęs griežtą drausmę, jei išgėręs karininkas keldavo triukšmą, kitą rytą jis pats turėdavo atvykti pas pulko vadą ir raportuoti apie savo nusižengimą. Tokia drausminanti

¹⁵⁹ JANKAUSKAS, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, I d., Vilnius, 1998, p. 129.

¹⁶⁰ LOPATA, R., *Autoritarinis režimas tarpukario Lietuvoje: aplinkybės, legitimumas, koncepcija*, Vilnius, 1998, p. 82.

¹⁶¹ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 65-78.

¹⁶² ANIČAS J., *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006, p. 207.

¹⁶³ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 79.

¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 79.

¹⁶⁵ *Ibid.*, p. 22.

priemonė davė rezultatų, ilgainiui minėti atvejai retėjo, o su laiku iš viso išnyko.¹⁶⁶ Iš šio pasakojimo galima susidaryti nuomonę, kad gen. Plechavičius buvo aršus lietuvis patriotas, naikinantis svetimos kariuomenės „palikimą“ – girtuoklystes, mylintis ir puoselėjantis lietuviybę bei už teisybę kovojantis vadas.

Apie P. Plechavičiaus asmenybę, jo pagarbą karininkams ir solidarumą jiems, pasako šis faktas, kai 1921 m. kovo 30 d. Lietuvai atgavus Palangos kraštą, po jo perėmimo iškilmių Kurhauze, Palangoje, buvo suruošti iškilmingi pietūs pakviestiems garbės svečiams. Pakvietimą Plechavičius gavo, tačiau jo kolegos karininkai ne. Plechavičius tokia rengėjų elgesyje įžvelgė Lietuvos karininkų įžeidimą, todėl palaikydamas savo bendražygius, Plechavičius demonstratyviai atsisakė vykti į iškilmingus pietus.¹⁶⁷

Gen. P. Plechavičiaus pagarba ir didžiavimasis savo kariais atsispindėjo tarpukaryje rašomuose straipsniuose, viename iš jų aprašomas epizodas, kai stipriai lyjant lietui prezidentas liepė pulko vadui atšaukti paradą. Tačiau plk. Aleksandras Plechavičius prašė prezidentą suteikti ulonų pulkui džiaugsmo pasveikinant pulką, kuris yra išsirikiavęs aikštėje ir laukia vyriausiojo Lietuvos ginkluotų pajėgų vado. Plk. Povilas Plechavičius taip pat prašė prezidentą neatšaukti šventės, kuriai ulonų pulkas ilgai ruošėsi ir labai troško pamatyti Lietuvos prezidentą, „o lietaus ulonai visai nepaiso. <...>Po parado suruošti pietūs visam pulkui. Graži ulonų uniforma buvo permirkusi ir purvo aptaškyta, bet visų veidai linksmi. Sėdėdamas prie stalo, plk. P. Plechavičius dažnai žvalgėsi aplink ir žavėjosi ulonais...“¹⁶⁸

Amerikos lietuvių laikraščiuose apie generolo P. Plechavičiaus asmenybę JAV lietuvių visuomenės veikėjas Kostas Jurgėla rašė, jog plk. P. Plechavičius buvo aukštas, tvirtas ir tiesus vyras, negailestingas Lietuvos teisių gynėjas, narsiausias karys karo lauke ir kuklus džentelmenas. Jis tipišką žemaitis, plieninės valios vyras, tvirtas, tylus, pastovus, drąsus, nenuilstantis patriotas. Daugiausia savo laiko praleidžiantis Krašto Apsaugos Ministerijoje, ruošdamas mažos lietuvių tautos gynybos planus.¹⁶⁹

Jurgis Kiaunė, Nepriklausomybės kovų dalyvis, atsiminimuose teigia, kad kai kurie gen. Plechavičių laiko kontraversiška asmenybe, jis neneigia, jog šiame vertinime yra šiek tiek teisybės sakydamas, kad gen. Plechavičius nevengdavo politikui ar valdžios atstovui pasakyti tiesą ar pakritikuoti jų veiksmus. Vieno incidento metu Plechavičius asmeniui, kuris nepagarbiai elgėsi, „skėlė“ antausį.¹⁷⁰ Tačiau J. Kiaunė gen. Plechavičių vadino tikru rikiuotės generolu, kuris kovojo dėl Lietuvos nepriklausomybės vesdamas vyrus į kovą ir laimėjo, nes turėjo karių pasitikėjimą ir meilę.

Iš šių aprašytų atsiminimų galima teigti, kad Plechavičius atitiko idealaus karininko paveikslą: pasižymėjo nuoseklumu savo sprendimuose, išmanė karo meną, garbingas, drąsus, ryžtingas bei duoto

¹⁶⁶ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 22.

¹⁶⁷ *Ibid.*, p. 23.

¹⁶⁸ JURGĖLA, P., *Nepaprastas paradas. Kardas*, 1927, Nr. 19, p. 27.

¹⁶⁹ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 14.

¹⁷⁰ *Ibid.*, p. 277.

žodžio besilaikantis karininkas. Buvo griežtas, tačiau teisingas pavaldiniams, gerbė karininkus kolegas bei nebijojo rizikuoti savo gyvybe dėl Lietuvos nepriklausomybės.

P. Jurgėlos teigimu Plechavičius buvo pagarbos vertas žmogus, nors kalbama, kad jis buvo labai griežtas nusikaltėliams ir komunistams, netgi tam tikrais atvejais ir žiaurus¹⁷¹, tačiau padoriems, skriaudžiamiems žmonėms jis buvo žmoniškas, teisingas bei užjaučiantis. Pateikiamas pavyzdys, kaip Plechavičius įsigijęs malūną Skuode, panaikino kyšius¹⁷², elgėsi sąžiningai su vietiniais žmonėmis, išklausydavo jų nusiskundimų bei stengėsi padėti. Atsiminimuose rašoma, kad: „nors jis savo elgesiu ir nepabrėždavo to, kad yra svarbus asmuo, bet žemaičiai vis tiek manė jį esant galingiausiu Lietuvos žmogumi ir populiariausiu žemaičiu. Moterėlės kartais nežinojo, kas tuo metu buvo Lietuvos prezidentas, bet žinojo, kas yra vietos klebonas ir kas yra gen. Plechavičius...“¹⁷³, tai rodo kad Plechavičius žmonių tarpe buvo pelnęs autoritetą.

1929 m. gen. Plechavičius buvo išleistas į atsargą, pasak A. Eidinto: „...A. Smetona kantriai, bet nuosekliai pradėjo demontuoti perversmininkų sumanytą diktatūrą, atleido iš pareigų kariuomenės perversmo vykdytoją P. Plechavičių, A. Voldemarą, kiek vėliau ir dalies karininkų remiamą Vidaus reikalų ministrą Igną Musteikį. „Geležinį vilką“ uždarė. Tai buvo rizikingos valstybinės operacijos, kurias galėjo atlikti tik prityręs politinio takto gydytojas. A. Smetona tvinkstančius pūlinius raižė sėkmingai“.¹⁷⁴ Galime daryti prielaidą, kad Smetona palaiapsniui atsikratė visais stiprios valios žmonėmis, kuriuos jis matė, kaip grėsmę savo autoritariniame valdyme. Tačiau jei pažvelgus keletą metų atgal, to paties autoriaus knygoje rašoma, kad 1927 m. liepos 17-19 dienomis per kelionę po Lietuvą prezidentą lydi praktiškai vieni kariškiai: prezidento adjutantas kpt. A. Valušis, gen. S. Žukauskas, gen. V. Grigaliūnas –Glovackis, mjr. P. Plechavičius, vidaus reikalų ministras Ignas Musteikis, keli kunigai ir karo korespondentas Petras Jurgelevičius –Jurgėla. Visur garbingąją svitą sutinka su vaišėmis, ovacijomis, o Plechavičius visur pristatomas kaip Žemaitijos vaduotojas iš bolševikų ir bermontininkų. Plechavičius Žemaitijoje buvo labai populiarus, kas matomai autoritarui Smetonai nebuvo labai priimtina, nors Plechavičius buvo gana dažnas Smetonų svečias per vakarienes, priėmimus. Iš pradžių, kaip rašo A. Eidintas, Smetona perversmininkams buvo labai dėkingas, o ypač P. Plechavičiui, net „krikščionių demokratų lyderis kun. M. Krupavičius bučiuoja mjr. Plechavičių sakydamas: „Povilai, Tu išgelbėjai kraštą...“¹⁷⁵.

Apibendrinant galima teigti, kad generolas P. Plechavičius buvo itin drąsi ir patriotiška asmenybė, nebijanti lemtingais momentais prisiimti atsakomybę už valstybės likimą, tačiau ne politika jam rūpėjo, jis tebuvo tik pakankamai svarbus įrankis politikų tikslams pasiekti¹⁷⁶. P. Plechavičius visą

¹⁷¹ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 286.

¹⁷² Ibid., p. 286.

¹⁷³ Ibid., p. 286.

¹⁷⁴ EIDINTAS, A. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius, 2012, p. 219.

¹⁷⁵ EIDINTAS, A. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius, 2012, p. 34.

¹⁷⁶ JANKAUSKAS, V. *Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*. Vilnius, 2004, p. 353.

savo gyvenimą kovojo už Lietuvos nepriklausomybę. Kaip teigia istorikas Vidmantas Jankauskas, kad ir su išlygomis, tačiau jis sutinkąs su P. Jurgėla, kad jei 1939 – 1940 m. Lietuvos kariuomenei būtų vadovavęs tokio „kalibro“ generolas, kaip P. Plechavičius, „tuomet kariuomenė tikrai nebūtų buvus išduota Sovietų Rusijai – ji būtų didvyriškai ginusi Lietuvos laisvę ir nepriklausomybę“¹⁷⁷ Generolas Povilas Plechavičius, kaip karininkas kantriai ir ištvermingai pakėlė likimo smūgius, išliko nesugniuždytas ir neišdavė Lietuvos.

Prie kapo duobės jo bendražygis gen. S. Dirmantas pasakė: „Generole, Lietuvos karių veteranų sąjungos nary, užtikrinu Tave, kad savo gyvenimo didžiais žygiais paliksi Lietuvos istorijoje ilgiems laikams, kaip kietos valios, tvirtų principų, kraštui nusipelnęs karys - patriotas“.¹⁷⁸

Generolas Povilas Plechavičius vienas iš pirmųjų tarpukario karininkų, ėjęs į pavojingiausius žygius, visada rodęs pavyzdį savo narsa, sugebėjęs organizuoti vyrus kovai su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, visada rizikavęs savo gyvybe dėl Lietuvos ir ištikimai jai tarnavęs, bendražygių buvo vertinamas kaip tikras karininko idealas, kaip žmogus, kuris mylėjo Lietuvą ne žodžiais, o darbais.

3.3. Generolas Silvestras Žukauskas

Viena ryškiausių tarpukario Lietuvos kariuomenės asmenybių – pirmasis Lietuvos kariuomenės vadas – generolas Silvestras Žukauskas, gimęs 1860 m. gruodžio 31 d. (senuoju stiliumi, naujuoju stiliumi – 1861 m. sausio 12 d.) Pakruojo krašte, žemdirbių Konstantino ir Martinos Žukauskų šeimoje. 1881m. birželio 30 d. savo noru įstojo į Rusijos kariuomenę. 1883–1884 m. mokėsi Vilniaus karo mokykloje, o vėliau, 1903 m. baigė karininkų artilerijos mokyklą. Po 1917 m. bolševikų perversmo demobilizavus Rusijos imperijos armiją, 1918 m. per Kijevą grįžo į Lietuvą. 1919 m. balandžio 26 d. – gegužės 27 d. vykdė Generalinio štabo viršininko pareigas. Įstojęs tarnauti į Lietuvos kariuomenę, gen. S. Žukauskas nedelsdamas ėmė telkti kariuomenę kovai su bolševikais.

Galima įvardinti, kad generolo S. Žukausko gyvenimas susideda iš dviejų etapų: vienas – tai tarnyba Rusijos imperijos kariuomenėje, o kitas etapas – vadovavimas atkurtos Lietuvos kariuomenei.¹⁷⁹ Generolas Rusijos imperijos kariuomenėje ištarnavo trisdešimt šešerius metus ir nors jo tarnyba imperijai apėmė didesnę gyvenimo dalį, tačiau visą savo sukauptą patirtį, gabumus, profesionalumą jis panaudojo kuriant Lietuvos kariuomenę.

Visiškai tiksliai aprašyti generolo tarnybos pradžią Rusijos imperijos kariuomenėje neįmanoma, kadangi nėra išlikę aiškių duomenų arba tiksliau jie yra stipriai apgadinti, tačiau šio darbo tikslas nėra

---

¹⁷⁷ JANKAUSKAS, V. *Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*. Vilnius, 2004, p. 353.

¹⁷⁸ JURGĖLA, P.; JURKUS, P. *Gen. Povilas Plechavičius*. [Pranciškonų spaustuvė], Brooklyn, N.Y 11207, 1978, p. 169.

¹⁷⁹ ANIČAS, J. *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006, p. 5.

analizuoti jo tarnybos eigą Rusijos imperijos kariuomenėje, o siekiama atskleisti koks buvo gen. S. Žukausko įvaizdis Lietuvos kariuomenėje, kokios asmeninės, kaip žmogaus ir karininko savybės, buvo išskiriamos. Tačiau paminėtinas vienas reikšmingas faktas iš to laikmečio, kai Žukauskas tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje ir 1916 m. vasario 19 d., dar būdamas pulkininku, buvo apdovanotas Šv. Georgijaus ordino kardū. Kartu su šiuo apdovanojimu buvo įteiktas ir pulko karininkų laiškas, kuriame jie reiškė „gilią pagarbą ir nuoširdžią padėką už rodomą palankumą tarnyboje bei privačiame gyvenime“¹⁸⁰. Kad S. Žukauskas buvo ne tik teisingas viršininkas, bet ir nuoširdus vadas, kuris įsigilindavo į savo pavaldinių problemas ir stengėsi palengvinti jų sunkią naštą, galima teigti iš laiško, kuriame rašoma, jog S. Žukausko darbai yra įvertinti viršininkų, jog jis puikiai susitvarkė su jam paskirtomis užduotimis ir nepaisydamas pavojų, sunkumų, liūdesy ir džiaugsme visada buvo su savo kariais, jų nepalikęs net vargingiausiais bei neramiausiais kovų momentais. Jog pareiga ir kovos draugai buvo svarbiausi S. Žukauskui, rodo ir tai, kad nepaisydamas neužgijusių žaizdų, po kautynių ties Gurais 1914m. lapkričio 17 d., kai žuvo beveik visas batalionas¹⁸¹, jis skubėjo į pulką pas savo karius. Įteikdami minėtą Šv. Georgijaus ordino kardą, su Šv. Georgijaus miniatiūra ant rankenos ir užrašu „Už narsumą“, karininkai rašė: „...priimkite dovaną, brangusis Silvestrai Konstantinovičiaū, kaip mūsų bendros pagarbos ženklą už Jūsų narsumą ir puikias viršininko savybes, o drauge ir kaip mūsų visuotinę simpatiją už nuolatinį rūpestį ir humanišką požiūrį į valdinius. Vienbalsiai mūsų sutiktas sumanymas įteikti Jums šią dovaną teiktina Jus, kad ją kiekvienas nuoširdžiai įteikiame¹⁸²...>“. 1916 m. lapkričio 21 d. S. Žukauskui buvo suteiktas generolo majoro laipsnis.

Bendražygių ir karių išreikšta pagarpa bei simpatija Žukauskui, rodo jog jis buvo drąsus vadas, humaniškas bei supratingas viršininkas. Tais laikais lietuviams buvo sunku padaryti karinę karjerą, tačiau S. Žukauskas būdamas lietuvių tautybės sugebėjo pasiekti profesinių aukštumų, užsitarnauti generolo laipsnį, tad galima teigti, kad S. Žukauskas buvo karininkas iš pašaukimo ir turėjo lyderio savybes, kurios leido užimti aukštą poziciją. Generolas išstarnavęs Rusijos imperijos kariuomenėje didžiąją gyvenimo dalį, sugebėjo neprarasti savo tautiškumo ir lietuviškos dvasios. Kai Rusijos kariuomenėje tarnaujantys lietuviai pradėjo organizuoti lietuviškuosius dalinius, generolas palaikė šį judėjimą. J. Aničas rašo, kad S. Žukauskas dar būdamas divizijos vadu ragino lietuvius stoti į lietuvių dalis ir net kunigo pagalbą tam reikalui buvo pasitelkęs, kai 1917 m., prieš Velykas, buvo nuėjęs išpažinties ir sužinojęs, kad kunigas lietuvis, jis paprašė jo, kad klausydamas lietuvių išpažinčių jis patartų lietuviams stoti į lietuvių dalis.¹⁸³

Bręstant Lietuvos valstybės atkūrimui, Kijeve buvo susitelkusi nemaža lietuvių bendruomenė, kurią daugiausia sudarė pirmojo pasaulinio karo pabėgėliai. Įsikūręs Lietuvių draugijos

¹⁸⁰ ANIČAS, J. *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006, p. 37-45.

¹⁸¹ Ibid., p. 37.

¹⁸² Ibid., p. 45.

¹⁸³ Ibid., p. 50.

nukentėjusiems dėl karo šelpti skyrius, rūpinosi lietuviškumo išsaugojimu rengdami lietuviškus vakarus, išlaikydami lietuvišką mokyklą bei rūpindamiesi dvasine ir materialine tautiečių gerove. Būtent su šiais lietuviais visų pirma užmezgė ryšius gen. Žukauskas, kai atvyko į Kijevą. Šie ryšiai tik dar labiau sužadino generolo tautiškumą ir lietuvybę bei norą prisidėti prie Lietuvos kariuomenės organizavimo. Jis žinojo, kad su savo sukaupta karine patirtimi gali savo šaliai pasitarnauti.

Sužinojęs, kad Kijeve vieši Lietuvos Tarybos 1918 m. birželio mėn. paskirtasis pirmasis nepaprastasis pasiuntinys prie Ukrainos Martynas Yčas, gen. S. Žukauskas netruko prisistatyti jam. Nors M. Yčas iš pradžių skeptiškai žiūrėjo į vyrą prisistačiusį generolu, kadangi tai buvo metai, kai buvo nevengiama pasisavinti svetimus titulus ar pasivadinti kitu asmeniu, tačiau po kelių klausimų ir dokumentų peržiūrėjimo, jis suprato, kad turi reikalą su neeiline asmenybe, „kuri tinkamiausia Lietuvos kariuomenei organizuoti ir jai vadovauti“¹⁸⁴. Martynas Yčas generolą Silvestrą Žukauską apibūdino, kaip teisingą ir atokiau nuo politikos besilaikantį karininką, kuris myli savo kraštą ir trokšta savo patirtį bei karišką mokslą panaudoti Lietuvos valstybės bei kariuomenės tikslams.

Kai M. Yčas grįžo iš Kijevo, Lietuvos Tarybos vadovybei pranešė, kad yra žmogus, kuris visais atžvilgiais: tiek karine patirtimi ir autoritetu, tiek asmeninėmis savybėmis tinkamas organizuoti Lietuvos kariuomenę¹⁸⁵. Galime teigti, kad nuo to laiko generolas S. Žukauskas žengė pirmuosius žingsnius link Lietuvos kariuomenės kūrimo. Tik atvykęs į Kauną, generolas susipažino su kalininkais ir puskarininkiais, kariuomene, situacija fronte, taip pat įvertino materialinių išteklių, šaudmenų ir ginklų būklę. Situacija nebuvo puiki, tačiau pagal to meto aplinkybes pakankamai pakenčiama. Kad kuo geriau susipažintų su esama situacija kariuomenėje, gen. S. Žukauskas vizitavo dalis, bendravo su karininkais ir kareiviais. Padėtis buvo prasta, trūko ginklų, šaudmenų, tačiau paprastų žmonių pasiryžimas ir geranoriškumas padėti kariuomenei ir jos kariams generolą džiugino. Šitoks žmonių geranoriškumas ir dėmesys bei palaikymas pakeldavo nuotaiką kariams ir jų kovinę dvasią kovoti už Lietuvos laisvę.

Kadangi Lietuvos kariuomenės kūrimosi kelias prasidėjo nuo kovų su bolševikais, bermontininkais ir lenkais, žmonės kaip įmanydami stengėsi pagelbėti kariams: jie perveždavo kareivius iš vienos vietos į kitą, o moterys organizuodavo maitinimo punktus bei įvairias reikalingų daiktų, maisto rinkliavos akcijas. Netgi buvo platinami Krašto apsaugos ministro atsišaukimai į tautą, kuriuose tautiečius lietuvius ragino prisidėti prie kareivių aprūpinimo šiltais rūbais. Šiam tikslui pasitarnavo ir šaulių laikraštis „Trimitas“, kuriame buvo rašoma apie pagalbos suteikimą vargstantiems ir šaltį kenčiantiems kariams: „Aš, mano supratimu, numanau, kad mes visi sodiečiai turime rūpintis padėti, kas kiek gali. Ir mes, kas supranta tėvynės reikalą, tai darysim.“¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ ANIČAS, J. *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006, p. 52.

¹⁸⁵ *Ibid.*, p. 53.

¹⁸⁶ *Trimitas*, 1920 m., Nr. 16, p. 7.

Tačiau sunkios gyvenimo sąlygos ar likęs požiūris į neseniai dar „viešpatavusią“ rusų kariuomenę lėmė, kad ne kiekvienas sodietis išgalėjo ar norėjo pagelbėti kariui, kariaujančiam mūšio lauke, nes tame pačiame „Trimito“ numeryje rašoma: „...nesuprantu, dėl ko nerūpinas šeimos išleisti savo sūnų, kad jam nebūtų šalta <...> Ar gaila savo sūneliui, ar savo broleliui šiltų marškinėlių, ar tai kailinėlių, ar tai kokios skrandos, kaip rašo ponas Ministeris, kad to reikia. <...> jų paprotys yra, kaip anais senaisiais laikais, kada reikėjo stoti į rusų kariuomenę, tai nepriimdavo nieko iš namų ir varu varė kur nereikia į tolimus kraštus, už svetimus ponus vargo vargti. Tai tada gaila buvo savo drabužėlių.“¹⁸⁷ Tačiau paminėtina, jog dauguma lietuvių šiuo sunkiuoju periodu buvo nusiteikę geranoriškai ir kaip galėdami rėmė nepriklausomybės kovų karius.

Taigi situacija buvo sudėtinga ir gen. S. Žukauskui teko ypatingai sunki užduotis: organizuoti Lietuvos kariuomenės kūrimą, parengti ją lemiamoms kovoms su priešais ir jai vadovauti.

V. Lesčiaus teigimu, gen. S. Žukauskas pagrindiniams kovų su bolševikais veiksams vadovavo daugiausia būdamas Kaune ir tik išskirtiniais atvejais atvykdavo į frontą. Autorius pastebi, kad tuo laiku esant prastam telefono ir telegrafo tinklui Lietuvoje, kai toks žemas ryšių techninis lygis daugumoje kariuomenės dalių, kažin ar galėjo būti pakankamai operatyvus vadovavimas. Tačiau autorius pažymi, kad vyr. kariuomenės vado S. Žukausko indėlis neįkainojamas kovojant nepriklausomybės kovose.¹⁸⁸ V. Jankauskas teigia, kad gen. Silvestrui Žukauskui pradėjus vadovauti kariuomenei pasiekta daug pergalių kovose su bolševikais, nors šias pergales stebė gilėjantis konfliktas su lenkais.¹⁸⁹

Paminėtina, jog gen. S. Žukauskas norėdamas pagerbti mūšiuose labiausiai pasižymėjusius karius, pats vykdavo į frontą ir visų karių akivaizdoje juos apdovanodavo. Toks vado dėmesys kariams palikdavo didelį įspūdį¹⁹⁰. Gen. S. Žukausko rodomas dėmesys bei pagarba kariams, lėmė jo didelį populiarumą kariuomenėje, kariai, kurie pažinojo generolą žavėjosi juo, eidami kautis jie tikėjo savo vyriausiuoju vadu, o tai buvo viena iš vertybių, kuri motyvavo kovojant Nepriklausomybės kovų frontuose.

Tačiau nors karių ir karininkų buvo mylimas ir gerbiamas, bet apie kariuomenės vado atvykimą į frontą sužinoję kariai drebėdavo iš baimės, kad tik nepamatytų kažko blogo ir neužriktų savo griausmingu balsu.¹⁹¹ Gen. Žukauskas kariams buvo didelis autoritetas ir gerai žinojo bei jautė jo vadovavimą ir įtaką. S. Raštikis kario atsiminimuose rašo, kad po trečiojo kariuomenės vado atleidimo iš pareigų, tvarka ir drausmė kariuomenėje buvo pašlijusios, tačiau generolo Žukausko grįžimas į kariuomenės vado postą, visų karių buvo pasitiktas su dideliu pasitenkinimu ir karinė drausmė

---

¹⁸⁷ Trimitas, 1920 m., Nr. 16, p. 7.

¹⁸⁸ LESČIUS, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918-1920*. Vilnius, 2004, p. 173.

¹⁸⁹ JANKAUSKAS, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, I d., Vilnius, 1998, p. 75.

¹⁹⁰ LESČIUS, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918-1920*. Vilnius, 2004, p. 184.

¹⁹¹ SURGAILIS, G. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius, 1991, p. 17.

kariuomenėje vėl pakilo.¹⁹² Pažymėtina, kad buvo ir tokių karininkų, kurie buvo nepatenkinti gen. S. Žukausko vadovavimu, skundė jį, rezgė intrigas, dėl šių intrigų net kelis kartus generolas buvo priverstas išeiti į atsargą¹⁹³. Plk. Konstantinas Žukas savo atsiminimuose taip pat teigia, kad prieš gen. Žukauską plk. Musteikis, Ladyga, Čaplikas, Birontas, kpt. Kurkauskas ir dar nemaža aukštesniųjų karininkų 1919 – 1921 metais rezgė intrigas, buvo prikišamas jo palankumas lenkams ir prezidentas jį atleido iš vyriausiojo kariuomenės vado pareigų.¹⁹⁴

Labiausiai prieš gen. Žukauską nusiteikęs buvo A. Birontas ir kai kurie Kauno įgulos vyresnieji karininkai, o majoras J. Čaplikas savo parodymuose tvirtino, jog generolas veikė prieš Lietuvą bei buvo už Lenkijos ir Lietuvos uniją, taip pat generolas buvo kaltinamas lietuvių karininkų šmeižimu. Tačiau G. Surgailio teigimu tai tebuvo tik negražūs žaidimai, kuriais buvo norima pakenkti tuometiniam kariuomenės vado autoritetui. Kaip kario ir vado, Žukausko reputacija buvo nepriekaištinga ir neabejojama, kad pirmasis Nepriklausomos Lietuvos kariuomenės vadas, aktyviai dalyvavęs kovose už valstybės nepriklausomybę bei įnešęs svarų indėlį į Lietuvos valstybės atkūrimą, kuriam nuo vaikystės buvo įskiepytos lietuviškos vertybės, galėjo būti nelojalus Lietuvai. Jo klaidas lėmė daugiau nesusigaudimas politikoje, visuomeniniame gyvenime, kuo galima paaiškinti jo kartais nederamą elgesį.¹⁹⁵ S. Žukausko problemos buvo daugiau susijusios su asmeniniu gyvenimu, generolas buvo vedęs Kauno vokietę Žozefiną Hasfordaitę, su kuria jie vaikų neturėjo, tačiau buvo įsivaikinę Juozą ir Apoloniją. Anot J. Aničo, S. Žukausko įdukra Apolonija buvo pamilusi Lenkijos armijos karininką Stasį Kovalevskį už kurio ištekėjo, o vėliau išvyko į Lenkiją. Silvestras ir Žozefina Žukauskai labai mylėjo savo įdukrą ir ją lankė, Žukauskas netgi keletą kartų parsivežęs ją į Kauną, bet ji ir vėl išvykdavo, o tai davė peno kalboms apie galimai neloyalų gen. S. Žukausko elgesį. G. Surgailis rašo, kad generolo Žukausko „šeimyniniai reikalai buvo painūs ir jis dėl to labai kentėjo“¹⁹⁶. Be abejonės, kad S. Žukauskas nenorėjo konfliktuoti su kaimynais (lenkais) ir stengėsi negilinti esančio konflikto tarp abiejų šalių, jis savais keliais ir būdais bandė ieškoti priemonių kaip sutarti su lenkais. Tačiau šios paieškos ir lėmė politines klaidas, bet tai nebuvo iš anksto apgalvoti ėjimai, tiesiog S. Žukauskas buvo profesionalus karys, karo veiksmų strategas, o ne, kaip jau minėta – politikas, o tai „...radikaliai nusiteikusiai jaunajai lietuvių karininkijai S. Žukausko požiūris į lenkus kėlė rimtų įtarimų ir netgi atsiliepė kariuomenės vidaus atmosferai“¹⁹⁷. Tokią nuomonių įvairovę galėjo lemti tai, kad S. Žukausko kaip karininko ir kariuomenės vado kelias buvo persipynęs su žmogaus, tėvo (įtėvio), vyro jausmais. Tačiau nepaisant jo daromų „žmogiškų klaidų“, daugumos karių Silvestras Žukauskas

¹⁹² RAŠTIKIS, S. *Kova dėl Lietuvos*. I d., Los Andželas, 1956, p. 652.

¹⁹³ Ibid., p. 652.

¹⁹⁴ ŽUKAS, K. *Žvilgsnis į praeitį. Žmogaus ir kario atsiminimai. Medžiaga istorikams*. Vilnius, 1992, p. 281.

¹⁹⁵ SURGAILIS, G. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius, 1991, p. 28.

¹⁹⁶ Ibid., p. 25.

¹⁹⁷ ANIČAS, J. *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006, p. 93.

buvo apibūdinamas kaip „...idealus karys, labai geras ir tikras vadas, turįs daug iš vado reikalaujamų privalumų, bet politikoje ir visuomeniniame gyvenime buvo naivus kaip vaikas...“.¹⁹⁸

Kaip minėta anksčiau, generolas Žukauskas, daugiausia laiko praleido Rusijos imperijos kariuomenėje, tačiau net 36 metai tarnybos svetimam valdovui neužgožė generolo patriotiškumo ir meilės savo šaliai. Būdamas valstietiškos prigimties bei vaikystėje tėvų auklėtas lietuviška dvasia Silvestras Žukauskas lietuviu išliko visą gyvenimą. Apie jo valstietišką prigimtį liudija vokiečių generolo D. Šrioderio atsiminimas apie tai, kad jau tarnaudamas nepriklausomos Lietuvos kariuomenėje, 1919 metais gen. D. Šrioderiui kartu su gen. Silvestru Žukausku bevažinėjant po frontą ir sustojus atsipūsti prie kelio, gen. Žukauskas paėmęs iš ūkininko dalgį, su kariška uniforma „išvarydavo pradalgę“¹⁹⁹. Generolas nevengdavo pakalbėti su paprastais žmonėmis, paklausinėti, kaip jiems sekasi. Tai rodo, kad S. Žukauskas, nepaisant savo aukšto rango kariuomenėje bei užimamos padėties visuomenėje ir visų užtarnautų nuopelnų bei apdovanojimų, buvo paprastas, neišpuikęs žmogus, kuris puikiai vadovavo kariams ir lygiai taip pat sugebėjo rasti bendrą kalbą su paprastu valstiečiu.

Nors generolo Žukausko asmenybė brendo Rusijos kariuomenėje, tapęs kariuomenės vadu, jis stengėsi pažinti Lietuvos kariuomenės bei karių gyvenimą, nebuvo abejingas moralinėms ir tautinėms vertybėms. Generolas tarpukario spaudoje buvo lyginamas su geru tėvu, kuris neapleidžia savo vaikų, o duoda jiems gerus nurodymus bei patarimus, kaip reikia jaunai kariuomenei dirbti. Stiprėjant tautos moralinei jėgai, S. Žukauskas suprato, kad kariuomenės organizavimą reikia derinti su tautos jėgomis. Jo vadovavimo laiku buvo sukonstruotas savotiškas Lietuvos kareivio tipas.²⁰⁰

Ilgus gyvenimo metus S. Žukauskas buvęs kariu neįsivaizdavo kariuomenės be drausmės, karių auklėjimo, jis pabrėžė, kad „<...tik drausmingas, gerai apmokytas ir nepolitikuojantis karys – baises priešininkui...>“²⁰¹. 1923 metais, S. Žukauskas vėl stojęs prie Lietuvos kariuomenės vado vairo, tęsė anksčiau pradėtus darbus ir vėl ėmėsi tvarkos, kuri jam nebūnant vadu, buvo pašlijusi. Generolas daug važinėjo po karinius vienetus, bendravo su kariais ir pamatė, kad nepriklausomybės karų dvasia karininkų širdyse prislopusi, jog jie iš aukšto žiūri į paprastus kareivius. Šitokia situacija generolui, praleidusiam daug laiko mūšiuose su kariais, buvo skausminga. Kad pažabotų jaunųjų karininkų aroganciją, buvo išleistas vado įsakymas, kuriame visiems viršininkams buvo uždrausta išnaudoti kareivius darbams, kurie žemina kario garbę ir orumą. Kareivis galėjo atlikti tik smulkius

---

¹⁹⁸ ANIČAS, J. *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006, p. 93.

¹⁹⁹ Ibid., p. 22.

²⁰⁰ Ibid., p. 136.

²⁰¹ SURGAILIS, G. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius, 1991, p. 28.

patarnavimus, tokius kaip valgio padavimas, rūbų ar batų valymas ir pan. Buvo griežtai draudžiama kareivį užgaulioti ir karininko šeimos nariams duoti bet kokius įsakymus ar nurodymus kareiviams.²⁰²

Ypatingas dėmesys buvo skiriamas karių tarpusavio santykiams: kovojama su ydingomis Rusijos imperijos kariuomenės tradicijomis, netoleruojamas netinkamas karininkų elgesys su kareiviais, kai prieš juos naudotas fizinis smurtas. Žurnalo „Kario“ redaktorius kpt. Petras Ruseckas raštu kreipėsi į generalinio štabo viršininką persiųsdamas 1-mo pėstininkų D.L.K. Gedimino pulko 2 kulkosvaidžių kuopos kario, neskelbusio savo pavardės, ištrauką iš klausimo: „ar turi teisės kadrą, kuris mokina naujoką, mušti per veidą, kitas net per nosį muša ir sukruvina. Jeigu neturi, kur galima kreiptis, kad tokie pasielgimai būtų sustabdomi ir kaltininkai tinkamai būtų nubausti“²⁰³. Į šį raštą „Kario“ redakcijai buvo atsiųstas atsakymas su Generalinio štabo viršininko rezoliucija: „Kareivių mušti niekas negali. Sumuštasis privalo paduoti skundą, kad nubausti prasikaltėlių, einant įstatymais.“²⁰⁴

S. Žukauskas būdamas griežtas, reiklus, išsilavinęs vadas labai gerai žinojo, kad reikia didelį dėmesį skirti karių mokslinimui. Kadangi Lietuva tik buvo pradėjusi atsigauti nuo Rusijos imperijos priespaudos, kai buvo vykdoma nutautinimo politika, buvo nuspręsta kovoti su kareivių neraštingumu. Jis daug dėmesio skyrė, kad būtų sudaryti karių mokymo planai, o jų laisvas laikas panaudotas kultūros tikslams: ekskursijoms, paskaitoms, krašto pažinimui. Kariuomenės vadas, turėdamas pedagogui būdingų savybių, negailėjo jauniems karininkams patarimų: kaip priartėti prie kareivių, su jais bendrauti, įgyti jų pasitikėjimą ir brolišką meilę.

S. Žukauskui pelnytai priskiriami nuopelnai organizuojant Lietuvos kariuomenę, padedant atstatyti Lietuvos valstybingumą, taip pat apginant Lietuvą 1918 – 1920 metais Nepriklausomybės kovose. Kaip generolas, kuris visada deklaravo, kad nesikišąs į politiką ir esąs lojalus teisėtai valdžiai, istoriografijoje vertinamas dėl 1926 m. perversmo? Valstybės perversmas atvertė kokybiškai naują S. Žukausko biografijos lapą. Gen. S. Žukausko prisidėjimas prie perversmo buvo savotiškas savo principų paminimas, kadangi jis atsisakė savo deklaruotos nepolitikuojančio kariškio vertybės.²⁰⁵

Kokios svarbiausios priežastys lėmė 1926 m. įvykius? Augo nepasitenkinimas Kazio Griniaus bei Trečiojo seimo nutarimais, Lietuvos valstiečių liaudininkų vadovaujamos koalicijos nariai nesutarė tarpusavyje, skyrėsi jų interesai: valstiečiai buvo pribrendę radikalioms reformoms, o socialdemokratai norėjo patvirtinti savo socialines programas, taip pat aktyviau ėmėsi reikštis kitų mažumų atstovai, ypatingai - lenkai. Ne taip seniai praūžusios kovos dėl nepriklausomybės su bolševikais, bermontininkais ir lenkais buvo pagrindas bijoti okupacijos. Kita iš priežasčių buvo išlaidų sumažinimas Krašto apsaugai ir saugumui bei uždraudimas karininkams dalyvauti politinio pobūdžio

²⁰² STOLIAROVAS, A. „Kariško munduro“ garbės gynimas prieškarinio Lietuvoje. *Lietuvos istorijos metraštis*. 2011 metai. T. 1. Vilnius, 2012, p. 67.

²⁰³ Raštas. LCVA, f.929, ap.6, b.53, l. 28. [dokumentas nedatuotas].

²⁰⁴ KAM generalinio štabo kanceliarijos 1923 m. gegužės mėn. raštas Nr. 902. LCVA, f.929, ap.6, b.53, l. 25.

²⁰⁵ ANIČAS, J. *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006, p. 194.

veiklose, taip pat buvo atšauktas karo stovis. Didelį nepasitenkinimą iššaukė tai, kad buvo paskelbta amnestija visiems politiniams kaliniams²⁰⁶, iš kurių dauguma buvo komunistai. Daugeliui karinės bendruomenės atstovų ir juos palaikančių politikų šitokie valdžios sprendimai atrodė kaip grėsmė šalies nacionaliniam saugumui.

K. Žukas savo atsiminimuose teigia, kad liaudininkai ir socialdemokratai, norėdami Seime turėti užtikrintą daugumą, derėjosi su tautinėmis mažumomis dėl vyriausybės palaikymo. Už palaikymą mainais buvo pažadėta įvairių lengvatų, ypač kultūros srityje. Anot buvusio krašto apsaugos ministro, naujoji vyriausybė perėmusi krašto vadovavimą pasuko ne ta linkme: „neribotos laisvės pusėn“. K. Žuko nuomone Karo stovio panaikinimas, amnestija, pažadėjimas keisti Žemės reformos įstatymą buvo per greitas ir per griežtas posūkis, kuris sukėlė komunistuojančių elementų, lenkų veiklą, kuri kėlė pavojų Lietuvos valstybingumui, o iš kitos pusės ne tik opozicijos, bet ir nuosaikiųjų nepartinių piliečių pasipiktinimą.

Pasak K. Žuko labiausiai visuomenė piktinosi dėl švietimo ministro prof. Čepinskio politikos tautinių mažumų, o ypač lenkų, mokyklų klausimu. Jo vadovavimo ministerijai metu, lenkai pradėjo steigti savo mokyklas ir gimnazijas sulenkintuose rajonuose. Visuomenė piktinosi, kad vyriausybė, leisdama laisvai lenkams veikti, neparūpino iš Lenkijos vyriausybės tolygių kompensacijų vilniečių naudai. Lenkiškų mokyklų atidarymas skatino lenkiškumo idėjas, o tai davė pagrindo opozicijai tiek Seimo posėdžiuose tiek ir per spaudą kelti nepasitenkinimą vyriausybės darbais.²⁰⁷

Ypač blogą įspūdį kariškai bendruomenei padarė pasižymėjusių karininkų atleidimas iš tarnybos. Tai patvirtina ir K. Kilinskas savo tyrime, teigdamas, jog M. Sleževičius buvo tvirtos nuomonės, kad kariuomenė turi būti atskirta nuo politikos, ji privalo užtikrinti karinę drausmę, neprarasti pasitikėjimo tautoje ir stovėti aukščiau vidaus politinių kovų, tačiau 1926 m. valstiečiai liaudininkai paėmę valdžią į savo rankas „ėmėsi suvedinėti senas, Nepriklausomybės kovų metus siekusias sąskaitas su jiems nepalankiais bei su politinėmis jėgomis susijusiais karininkais“. Tokiu būdu buvo susidorota su krikščionims demokratams prijaunčiančiais karininkais.²⁰⁸ Būtina paminėti, kad tai būta aukšto rango karininkų: generolų ir pulkininkų (gen. J. Kubilius, gen. J. Galvydis-Bykauskas, gen. B. Skomskis, plk. R. Chodakauskas, P. Tamašauskas ir kiti), kurie buvo išleisti į atsargą, o plk. V. Grigaliūnas – Glovackis dėl nepalankios atestacijos iš kariuomenės buvo išvartas²⁰⁹. Taip pat buvo panaikintos kariuomenės vado pareigos ir gen. S. Žukauskas tapo vyriausiuoju kariuomenės inspektoriumi, pavaldžiu krašto apsaugos ministrui.

Krikščionys demokratai negalėjo susitaikyti su faktu, kad jie nebėra valdžioje, tad jie turėjo vienintelį tikslą – susigražinti lyderio poziciją, tai yra prarastą valdžią. Šios ir kitos anksčiau paminėtos

²⁰⁶ LOPATA, R. *Autoritarinis režimas tarpukario Lietuvoje: aplinkybės, legitimumas, koncepcija*. Vilnius, 1998, p. 74.

²⁰⁷ ŽUKAS, K. *Žvilgsnis į praeitį. Žmogaus ir kario atsiminimai. Medžiaga istorikams*. Vilnius, 1992, p. 318-319.

²⁰⁸ KILINSKAS, K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918 – 1940*. (Daktaro disertacija). Vilnius, 2018, p.167.

²⁰⁹ ANIČAS, J. *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006, p. 198.

priežastys lėmė krikščionių demokratų ir tautininkų susivienijimą bendrai kovai prieš naująją vyriausybę. J. Aničas savo knygoje teigia, kad susidaręs politinių ir karinių jėgų susijungimas prieš vyriausybę negalėjo susitaikyti su tuo, jog ne krikščionys demokratai ir tautininkai valdo valstybę, o karininkai buvo susirūpinę dėl savo ekonominės padėties. Todėl tikrieji šių grupių susivienijimo tikslai buvo paslėpti po tautiškumo ir patriotiškumo šūkais.

Kokios pozicijos laikėsi gen. S. Žukauskas? Anot, G. Surgailio kariuomenės vadas įvykdytam perversmui besąlygiškai pritarė. J. Aničo pateiktoje medžiagoje rašoma, kad A. Smetonos biografas Aleksandras Merkelis laikosi nuomonės, jog gen. S. Žukauskas buvo perversmininkų pusėje. J. Aničas kelia klausimą, kodėl gen. S. Žukauskas sulaužė priesaiką duotą vyriausiajam ginkluotųjų pajėgų vadui? Kodėl nesutrukdė ar palaikė politikuojančius karininkus? Kokios priežastys lėmė šį kariuomenės vado poelgį galima tik numanyti ar spėlioti, nes, kaip teigia J. Aničas, pats gen. S. Žukauskas šio savo motyvo niekada nepaaiškino.²¹⁰

Įvykęs perversmas paveikė gen. S. Žukausko įvaizdį, suformuodamas jį, kaip nacionalinį didvyrį, kadangi pirmaisiais A. Smetonos autoritarinio valdymo metais imta viešai kelti ir garsinti gen. S. Žukausko reikšmę. Amžininkai norėdami reabilituotis už gen. S. Žukauskui padarytus nemalonumus, padarė jį tautos didvyriu. Tuo metu buvo reikalingas žmogus, kuris atitiktų tautos gynėjo, didvyrio kriterijus ir juo tapo pirmasis kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas. Plačiuosiuose visuomenės sluoksniuose autoritarinis režimas nebuvo populiarus, todėl jam reikėjo moralinės atramos. Gen. S. Žukausko asmenybė visuomenėje buvo populiari, todėl šis vaidmuo jam labai tiko²¹¹.

Gen. S. Žukauskas daugybę metų tarnavęs Rusijos imperijos valdovui ir išauklėtas „imperinės valstybės karininkijos tradicijų dvasia“ autoritarinį valdymą priėmė kaip savaime suprantamą dalyką. Pati pradžia po perversmo gen. S. Žukauskui buvo nelengva. Siekdami greičiau reabilituotis visuomenės, o taip pat ir kariuomenės akyse, autoritarinės valdžios atstovai ėmė rodyti kariuomenei didžiulį dėmesį, spręsti organizacinių kadro bei kariuomenės ugdymo klausimus. Kadangi A. Smetona vykdė intensyvią kampaniją – „ėjimą į liaudį“, generolui teko į visas keliones, kur tik vyko prezidentas, vykti kartu.

Šiame autoritarinio valdymo etape kariuomenės autoritetas ir įvaizdis buvo keliamas per spaudą, joje buvo aprašomi svarbesni kariuomenės įvykiai. Tarpukarinėje spaudoje stengtasi suformuoti visuomenės požiūrį į kariuomenę bei simpatijas karininkijos luomui (spauda „Lietuva“, „Lietuvos aidas“ „Lietuvis“ „Lietuvos ūkininkas, „Lietuvos žinios“). Spaudoje buvo aprašomi svarbūs kariuomenei bei Lietuvos valstybei datų, švenčių paminėjimai, Prezidento A. Smetonos, vadinamu „Tautos vadu“ ir kariuomenės vado gen. Silvestro Žukausko vizitai. Po 1926 m. perversmo

---

²¹⁰ ANIČAS J., *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937). Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija*. Vilnius, 2006, p. 200-201.

²¹¹ Ibid. p. 208.

kariuomenė buvo laikoma apolitiška, tačiau jos įvaizdis buvo teigiamai suformuotas, o karininkai vadinami elito atstovais.

Gen. Silvestro Žukausko iškilminga išleidimo į atsargą ceremonija buvo aprašyta dienraštyje „Lietuva“. Prezidentas Antanas Smetona dėkojo generolui už tarnybą Lietuvos valstybei bei kariuomenei, paminėdamas generolo nuopelnus, įgytus nepriklausomybės kovose su Lietuvos priešininkais: „Tamsta stodavai mūsų ginkluotos pajėgos priešakin visuomet, kada tik pareikalavdavo Tėvynė, Ir dabar Tamstai išėjus atsargon, nenutrūksta glaudūs dvasios ryšiai tarp Tamstos ir mūsų karių šeimos, su kuria esi taip artimai susigyvenęs, kaip retas karys“.²¹² Gen. S. Žukauskas iš kariuomenės vado pareigų išleistas atsargon su pensija ir teise dėvėti uniformą.

Apibendrinant galima teigti, kad gen. S. Žukauskas, buvęs Rusijos imperijos generolas, didesnę laiko dalį tarnavęs kitai valstybei, niekada neprarado tautiškumo ir lietuviškos dvasios, nuo mažumės mylėjo Tėvynę, net keturis kartus generolas vadovavo tarpukario Lietuvos kariuomenei ir buvo ištikimas Lietuvos valstybei iki pat mirties. Jo, kaip pirmojo vyriausiojo kariuomenės vado misija, buvo nelengva, tačiau neįkainojama patirtis, gabumai, profesionalumas ir lyderio savybės padėjo šią misiją įgyvendinti. Savo aktyviu dalyvavimu Nepriklausomybės kovose ir įnešęs svarų indėlį į Lietuvos valstybės kūrimą bei išsaugojimą, nusipelno didžiausios pagarbos. Būdamas griežtas, drąsus, tačiau humaniškas ir supratingas vadas, jis buvo vertinamas ir karininkų, ir eilinių karių. O tokios savybės, kaip karo meno išmanymas, karinė drausmė, sugebėjimas valdyti situaciją, suformavo tikro karininko iš pašaukimo paveikslą.

3.4. Generolas Vladas Nagius-Nagevičius

Generolas Vladas Nagius-Nagevičius – žemaičių bajorų kilmės Kretingos muitinės tarnautojo Vladislovo Kiprijono Nagevičiaus ir Marijos Magdalenos Eitavičiūtės Nagevičienės sūnus, gimęs 1880 m. birželio 18 d. Mokėsi Kretingoje, vėliau įstojo į Palangos progimnaziją, tačiau iš jos pašalintas, kadangi atsisakė dalyvauti stačiatikių pamaldose, toliau mokslus tęsė Rygos Aleksandro gimnazijoje, o nuo 1902 m. pradėjo mokytis Sankt Peterburge, Archeologijos institute. Baigęs šį institutą, įstojo į Karo medicinos akademiją, ją baigęs nuo 1910 m. tarnavo Rusijos imperijos jūrų karo laivyne. 1918 m. Kryme V. Nagevičius subūręs lietuvius pabėgėlius su jais liepos mėnesį grįžo į Lietuvą, kur aktyviai dalyvavo Lietuvos valstybės atkūrimo bei Lietuvos kariuomenės kūrimo, tapo savanoriu. 1919 m. buvo paskirtas Sanitarijos viršininku. 1920 m. gegužės 14 d. pakeltas generolu leitenantu.²¹³

²¹² Lietuva, 1928-01-18 d. Nr. 14, (2692)

²¹³ JUREVIČIŪTĖ, A.; MARKŪNAS, A. Amžininkai apie brg. gen. Vladą Nagevičių. *Vytauto didžiojo karo muziejus, almanachas*, Kaunas, 2008. p. 5-6.

Generolo V. Nagiaus Nagevičiaus ilgametė gyvenimo palydovė – sutuoktinė Veronika knygoje „Vladas Nagius Nagevičius. Gyvenimo ir darbų apžvalga“ rašo, kad jų šeimyninis gyvenimas buvo gražus ir truko iki pat generolo mirties. Vladą Nagevičių ji apibudina, kaip nuostabų gyvenimo draugą, tikrą džentelmeną, kuris visada ir visur rodė pagarbą. Nagevičius savo draugams, garbingiems ir aukštiesiems svečiams bei dvasiškiams nevengdavo pasakyti, kad jo „ūkyje viešpatauja matriarchatas“²¹⁴. Iš šių Veronikos Nagevičienės atsiliepimų galima daryti išvadą, kad generolas labai gerbė ir didžiavosi savo žmona.

Generolo V. Nagevičiaus veiklos spektras labai platus: dar būdamas Karo medicinos akademijos studentu 1908 m., V. Nagevičius įkūrė lietuvių medikų studentų organizaciją „Fraternitas Lithuanica“, kuri išaugo į didelę korporaciją. Jos tikslas buvo išsaugoti lietuvių ir tautinę kultūrą. Korporacijos „Fraternitas Lithuanica“ narys dr. Balys Matulionis atsiminimuose apie V. Nagevičių rašo, kad jis „buvo labai dinamiška ir temperamentinga asmenybė. Jis pats nerimo ir kitus judino“.²¹⁵ Motiejus Nasvytis, Lietuvos gydytojas ir pedagogas, savo autobiografijoje pasakoja, kad V. Nagevičius buvo aršus lietuvis patriotas dar studijų laikais. Po Didžiojo Vilniaus Seimo 1905 m., V. Nagevičius būdamas Karo Akademijos studentas, atvyko į Palangos progimnaziją ir sukvietęs mokinius išrėžė karštą, patriotišką kalbą, kuria ragino vadovybės reikalauti, jog būtų įvesta privaloma lietuvių kalba ir būtų apginta lietuvių ir lietuvių teisės.²¹⁶

Prasidėjus Rusijoje revoliucijai, fraternitiečiai skatino įsteigti lietuvių legionus ir patys aktyviai prisidėjo prie lietuvių karių sąjūdžio Rusijoje, o didžiausias vedlys buvo V. Nagevičius. Sugrįžę fraternitiečiai į Lietuvą, įstojo į besikuriančią Lietuvos kariuomenę ir buvo pirmieji Lietuvos sanitarijos karininkai. „Fraternitas Lituanica“ veikla aprašoma „Kardo“ laikraščio straipsnyje, skirtame Korporacijos veiklos 30-ties metų gyvavimo sukakčiai paminėti. Straipsnyje pabrėžiama, kad tai viena iš seniausių lietuviškų organizacijų, kuri buvo įkurta Rusijoje, tačiau padėjusi tvirtus ideologinius pamatus, išlaikiusi savo taurias tradicijas. Kaip ir paminėta anksčiau, korporacijos steigėjai buvo studentai medikai, Karo Medicinos Akademijos auklėtiniai: gen. gyd. Nagius, plk. gyd. Ingelevičius, plk. gyd. Oželis, ats. plk. gyd. Šližys, „kurie D-ro Basanavičiaus inspiruoti nutarė susijungti į tvirtą kolektyvą, kurio pagrinde padėjo lietuvių, mediciną ir broliškus santykius“²¹⁷. Pagrindiniai fraternitiečių tikslai buvo po tarnybos Rusijos imperijos kariuomenėje grįžti į Lietuvą, sukurti lietuvišką šeimą bei dirbti Lietuvos žmonių labui ir skiepyti patriotiškumo tėvynei jausmą. Straipsnio autorius pastebi, kad senieji fraternitiečiai nesulaužė duotų pažadų bei tesėjo savo žodį ir „nė vienas nesukūrė ištautusių šeimų“.²¹⁸ 1938 m. korporacijoje buvo 75 gydytojai, iš kurių 33 buvo tikrosios tarnybos

²¹⁴ MATULIONIS, B. *Vladas Nagius Nagevičius. Gyvenimo ir darbų apžvalga*, Connecticut, 1962, 21.

²¹⁵ JUREVIČIŪTĖ, A.; MARKŪNAS, A. Amžininkai apie brg. gen. Vladą Nagevičių. *Vytauto didžiojo karo muziejus, almanachas*, Kaunas, 2008, p. 8.

²¹⁶ Ibid., p. 8.

²¹⁷ Gydytojų korporacijos „Fraternitas Lituanica“ 30-ties metų gyvavimo minėjimas. *Kardas*, 1938 Nr. 24 (302), p. 588.

²¹⁸ Ibid., p. 588.

sanitarijos karininkai, o likę daugelis gydytojų – atsargos karininkai, kurie dirbo Lietuvos sveikatos srityje. Paminėtina tai, kad nuo „Fraternitas Lithuanica“ įsikūrimo, gydytojų korporacija augo laikydama si tos pačios ideologijos, kokia buvo ir susikūrimo pradžioje.²¹⁹

Paskutiniaisiais nepriklausomybės metais generolas Nagevičius buvo vienas seniausių Lietuvos kariuomenės karininkų, užsitarnavusių pensiją, bet jau pasiekusių karinės tarnybos amžiaus ribą. Kas lėmė tokį ilgą buvimą kariuomenėje? Būtina paminėti, kad Nagevičius buvo jauniausias karininkas iš 1919-1920 m. į generolo laipsnį pakeltų karininkų, kitas veiksnys nulėmęs jo ilgą buvimą rikiuotėje buvo tas, kad jis ėjo specifines pareigas – vadovavo kariuomenės sanitarijai.²²⁰ Nemaži jo nuopelnai Lietuvos valstybei ir kariuomenei bei geri santykiai su prezidentu lėmė, kad kariuomenės vadovybės prašymu, generolui karinė tarnyba buvo pratęsta. S. Raštikis atsiminimuose mena pokalbį su Lietuvos Respublikos Prezidentu, kai valstybės vadovas užklausė, ką vyresnieji karininkai mano apie V. Nagevičiaus kandidatūrą į ministro pareigas. S. Raštikis teigia, kad pasikalbėjęs su karininkais, nesulaukė didelio pritarimo šiai minčiai, todėl generolo V. Nagevičiaus kandidatūros teko atsisakyti, nors vėliau S. Raštikis pažymi gailėjęsis, jog atsisakė tokios geros progos, kadangi manęs, jog gen. V. Nagevičius būtų buvęs stiprus ir geras krašto apsaugos ministras.²²¹

Gen. Raštikis negaili gerų žodžių V. Nagevičiui, kurį mini, kaip labai didelį Lietuvos patriotą, atsidavusį savo kraštui ir žmonėms, tikrą lietuviybės tradicijų bei lietuviškos šeimos puoselėtoją, atiduodantį visas jėgas savo gimtajai žemei. Nagevičius buvo dinamiškas ir iniciatyvus, kupinas naujų sumanymų žmogus, tačiau ūmus ir griežtas savo apsisprendimuose, generolas siekdamas tikslo nepaisė jokių kliūčių, jis nesvyruodamas pareikšdavo savo nuomonę bei pažiūras, nors dėl šių būdo savybių kartais būdavo neteisingai suprastas ir vertintas. „Buvo gilus patriotas, vienybės, bendro darbo ir tolerancijos šalininkas. Asmeniniame savo gyvenime – estetas, muzikos ir meno mėgėjas. Dėl jo būdo originalumo ir dėl jo plačios veiklos viešame gyvenime buvo populiarus ir žinomas visoje Lietuvoje“²²²

V. Nagevičiaus veiklumą ir iniciatyvumą patvirtina plk. K. Žukas, kuris savo atsiminimuose rašė, jog 1919 m. jam, plk. K. Žukui, buvo pavestas visas frontas su lenkais, tačiau jo vadovaujamas atsargos batalionas neturėjo nuolatinio gydytojo. Nors tuo metu gydytojų labai trūko, tačiau Karo sanitarijos skyriaus viršininkas dr. Nagevičius prižadėjo pasirūpinti tuo ir savo pažadą tęsė. Artinantis žiemai, dėl prasto aprūpinimo, kareiviams stigo maisto bei elementariausių aprangos detalių: šiltų apatinių, kojinių, pirštinių. Vadams, kurių kuopos stovėjo fronte, buvo patarta prašyti vietinių klebonų per pamokslus paprašyti pagalbos žmonių, kad pagelbėtų kariams vargstantiems fronte. Generolas Nagevičius operatyviai ėmėsi iniciatyvos ir jo rūpesčiu mieste buvo sudarytas moterų komitetas, kurio pirmininke tapo vietos liuteronų kunigo Eichelbergerio žmona. „Kaipmat ir

²¹⁹ Gydytojų korporacijos „Fraternitas Lituanica“ 30-ties metų gyvavimo minėjimas. *Kardas*, 1938 Nr. 24 (302), p. 588.

²²⁰ JANKAUSKAS, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*, I d., Vilnius, 1998, p. 84.

²²¹ RAŠTIKIS, S. *Ivykiai ir žmonės*. III t., Čikaga, 1972, p. 110.

²²² RAŠTIKIS, S. *Lietuvos likimo keliais*. IV t., Čikaga, 1982, p. 507.

čia buvo surinkta nemaža aukų — šiltų baltinių, pirštinių, kojinių, taip pat kitų kaimiškų gėrybių — sūrių, dešrų, kumpių²²³.

V. Nagevičius nuo pat valstybingumo atkūrimo pradžios darbavęsis Lietuvos kariuomenėje bei dalyvavęs nepriklausomybės kovose, nebuvo palankus lenkams, netgi priešiškas jiems ir be abejonės lenkų taip pat nebuvo mylimas, tačiau Leonas Mitkievičius – pirmasis prieškarinės Lenkijos karo atašė Lietuvoje „Kauno atsiminimuose“ savo pirmo susitikimo su gen. V. Nagevičiumi įspūdį aprašo taip: „Generolas Nagevičius neįprastai aukštas, kaip kartis, su akiniais, veidas panašus į mokslininko, ir į XIX-XX amžiaus rusų studentų revoliucionieriaus; jo išvaizdoje slypi kažkas sarkastiška“.²²⁴

Anot L. Mitkievičiaus gen. V. Nagevičiaus „nedraugiškumą“ lenkams labai aiškiai pajuto ekskursijos po Vytauto didžiojo karo muziejų, kurio direktoriumi buvo Nagevičius, metu. Situaciją užaštrino dar ir tai, kad L. Mitkievičiaus nuvyko į muziejų apsirengęs ne su uniforma, bet civiliu kostiumu ir tuo užgavęs generolą, kuris anot autoriaus ir nesistengė nusišypsoti nemalonaus nustebimo. Nors generolas pats vedžiojo karinį atašė po muziejų, tačiau Nagevičius nerodė didelio noro bendrauti, atmosfera buvo kankinanti ir nervinanti, juo labiau, kad Karo muziejus šaukte šaukė, kad jis yra svarbiausias „antilenkiškos propagandos ir tendencingai kauptų lenkų ir lietuvių praeities eksponatų centras, kuriame aiškiai siekiama parodyti Lenkijos priešišumą Lietuvai“.²²⁵

Tiesa, kiek vėliau situacija buvo šiek tiek „pataisyta“. Plk. Mitkievičius, praėjus kelioms dienoms po jo lankymosi muziejuje, nuvyko su oficialiu vizitu pas generolą Nagevičių, padėkoti, už skirtą laiką ir ekskursiją muziejuje. Tik šį kartą karininkas vizitą darė apsirengęs karišką paradinę uniformą. Šios karininko pastangos buvo įvertintos ir kaip rašo L. Mitkievičius, jis su generolu Nagevičiumi vėliau palaikė labai draugiškus santykius.

Generolas Nagevičius buvo be galo visuomeniška asmenybė, jis steigė ir globojo įvairias visuomenines organizacijas. Būtent jo iniciatyva buvo įsteigtas ir Vytauto Didžiojo karo istorijos muziejus. Kad Nagevičius buvo žmogus bet kokia kaina pasiekiantis tikslą, byloja šis epizodas iš K. Žuko atsiminimų knygos. Jis rašo, kad 1921 m. sausio 21 ar 23 dieną atėjo pas jį gen. Nagevičius ir paprašė leidimo padaryti pranešimą, kuriame V. Nagevičius išdėstė, kad Lietuvos kariuomenės garbingų kovų už valstybės nepriklausomybę pėdsakai nyksta ir, kad šias kovas bei žygdarbius įamžinti ateinančioms kartoms, istorikams, būtina įkurti savo Karo muziejų, kuriame būtų įamžinti įvykiai, istorija iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo ir po jos atgavimo. Plk. K. Žukas šiam generolo sumanymui pritarė ir pavedė jam pradėti šį darbą. Generolas Nagevičius pasakęs, kad tokios didelės garbės jis nenusipelnęs ir gal ministras kam nors kitam pavestų šį svarbų darbą atlikti. Tačiau Krašto apsaugos ministras gerai pažinojęs gen. Nagevičių ir numanęs, kad jis jau seniai viską suplanavęs ir apgalvojęs dėl Karo muziejaus steigimo, pavedė jam šiuo reikalu užsiimti paminėjęs, kad

²²³ ŽUKAS, K. *Žvilgsnis į praeitį. Žmogaus ir kario atsiminimai. Medžiaga istorikams*. Vilnius, 1992, p. 170.

²²⁴ MITKIEWITCZ, L. *Kauno atsiminimai* (1938-1939), Vilnius, 2002, p. 73.

²²⁵ Ibid., p. 73.

tai jo žodinis įsakymas, kuris bus patvirtintas įsakymu ir pažadėjo jam padėti visur, kur tik reikės. Gen. Nagevičius tvirtu balsu ir su užsidegimu pareiškė, kad muziejus bus atidarytas dar tų pačių metų vasario 16 dieną. Plk. K. Žukas rašo, kad gen. Nagevičius tuoj pat ėmėsi darbų: „<...iš visų kariuomenės dalių buvo suvaryti įvairiausi specialistai: staliai, šaltkalviai, dažytojai, stikliai, mūrininkai. Viskas turėjo būti daroma kuo skubiausiai, nes jis visiems grasino mano vardu (plk. K. Žuko). Aš pats neturėjau ramybės nei dieną, nei naktį. Atsimenu, vieną naktį jis prikėlė mane telefonu<...>, kai pasakiau, kad dėl to galėtų man ir iš ryto paskambinti, jis man tuojau priminė duotą pažadą padėti. <...>. Terorizavo jis ne tik mane, bet ir daug visokių viršininkų ir įstaigų. Darbas virė, ir atrodė, kad vienintelis visos Krašto apsaugos ministerijos egzistavimo tikslas – tai Karo muziejus, kurio organizatoriui visi turėjo paklusti...“.²²⁶

Generolo Vlodo Nagiaus Nagevičiaus palikimas Lietuvos kariuomenei bei Lietuvos valstybei įspūdingas ir neįkainojamas – jis įkūrė Karo invalidams šelpti komitetą, siekdamas padėti laisvės nepriklausomybės kovose, žuvusių karių šeimoms bei kariams netekusiems sveikatos, tapusiems invalidais.²²⁷

1922 m. gruodžio 22 d. jo rūpesčiu ir iniciatyva buvo įkurtas Moterų komitetas – Lietuvos Didžiosios kunigaikštienės Birutės karininkų šeimų moterų draugija, kariams, ligoniams ir invalidams globoti. Šioje draugijos veikloje aktyviai dalyvavo jo žmona Veronika.

Nagevičius visada laikėsi savo pažado padaryti viską, ką gali dėl žmogaus ir tautos. Jis pirmasis išsiuntė į Rygą mokytis Brailio rašto Lietuvos savanorį Praną Daunį, kuris kaudamasis su lenkais buvo sužeistas į galvą ir neteko regėjimo. Grįžęs P. Daunys pritaikė Brailio rašto abėcėlę lietuvių kalbai, išmoko skambinti pianinu, sukūrė muzikinių kūrinių bei parašė karo atsiminimus.

Iš karo invalidų V. Nagevičius subūrė pučiamųjų orkestrą ir Karo muziejaus garbės sargybą. 1923 m. įkūrė jūrininkų sąjungą, kuriai pats jai vadovavo, Jūrininkų mokyklos įkūrimas taip pat V. Nagevičiaus nuopelnas.²²⁸

Veronika Nagevičienė rašė, kad generolas labai rūpinosi Lietuvos karininkų kultūriniu tobulėjimu bei laisvalaikio leidimu. Lietuvos karininkų ramovės idėja, jos įgyvendinimas - gen. V. Nagevičiaus nuopelnas.

Apskritai, tarpukariu daugelį valstybinių iškilmių tradicijų, gimusių Kaune, sumanė ir įgyvendino generolas Vladas Nagevičius. Jo iniciatyva buvo pastatytas paminklas Nežinomam kareiviui, suformuotas panteonas muziejaus sodelyje. Be to, jis buvo Lietuvos Respublikos herbo ir vėliavų kūrimo komisijos pirmininkas, daugelio jubiliejinių švenčių organizatorius.

²²⁶ ŽUKAS, K. *Žvilgsnis į praeitį. Žmogaus ir kario atsiminimai. Medžiaga istorikams*. Vilnius, 1992, p. 267.

²²⁷ MILINIENĖ, A., *Kretingiškis Vladas Nagevičius. Neatiduota duoklė*. [interaktyvus], Klaipėda, 2016-05-22, Prieiga per internetą: <http://www.ve.lt/naujienos/visuomene/zmones/kretingiskis-vladas-nagevicius-neatiduota-duokle-1463963/> [žiūrėta 2019-05-12].

²²⁸ Ibid.

Vytautas Lesčius rašo, kad po Vilniaus krašto atgavimo iš lenkų 1920 m., vietiniai gyventojai karo ir okupacijos nuvarginti sirgo šiltine ir kitomis užkrečiamomis ligomis. Gen. Nagevičius ėmėsi iniciatyvos, kuriai pritarė krašto apsaugos ministras plk. K. Žukas, suformuoti 4 skrajojančius sanitarijos būrius su gydytojais, galeistingomis seserimis, sanitarais, kurių tikslas buvo vietos gyventojams teikti nemokamą medicininę pagalbą. Ir nors žiūrint iš ilgalaikės perspektyvos skrajojančių būrių idėja buvo puikus sumanymas, gaila, kad iki galo jo įgyvendinti nepavyko. Tačiau teigiama, jog žmonių atsiminimai apie juos buvę geri.²²⁹

Generolas V. Nagevičius su gilia pagarba ir meile žvelgė į Lietuvos praeitį, nuo pat pirmųjų Lietuvos nepriklausomybės dienų rūpinosi Lietuvos nepriklausomybės kovų įamžinimu, buvo aršus lietuviškų papročių ir tradicijų puoselėtojas. Savo ūkyje, Žemaitkiemyje, kurį buvo gavęs kaip Lietuvos karys savanoris, kovojęs nepriklausomybės kovose, jisai pastatė kryžių ir koplytėlių. Nagevičiai tvirtai laikėsi lietuviškų papročių savo ūkyje, buvo švenčiamos lietuviškos šventės pagal visas tradicijas ir kurios aplinkinių buvo labai mėgiamos. Tokiu būdu Nagevičius prisidėjo prie sulenkintų gyventojų tautinio atbudimo.²³⁰

1937 m. prezidentas A. Smetona lankėsi gen. Vlado Nagevičiaus ūkyje, kurį, kaip jau minėta gavo už dalyvavimą nepriklausomybės kovose. Prie šio 20 ha ūkio generolas išsinuomojo dar 60 ha, kuriuos sutuoktinė Veronika labai puikiai tvarkė. Prezidentas pastebėjo, kad apylinkėse nuo Babtų iki Vandžiogalos gyveno tik lenkiškai kalbantys žmonės, tačiau gen. V. Nagevičiaus pastangomis situacija keitėsi, jo organizuojamos šventės, gegužinės turėjo daug įtakos vietos gyventojams ir jaunimas pamažu pamilo lietuviškus papročius. A. Smetona išvykdamas iš ūkio, po viešnagės, pasakė savo adjutantui: „Matai, pulkininke, visi darbininkai ir tarnaitės gražiai kalba lietuviškai, tai generolo nuopelnas“.²³¹

Apibendrinant galime teigti, kad generolą V. Nagevičių galime vadinti tarpukario tautiškumo ugdytoju, kuris rūpinosi ne tik karių, bet ir visos tautos auklėjimu. „Jau vien tas didelis nuopelnas, kad suprato laiku pradėti visuomenę auklėti, kad ji galėtų laisvai gyventi<...> kaip išmintingas auklėtojas veikė ne prakalbomis, graudenimais. Auklėjo savo paties asmenybės aukštu kultūringumu²³²...“

Generolas V. Nagius Nagevičius – lietuviškų papročių ir tradicijų puoselėtojas visada elgėsi taip, kad savo elgesiu ir pažiūromis nesukeltų visuomenėje blogos nuomonės, nesuterštų karininko vardo, neleistų suabejoti jo garbe bei kilnumu. Nesipuikavo savo luomo išskirtinumu, o su pagarba žiūrėjo į kitus žmones. Šitiek valstybei ir kariuomenei naudingų projektų įgyvendinęs karininkas, pasižymėjo įžvalgumu ir racionalumu. Generolo įvaizdis pateikiamas kaip karininko, kuris nepolitikavo ir nesimpatizavo jokiai politinei jėgai, tačiau gerbė kitų žmonių įsitikinimus. Nagevičius

²²⁹ LESČIUS, V. *Lietuvos kariuomenė 1918-1920*. Vilnius, 1998, p. 208.

²³⁰ MATULIONIS, B. *Vladas Nagius Nagevičius. Gyvenimo ir darbų apžvalga*, Connecticut, 1962, 67.

²³¹ EIDINTAS, A. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius, 2012, p.289.

²³² MATULIONIS B. *Vladas Nagius Nagevičius. Gyvenimo ir darbų apžvalga*, Connecticut, 1962, 76.

vaizduojamas kaip jautrus ir humaniškas žmogus, tai buvo asmenybė sugebanti suburti žmones bendram tikslui. Nagevičių amžininkai apibūdina, kaip kilnią, atsakingą asmenybę, kuris garbingai nešiojo karininko vardą bei atitiko tarpukaryje formuojamo „idealojo ricierio“ paveikslą ir karininkui taikomus aukštus standartus. Tai buvo eruditas, visus tarpukario inteligentijos kriterijus įkūnijęs karininkas.

3.5. Generolas Stasys Raštikis

Gen. Stasys Raštikis gimė 1896 m. rugsėjo 13 d. Kuršėnuose, Bernardo Raštikio, žemaičio kaimiečio ir Anastazijos Vilkauskaitės žemaičių bajorų palikuonės šeimoje.

S. Raštikiui mokslai sekėsi labai gerai, 1910 m. pavasarį baigęs Dūkšto pradžios mokyklą ir paskatintas pradžios mokyklos mokytojo bei tėvelio palaikomas, būsimas generolas išvažiavo mokslų tęsti į Zarasus. Gabus mokslams vaikas Zarasų progimnaziją baigė geriausiaisiais pažymiais, 1915 m. S. Raštikis įstojo savanoriu į Rusijos imperijos kariuomenę, nors dar nebuvo pasiekęs šaukiamojo amžiaus. Kario atsiminimuose Raštikis rašo, kad buvo prisiskaitęs daug įvairių istorinių knygų ir buvo susidaręs romantišką karo vaizdą, kurį sustiprino Rusijos karinė propaganda. Įstojęs savanoriu į kariuomenę, buvo paskirtas į 75-ąjį pėstininkų pulką Varėnoje eiliniu.²³³

Stasys Raštikis nuo pat jaunumės pasižymėjo aštriu protu, gera atmintimi, jam puikiai sekėsi rikiuotės, lauko tarnybos mokslai, ginklų pažinimas, šaudymas, gimnastika, gerai išmoko statutą ir greitai jis tapo kitų kareivių mokytoju bei netrukus gavo grandinio laipsnį. Tačiau Rusijoje įvykus perversmui ir Baku, kuriame tuo metu buvo dislokuotas pulkas, kuriame tarnavo S. Raštikis, prasidėjo revoliucija, todėl jaunas karys pabėgo į Tiflisą (Tbilisį).²³⁴

Po Bresto taikos pasirašymo lietuviams buvo palanki proga grįžti į Lietuvą. Grįžęs į savo tėvynę, Raštikis iš karto užsiregistravo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, tačiau, kaip teigia savo atsiminimuose generolas, kvietimas jam nebuvo įteiktas, kadangi jis pateko į Dūkšto vokiečių komandanto rankas ir buvo sulaikytas.²³⁵

Tais pačiais metais S. Raštikis įstojo į kunigų seminariją. Kas lėmė šitokį S. Raštikio apsisprendimą? Pats generolas teigia, kad nematė jokios ateities ir jį tai labai slėgė, o kadangi Dūkšto klebonas kun. Eduardas Ledzinskas jį vadino „dievobaimingu, gabiu, rimtu, tyliu...“, kad su šitomis savybėmis jis galėtų būti geru kunigu ir padaryti daug gero žmonėms, padėti tėvui ir šeimai“²³⁶, todėl patarė stoti į kunigų seminariją. Dar keletą kartų paskatintas – Raštikis apsisprendė ir taip jo gyvenime prasidėjo naujas etapas – mokslai kunigų seminarijoje, kurie truko ne per ilgiausiai.

²³³ RAŠTIKIS, S. *Kova dėl Lietuvos*. I d., Los Andželas, 1956, p.70.

²³⁴ Ibid., p.105.

²³⁵ Ibid., p.109.

²³⁶ Ibid., p.114.

1918 m. vokiečiams palikus Dūkštą, įžygiavo raudonarmiečiai, tuo metu jaunajam Raštikiui į rankas pateko atsišaukimas, kviečiantis jaunuolius stoti savanoriais į Lietuvos kariuomenę²³⁷. Ilgai nesvarstęs Raštikis apsisprendė ir įstojo į Lietuvos karių savanorių gretas bei buvo paskirtas į karininko K. Škirpos Kaune formuojamą atskirą batalioną. Taip prasidėjo Stasio Raštikio – Lietuvos tarpukario karininko kelias Lietuvos kariuomenėje.

Stasys Raštikis dalyvavo Nepriklausomybės karo kovose su Lenkijos ir Sovietų Rusijos kariuomenėmis, sunkiai sužeistas buvo paimtas į Sovietų Rusijos kariuomenės nelaisvę, kalintas Rusijoje. 1921 m. grįžo į Lietuvą ir ėjo rikiuotės karininko pareigas, o nuo 1922 tarnavo Generalinio štabo Žvalgybos skyriuje. Eidamas tarnybą štabe, tuo pačiu Raštikis nusprendė baigti mokslus: baigė dr. J. Tumėno brandos kursus ir gavo brandos atestatą, Marijampolės valstybinėje gimnazijoje eksternu išlaikė valstybinius egzaminus ir gavo dar vieną brandos atestatą, tais pačiais metais įstojo į Kauno universitetą²³⁸. Paminėtina, jog visas šis laikotarpis Raštikiui buvo labai įtemptas, užimtas tik studijomis ir nesibaigiančiais darbais tačiau laisvu laiku S. Raštikis mėgo teatrą, muziką, sportą... Jis rašė straipsnius spaudai, ypatingai į karinius ir šaulių laikraščius.

Nuo 1922 m. S. Raštikis tarnavo Generalinio štabo Žvalgybos skyriuje, daugiau kaip trejus metus karinei žvalgybai vadovavęs S. Raštikis daug nuveikė tobulindamas skyriaus darbą, rinkdamas informaciją apie kitų šalių žvalgybų veikimą Lietuvoje kaimyninėse valstybėse (Latvijoje, Estijoje). Pradėjęs dirbti Žvalgybos skyriuje, Raštikis skyriaus darbą pakeitė ir pasak A. Anušausko, Raštikis laikėsi labai aiškios nuostatos, kad: „Jei kas mėgintų kištis iš šalies į kariuomenės reikalus, mėgindamas kelti neramumus karių tarpe ar organizuoti naują sukilimą, tai tam buvo bendri valstybinio saugumo organai, kurie kontakte su kariuomenės vadovybe turėjo užbėgti tokiems mėginimams už akių, o jau pradėtus mėginimus tuoj likviduoti <...>²³⁹.

1926 m. S. Raštikis gavo majoro laipsnį, spėjama, kad toks staigus karjeros posūkis galėjo būti susijęs su 1926 m. gruodžio 17 d. perversmu, tai rodo, kad karininkas buvo ištikimas perversmo organizatoriams. Tolimesni Raštikio gyvenimo įvykiai klostėsi palankiai tiek asmeniniu, tiek profesiniu atžvilgiu. 1929 metais S. Raštikis baigė Lietuvos universiteto Medicinos fakulteto Veterinarijos skyrių, tais pačiais metais susižadėjo ir vedė Eleną Mariją Smetonaitę, Antano Smetonos brolio dukrą.

A. Eidinto nuomone Stasys Raštikis iškilo ne tik savo gabumų, aštraus proto pastangomis, tačiau ir padedamas giminystės ryšių, kadangi karinėje vadovybėje Smetonai reikėjo lojalaus žmogaus. Pažymėtina, jog jaunieji tautininkai buvo nusiteikę prieš Raštikį, kuris paisydamas Lietuvos

---

²³⁷ RAŠTIKIS, S. *Kova dėl Lietuvos*. I d., Los Andželas, 1956, p. 124.

²³⁸ SURGAILIS, G. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius, 1991, p. 140.

²³⁹ ANUŠAUSKAS, A. *Lietuvos žvalgyba 1918-1940*. Vilnius, 2014, p. 158.

krikščionių demokratų partijos vadovybės interesų bandė tiesiogiai veikti prezidentą, tačiau Smetona vertino jo nuomonę politikos klausimais ir pakankamai ilgai ginė S. Raštikį nuo tautininkų puolimų²⁴⁰.

Raštikis buvo labai aktyvi, išprususi, ambicinga asmenybė, jis pasižymėjo nuoseklumu ir siekdavo užsibrėžtų tikslų. 1934 metus būtų galima įvardinti šių tikslų įgyvendinimo pradžia, Raštikiui buvo suteiktas pulkininko laipsnis ir jis paskiriamas Vyriausiojo štabo viršininku. Savo tarnybą Raštikis pradėjo nuo kai kurių karininkų pakeitimo štabe ir tada ėmėsi rengti kariuomenės reformų projektą, kuris buvo parengtas per mėnesį. Išstudijavęs kitų kaimyninių kariuomenių vadovybių organizaciją, ėmėsi rengti kariuomenės vadovybės įstatymą. Visi kariuomenės reformų projektai buvo pateikti prezidentui, kuris juos patvirtino. Naujuoju įstatymu buvo sumažintos krašto apsaugos ministro teisės, pareigos bei atsakomybės, o tuo tarpu kariuomenės vado teisės ir pareigos taikos metu išaugo, ta reiškia, kad paties kariuomenės vado vaidmuo iškilo. Įgyvendinęs vienus projektus, S. Raštikis ėmėsi kitų ir tai rodė, kad jis „į Lietuvos reikalus žiūri kariuomenės vado akimis, į pirmą vietą keldamas kariuomenės reikalus“.²⁴¹ Būdamas užsispyręs ir nuoseklus žmogus, Raštikis tvirtai ėjo užsibrėžtu keliu: padidinus kariuomenei biudžetą buvo perginkluota lauko artilerija, įsigyta sunkiųjų, priešlėktuvinių ir prieštankinių pabūklų, minosvaidžių, karo lėktuvų, šarvuočių. S. Raštikis ėmėsi iniciatyvos pertvarkyti Lietuvos šaulių sąjungą²⁴², kuriai vėliau turėjo jai didelę įtaką.

G. Surgailis pažymi, kad div. gen. S. Raštikio kritikai generolą apibūdina kaip energingą, darbštą, tvarkingą, kupiną įvairiausių sumanymų ir puikų profesionalą karininką.²⁴³ 1935 m. sausio pradžioje vykusiame Valstybės gynimo tarybos posėdyje, kuriame dalyvavo prezidentas A. Smetona, ministras pirmininkas ir finansų ministras J. Tūbelis, krašto apsaugos ministras P. Šniūkšta, užsienio reikalų S. Lozoraitis ir kiti, turėjo būti svarstomas Raštikio pateiktas kariuomenės reorganizacijos planas. Karščiausių ginčų objektu tapo Raštikio reikalaujami 175 milijonai litų kariuomenės modernizavimui. Šiam Raštikio projektui prieštaravo J. Tūbelis „ne tik dėl taupumo ar šykštumo, o gerai suvokdamas, kad tas planas geras paradams, manevrams, bet karo metu jis pergals negarantuoja“²⁴⁴, šie J. Tūbelio žodžiai turėjo pagrindą, kadangi Raštikio vadovavimo kariuomenei metu buvo pradėti organizuoti grandioziniai paradai, pasirodymai visuomenėje, pradėtos rengti kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventės. Tačiau S. Raštikis įtikino prezidentą savo projekto reikalingumu ir prezidentas sutiko, o J. Tūbeliui teko nusileisti. Nors A. Smetona nesižavėjo šiuo Raštikio projektu, manydamas jog tautos švietimas ir ekonominė gerovė yra svarbiau, negu ginklavimasis, tačiau kaip geras politikas suprato, kad neturi kitos išeities, jam buvo paranki stipri atrama, kuri turėjo autoritetą aukštųjų karininkų tarpe. L. Truska svarsto, kad ko gero teisybė yra J. Augustaitis teigdamas, kad šitokie Raštikio projektai buvo Lietuvos ūkio alinimas ir pačios

²⁴⁰ EIDINTAS, A. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius, 2012, p. 380.

²⁴¹ SURGAILIS, G. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius, 1991, p. 143.

²⁴² RAŠTIKIS, S. *Kova dėl Lietuvos*. I d., Los Andželas, 1956, p. 399.

²⁴³ SURGAILIS, G. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius, 1991, p. 135.

²⁴⁴ Ibid., p. 143.

kariuomenės silpnėjimas, kadangi kovinė kariuomenės galia priklauso nuo šalies ekonominės gerovės ir moralinės – politinės tautos padėties.²⁴⁵

A. Eidintas pažymi, kad A. Smetona darė nuolaidas karinei vadovybei, kadangi ji buvo viena iš svarbiausių jo jėgos atramų, Tautos vadas puikiai suprato kam turi būti dėkingas už savo vadovavimą šaliai. Kadangi Raštikis dažnai darydavo pranešimus Smetonai apie kariuomenės reikalus, palengva jis pradėjo pereiti prie kitų valstybės reikalų ir pradėjo „nurodinėti Smetonai kaip Lietuvą valdyti“²⁴⁶. Prezidentas pradžioje dalinosi savo mintimis su Raštikiu dėl valstybės reikalų ir net pradėjo manyti, kad Raštikis gali tapti jo įpėdiniu. Pasak L. Truskos, prezidentas žvalgėsi sau „įpėdinio“ ir jo žvilgsnis buvo sustojęs ties Raštikiu, bet „politikuojantis generolas“ jam netiko.²⁴⁷ Pradžioje tautininkams Raštikio „impozantiška visais ordinais ir gautais medaliais nusagstyta figūra“²⁴⁸ visai tiko, kaip ir jo šūkis: „Prezidentas gali prezidentauti, bet kariuomenės vadas valdo šalį!“²⁴⁹ Smetona nebuvo iš tų asmenų, kurie leisdavosi kažkieno mokomi ir juo labiau valdomi, jis Raštikiui pasiūlė nesikišti į politiką, tačiau generolas būdamas ambicinga asmenybe šio patarimo neklausė.

S. Raštikis nuo pat mažumės buvęs imlus mokslams ir visada siekęs žinių, puikiai suprato mokslo reikšmę kario gyvenime. Jo vykdomosiose reformose pirmoje vietoje buvo karininkų ir karių ugdymo programos ir tam tikslui buvo rengiami nauji kariuomenės statutai. Kaip minėta anksčiau, Raštikis daug dėmesio skyrė karinei spaudai, kurią buvo siekiama labiau pritaikyti karių mokymui ir auklėjimui. Raštikis daug dėmesio skyrė kariuomenės dvasiniam auklėjimui bei moralės, ištikimybės jausmo skiepijimui.

Vytautas Vardys generolo Raštikio vadovavimą Lietuvos kariuomenei apibūdina, kaip „tautos masių auklėjamąją jėgą“²⁵⁰, kuri buvo veiksminga ne tiek kaip karo jėga, tačiau kaip valstybingumo-pilietiškumo ir tautiškumo mokykla. Raštikio pastangos kariuomenę išlaikyti šalia politinės konkurencijos, nepavartojant prievartos politinei situacijai pakeisti, privertė generolą ne tik pasišalinti iš politikos, bet ir iš karinės arenos. V. Vardys teigia, kad „gen. Raštikis buvęs ne karys-politikas, kuriam rūpėjo valdžios pasiekimas, bet karys-auklėtojas, kuriam buvo svarbu įugdyti visuomenėje tam tikras elgesio normas <...> kario-auklėtojo vaidmeny generolas Stasys Raštikis priklauso prie pačių didžiųjų moderniosios Lietuvos valstybės vyrų“.²⁵¹

S. Raštikis didelį dėmesį skyrė karių drausmei, reikalavo, kad kareiviai ir ypatingai karininkai tvarkingai rengtųsi, būtų mandagūs. Kariams jis pats rodė pavyzdį: visada buvo pasitempęs, nešiojo tvarkingą uniformą. L. Mitkievičius savo prisiminimuose rašo, kokį įspūdį jam padarė gen. S. Raštikis,

²⁴⁵ TRUSKA, L. *Antanas Smetona ir jo laikai*. Vilnius, 1996, p. 227.

²⁴⁶ EIDINTAS, A. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius, 2012, p. 381.

²⁴⁷ TRUSKA, L. *Antanas Smetona ir jo laikai*. Vilnius, 1996, p. 307.

²⁴⁸ EIDINTAS, A. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius, 2012, p. 381.

²⁴⁹ *Ibid.*, p. 381.

²⁵⁰ VARDYS, V. Generolo Raštikio memuarai ir jo vaidmuo Lietuvos politikoje. *Aidai*, 1973, nr. 4, p. 153.

²⁵¹ *Ibid.*, p. 153.

kai pirmą kartą jį pamatė: „Generolas Stasys Raštikis daro stiprų įspūdį. Tai jaunas žmogus, energingas ir kupinas jėgų. <...> žvelgia pašnekovui tiesiai į akis, kalba lėtai, veikiau tyliai, bet labai aiškiai ir pabrėžtinai. Apsirengęs pedantiškai, sakyčiau net elegantiškai gražia Lietuvos generolo uniforma. Kalbėdamas generolas šiek tiek gestikuliuoja; itin gražios jo rankos. Iš gebėjimo suprasti paliestas temas matyti, kad puikiai kariškai išsimokslinęs ir pats daug dirba.“²⁵²

Raštikio amžininkai pažymi, jog daug dėmesio generolas skyrė kariuomenės moralei, kėlė kariuomenės vadovybės ir karininkų autoritetą visuomenėje. Ugdyti pagarbą valstybės istorijai ir kariuomenei, gen. S. Raštikis puikiai išnaudodavo valstybines šventes bei patriotines akcijas, per kurias buvo diegiamos kultūrinės, moralinės ir istorinės vertybės. Buvo suteikiami prioritetai tautai reikšmingiems įvykiams ir sukaktims ir tą jis puikiai darė pasinaudodamas spauda, radijumi ir kaip anksčiau minėta per kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventės. Vieną iš pavyzdžių pateikia plk. L. Mitkievičius 1938 m. rugsėjo 8 d., didžiuliame aerodrome, pirmą kartą stebėjęs didelį lietuvių paradą, kuriame dalyvavo apie 5000 karių²⁵³.

Šventė prasidėjo Šv. Mišiomis, vėliau pražygiavo didelis pėstininkų orkestras grieždamas maršą, ant didelio juodo žirgo prajojo generolas Adamkavičius visus sveikindamas nuogu kardu, po to pražygiavo ryšių batalionas, kurį sudarė trys didelės kuopos, „be jokio inventoriaus, tik su karabinais, jie atrodė gražiai...“²⁵⁴

Mitkievičius daro prielaidą, kad gen. S. Raštikis užsienio valstybės atašė ir Lietuvos visuomenei bei spaudai norėjo parodyti, kad Lietuvos kariuomenė modernizuota bei žingsnis po žingsnio daro pažangą karinės technikos srityje: „Tam įrodyti parade dalyvavo daug motorizuotojų dalinių, priešlėktuvinė artilerija, priešlėktuvinių kulkosvaidžių batalionas, pontonų batalionas, keletas tankų <...>. Puikiai pasirodė generolo Tallat Kelpšos vadovaujama lietuvių kavalerija, kuri atsiskleidė visu grožiu. Aikštėje susirinko apie 20 tūkst. Žmonių, kurie karščiausiai reagavo į į gražų plačioje lankoje banguojančių kavalerijos eskadronų vaizdą <...>. Man imponavo pats to palyginti didelio kavalerijos parado organizavimas <...> pulkai, eskadronai, būriai jojo priešais tribūnas gražiais kovos šuoliais, išlaikydami tikslus nuotolius ir lygiuodami <...>. Aplinkui sklido tūkstančių šuoliuojančių kanopų garsai, ginklų žvangesys, o publika šėlo, garsiai plojo ir džiūgavo... žiūrėjau kaip užburtas, tai buvo didingas gerai išmankštintos kavalerijos paradas.<...>. apskritai pirmą kartą apžiūrėjęs lietuvių kariuomenę susidariau gerą nuomonę, iš dalies ji modernizuota, labai daug dėmesio skiriama priešlėktuvinei gynybai ir aviacijai.“²⁵⁵ Kariniam atašė Lietuvių kariai pasirodė drausmingi, ištreniruoti, tačiau stokojantys temperamento, o kavalerija padarė didelį įspūdį, nestokojanti geros

---

²⁵² MITKIEWITCZ, L. *Kauno atsiminimai (1938-1939)*. Vilnius, 2002, p. 64.

²⁵³ Ibid., p. 105.

²⁵⁴ Ibid., p. 105.

²⁵⁵ Ibid., p. 107.

dvasios ir sugebanti „spurtuoti“²⁵⁶. Galima daryti prielaidą, jog gen. Raštikis norėdamas „išauginti“ kariuomenės autoritetą visuomenėje organizuodamas šitokio masto paradus, buvo pavertęs ją „paradine kariuomene“.

Paminėtina, jog S. Raštikis organizuojamais paradais, rašomais straipsniais bei sakomomis kalbomis, darėsi vis populiariesnis kariuomenėje ir visuomenėje. Per pasitarimus jis neslėpė savo simpatijų krikščionims demokratams, kas aiškiai netiko tautininkams.²⁵⁷ K. Kilinskas taip pat pažymi, jog gen. S. Raštikio autoritetą visuomenėje sustiprino aktyvus dalyvavimas viešojoje erdvėje, „ir paverčia jį visuomenėje žinomu veikėju, kuris ima aktyviai reikštis politiniame lauke ir mėgina teisiškai įtvirtinti savo įtaką“.²⁵⁸

Dėl šitokio vis didėjančio S. Raštikio autoriteto ir populiarumo, jis darėsi pavojingas A. Smetonos autoritariniam režimui. Kariuomenės vado pozicija bei jo populiarumo didėjimas ir neslepamos simpatijos krikdemams, nors pažymima, jog Raštikis nepriklausė jokiai partijai, aiškiai netiko ir nepatiko Smetonai, jam kariuomenės vadas turėjo būti „ramybės ir pastovumo laidas“. Ne kaip klostėsi Raštikio santykiai su Tautininkų sąjungos vadovybe, kadangi Raštikis, pradėjęs eiti Vyriausiojo štabo viršininko pareigas ir gavęs vadovybės kvietimą atvykti į jos posėdį bei referuoti apie esamą padėtį kariuomenėje, atsisakė paklusti šiam reikalavimui, kas sukėlė valdančiųjų nepasitenkinimą, nes jiems buvo „nemalonu turėti tokį kariuomenės vadą, kuris varė priešingą politiką“²⁵⁹. Raštikis apribojo tautininkų įtaką kariuomenėje uždraudamas karininkams veltis į politiką, tačiau kuo toliau tuo labiau reiškėsi jo paties įtaka Vyriausybei, jis siūlė grįžti prie demokratiškos valdymo metodų. Raštikis tapo populiarus tarp oponentų, kas kaip jau minėta anksčiau, sukėlė tautininkų nepasitenkinimą. Ypatingai didelį tautininkų nepasitenkinimą iššaukė jo demokratinis požiūris dėl narių priėmimo į Šaulių sąjungą, kadangi į ją galėjo stoti visi norintys ir buvo užkirstas kelias tautininkų vienpartiškumui.²⁶⁰ Tačiau ir šią kovą laimėjo gen. Raštikis.

Kariuomenės vado populiarumas augo dideliu tempu – dažnėjo jo vizitai į Vokietiją, Lenkiją, pasirodydavo spaudoje straipsniai apie žemės reformų tęsinį, tolimesnį kariuomenės rengimą. Ypatingai jis buvo populiarus tarp karininkų ir krikščionių demokratų, tačiau gilėjo praraja tarp Smetonos ir ministro pirmininko Antano Merkio – tautininkų. Savo ambicingumu pasižymėjęs gen. S. Raštikis tapo vienu iš labiausiai nekenčiamų A. Merkio asmenų. Smetona buvo tos pačios nuomonės, kad šitoks populiarumo vaikymasis ir nepamatuojamos ambicijos yra nenormalus.²⁶¹

1940 m. sausio mėnesį Raštikis atleistas iš kariuomenės vado pareigų, o balandžio 23 d. išleistas į atsargą, tačiau 1940 m. birželio 7 d. vėl į ją priimtas ir paskirtas eiti Vytauto Didžiojo

²⁵⁶ MITKIEWITCZ, L. *Kauno atsiminimai (1938-1939)*. Vilnius, 2002, p. 107.

²⁵⁷ EIDINTAS A. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius, 2012, p. 383.

²⁵⁸ KILINSKAS, K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918 – 1940*. (Daktaro disertacija). Vilnius 2018, p. 272.

²⁵⁹ SURGAILIS, G. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius, 1991, p. 147.

²⁶⁰ Ibid., p. 148.

²⁶¹ EIDINTAS A. *Antanas Smetona ir jo aplinka*. Vilnius, 2012, p. 387.

aukštosios karo mokyklos viršininko pareigas. Div. gen. S. Raštikis vėl buvo atsimintas lemtingąją birželio 14-15 naktį, kai valstybės elitas sprendė Lietuvos likimą po Sovietų sąjungos pateikto ultimatumo. Lemtingąją naktį gen. Raštikis atsiųsto vairuotojo buvo atvežtas į vykstantį posėdį prezidentūroje, kuriame jis buvo supažindintas su sovietų ultimatumu ir Merkio vyriausybės atsistatydinimu, kurį prezidentas priėmė. Raštikiui buvo pasiūlyta sudaryti naują vyriausybę bei pareikšti nuomonę dėl ultimatumo. Generolas sutiko priimti prezidento ir vyriausybės pasiūlymą sudaryti naują vyriausybę, taip pat išreiškė nuomonę, kad ultimatumą, esant šitokioms aplinkybėms ir sąlygoms, būtina priimti. J. Audėnas savo atsiminimuose teigia, kad gen. Raštikis pasisakė šiais žodžiais: „...atsižvelgdamas į tai, kad krašto viduje turime stiprias karines bazes, kad kariuomenė nėra paruošta pasipriešinti, kad laiko liko tik porą valandų ir kad organizuoti jau negalima, aš manau, kad dabar jau ne laikas kalbėti apie pasipriešinimą ir mes ginkluotai negalime priešintis“. ²⁶² Autoriaus teigimu vieni, dalyvavę posėdyje, pritarė gen. Raštikio nuomonei, tačiau buvo tokių, kurie nepritarė. Manyta, kad priešinimasis ginklu pareikalaus didelės tautos aukos, tačiau kiti manė, kad reikia garbę apginti ginklu. Gen. Musteikis pasiūlė nusiųsti sovietams protestą dėl tarpusavio pagalbos ir kitų sutarčių laužymo, nors ultimatumas ir priimamas. Pažymėtina, jog šiam pasiūlymui A. Smetona ir kiti posėdžio dalyviai pritarė, tik gen. Raštikis dėl to abejojo. Pasak autoriaus šitokio pobūdžio teksto niekas nematė bei neskaitė, tačiau, tačiau jo teigimu: „A. Smetona savo atsiminimuose pateikia du protesto tekstus. Galima daiktas, kad juos buvo suredagavęs po posėdžio. Visai buvau tikras, kad protestas buvo įteiktas Krekliui drauge su atsakymu į ultimatumą“. ²⁶³ Tačiau buvo gauta informacija, jog ultimatumas buvo gautas be jokių pastabų ir nors autorius pastebi, kad protestas buvo priimtas, tačiau nėra nė vieno įrodymo, kad jis būtų Krekliuje įteiktas.

J. Audėnas teigia, kad gen. Raštikis visus esančius posėdyje paveikė savo argumentais, tačiau jei prezidentas būtų laikęsis ankstesnės nuomonės, jog reikia priešintis Sovietų sąjungai ir pasisakęs prieš gen. Raštikio kandidatūrą į ministro pirmininko postą, situacija galėjo būti kitokia, tačiau nepaisant anksčiau posėdžio eigoje išsakytų nuomonių dėl ultimatumo priėmimo arba pasipriešinimo, visi dalyviai priėmė sprendimą nesipriešinti Sovietų Sąjungai. ²⁶⁴ Gen. Raštikis, visada deklaruodamas savo ištikimybę Lietuvai, siekęs didinti karines išlaidas kariuomenei, parengęs kariuomenę skubiai mobilizacijai savo dalyvavimą posėdyje baigė šiais žodžiais „nereikia rusų erzinti jokiais protestais. Mums reikės su jais dirbti, todėl reikia rodyti daugiau nuoširdumo“. ²⁶⁵ Taip buvo sunaikinta Lietuvos nepriklausomybė gyvavusi 22 metus. Buvęs kariuomenės vadas generolas Stasys Raštikis nepritarė minčiai priešintis Sovietų sąjungai. Jo argumentas buvo jog Lietuvos kariuomenė pasipriešinti nepajėgi.

---

²⁶² AUDĖNAS, J. *Paskutinis posėdis*. Atsiminimai, Vilnius, 1990, p. 216-217.

²⁶³ AUDĖNAS, J. *Paskutinis posėdis*. Atsiminimai, Vilnius, 1990, p. 190.

²⁶⁴ Ibid, p. 226.

²⁶⁵ TRUSKA, L. *Antanas Smetona ir jo laikai*. Vilnius, 1996, p. 373.

Apibendrinant galima teigti, kad generolas Stasys Raštikis buvo aktyvus, išprusęs, pasižymėjęs nuoseklumu ir pasiekdavęs užsibrėžtų tikslų profesionalus karininkas. Kaip tarpukario Lietuvos kariuomenės vado, jo nuopelnai iš tiesų nemaži: Raštikio vadovavimo metu buvo reorganizuota kariuomenė, sutvarkyti mobilizacijos planai, parengtos karininkų ir karių ugdymo programos bei nauji kariuomenės statutai. Tačiau tuo pačiu, tai buvo ambicinga, autoritetą karininkų tarpe turinti asmenybė, kuri buvo stipri atrama A. Smetonos valdžiai. Nors Raštikis deklaravo, kad nepriklauso jokiai partijai, tačiau jis neslėpė savo simpatijų krikščionims demokratams ir atstovaudamas jų interesus bandė paveikti prezidentą. Palengva Raštikis tapo „politikuojančiu“ karininku, turinčiu politinės opozicijos palaikymą.

IŠVADOS

1. Atkurtos Lietuvos kariuomenė neturėjo savų tradicijų ir patirties, todėl karininko moralinių ir dvasinių vertybių suvokimas buvo paremtas individualiomis karininko savybėmis ir užsienio šalių karo mokyklų tradicijomis. Tačiau 1919 metais įkūrus Lietuvos karo mokyklą, buvo imtasi galvoti apie karinės garbės suvokimą, karininko pašaukimą bei jo santykių su visuomene įtvirtinimą, įvedant Karo Mokykloje, o vėliau ir Aukštųjų Karininkų Kursuose bei Karo Technikos Kursuose papildomus dėstomus dalykus karininkams. Per švietimą buvo siekiama stiprinti karininkiją, jos moralines vertybes bei garbės pajautimą savo luomui. Pradėtas visuomenėje formuoti Lietuvos kariuomenės įvaizdis ir „idealaus karininko“ paveikslas, kuris buvo įtvirtintas 1922 m. gen. L. Radus - Zenkavičiaus doktrinoje, kurioje akcentuotas patriotinis ir tautinis auklėjimas, kuris laiduotų aukštą karių motyvaciją, o religija padėtų užtikrinti moralinį kario pasirengimą. Iš įtvirtintų nuostatų galime susidaryti vaizdą, jog karininkas turėjo būti visapusiškai išsilavinęs, išprusęs, labai aukštos moralės, gerai išmanyti karo meną, karo techniką, pasižymėti savitvarda, pastovumu, dvasine tvirtybe. Karininko šeima buvo įvaizdžio sudėtinė dalis, kuri turėjo atitikti viešai deklaruotas šeimos vertybes ir normas.

2. Susikūrus klubams, karininkams laisvalaikio praleidimo formos pasidarė įvairesnės: įsteigtos bibliotekos ir muziejai, biliardas bei stalo žaidimai, be viso to, karininkai galėjo leisti laiką sporto bei fechtavimosi salėse. Karininkai galėjo tobulėti ne tik fiziškai, bet ir kultūriškai dalyvaudami karininkų Ramovės organizuotose paskaitose, kūrybos vakaruose, koncertuose bei pokyliuose. Karininkai buvo mokinami etiketo bei kultūringo elgesio. Tačiau, kad ir kaip buvo stengtasi sukurti teigiamą karininko įvaizdį, ypatingai po karininkų dalyvavimo 1926 m. perversme ir 1934 m. puče, karininko „paveikslo“ idealas nuo realybės skyrėsi: buvo fiksuojami nesaikingi alkoholio vartojimo atvejai, kurie baigdavosi muštynėmis ar civilių gyventojų užgauliojimais ir, kurie visuomenėje sukeldavo neigiamas reakcijas. Nors visiškai „pažaboti“ šių neigiamų reiškinių nepavyko, tačiau karinė vadovybė šiems nusižengimams sustabdyti skyrė ypatingą dėmesį: pažeidėjai buvo baudžiami areštu daboklėje arba pašalinami iš tarnybos, paminėtina tai, kad buvo baudžiami ne tik nusižengimą padarę karininkai, bet įspėjimus gaudavo ir jų vadai, kad šie skirtų daugiau dėmesio karininkų auklėjimui bei jų gebėjimui tvarkytis asmeniniame gyvenime.

3. Keturi karininkai – generolai, užėmę aukštus vadovaujančius postus tarpukario kariuomenėje, pasižymėję organizuotumu karo veiksmuose, Nepriklausomybės kovose arba reorganizuojant ir pertvarkant Lietuvos kariuomenės struktūrą, atitinka šiuos tarpukario idealaus karininko tipus:

- Povilas Plechavičius - savo įvaizdį sukūrusi asmenybė, kuri atitiko nepalūžtančio kario, kovojančio už tautos idealus paveikslą. Nors ir kontraversiška asmenybė, tačiau, bendražygių buvo vertinamas kaip tikras karininko idealas, visada kovojęs už Lietuvos nepriklausomybę.

- Silvestras Žukauskas - „tikrasis karininkas“ iš pašaukimo, kuris neprarado savo tautiškumo ir lietuviškos dvasios. Savo aktyviu dalyvavimu Nepriklausomybės kovose jis įnešė svarų indėlį į Lietuvos valstybės kūrimą bei išsaugojimą. Buvo vertinamas ir karininkų, ir eilinių karių, o karo meno išmanymas, karinė drausmė, sugebėjimas valdyti situaciją, suformavo jo - tikro karininko iš pašaukimo paveikslą.

- Vladas Nagius - Nagevičius – karininkas inteligentas, kuris atitiko tarpukaryje formuojamo „idealojo ricierio“ paveikslą. Generolas buvo lietuviškų papročių ir tradicijų puoselėtojas, išsiskyrė iš kitų karininkų savo visuomeniškumu, įžvalgumu ir racionalumu, niekada nepolitikavo ir nesimpatizavo jokiai politinei jėgai, tačiau gerbė kitų žmonių įsitikinimus. Gen. Nagevičius atitinka tarpukaryje formuoto „idealojo ricierio“ paveikslą ir karininkui taikomus aukštus standartus.

- Stasys Raštikis – karininkas - politikas, kuris stengėsi visuomenėje išlaikyti aktyvaus, išprususio, pasižymėjo nuoseklumu ir siekdavusio užsibrėžtų tikslų karininko įvaizdį. Gen. Raštikis, savo vadovavimo kariuomenei metu, reorganizavo kariuomenę, sutvarkė mobilizacijos planus, parengė karininkų ir karių ugdymo programas bei naujus kariuomenės statusus. Karininkas didelį dėmesį skyrė karių drausmei, tvarkai bei kultūringam elgesiui. Generolas Raštikis deklaravo, kad nepriklauso jokiai partijai, tačiau neslėpė savo simpatijų krikščionims demokratams ir palengva tapo ambicingu „politikuojančiu“ karininku, turinčiu politinės opozicijos palaikymą.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Šaltiniai

1.1. Nepublikuoti šaltiniai:

Lietuvos Centrinis Valstybės Archyvas (LCVA):

1. F. 929 Kariuomenės štabas.
2. F. 1364 Karo technikos valdyba.

1.2. Publikuoti šaltiniai:

1.2.1. Atsiminimai

1. AUDĖNAS, J. Paskutinis posėdis. Atsiminimai, Vilnius, 1990.
2. JURGĖLA, P.; JURKUS P. Gen. Povilas Plechavičius. Bruklinas, Niujorkas, 1978.
3. MITKIEWITCZ, L. Kauno atsiminimai (1938-1939), Vilnius, 2002.
4. MATULIONIS, B. Vladas Nagius Nagevičius. Gyvenimo ir darbų apžvalga, Connecticut, 1962.
5. RAŠTIKIS, S. Įvykiai ir žmonės. T. III, Čikaga, 1972.
6. RAŠTIKIS, S. Lietuvos likimo keliais. T. IV, Čikaga, 1982.
7. RAŠTIKIS, S. Kova dėl Lietuvos. D. I, Los Andželas, 1956.
8. RAŠTIKIS, S. Kova dėl Lietuvos. D. II, Los Andželas, 1957.
9. ŽUKAS K. Žvilgsnis į praeitį. Žmogaus ir kario atsiminimai. Medžiaga istorikams. Vilnius, 1992.

1.2.3. Periodiniai leidiniai:

1. Tritis, 1920, Nr. 16.
2. Karys, 1926, Nr. 7(143).
3. Lietuva, 1928, Nr. 14, (2692).
4. Kardas, 1925, Nr. 11 (279).
5. Kardas, 1927, Nr. 19.
6. Kardas, 1927, Nr. 26–27.
7. Kardas, 1928, Nr. 7 (103).
8. Kardas, 1928, Nr. 7 (103).
9. Kardas, 1938, Nr. 1 (279).
10. Kardas, 1938, Nr. 12 (290).
11. Kardas, 1938, Nr. 15 (293).
12. Kardas, 1938, Nr. 24 (302).
13. Kardas, 1940, Nr. 7 (331).
14. Aidai, 1973, Nr. 4.

1.2.4. Enciklopedijos ir žinynai:

English Oxford living Dictionaries

Prieiga per internetą: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/image> [žiūrėta 2019-05-03]

2. Literatūra:

1. ANIČAS, J. *Generolas Silvestras Žukauskas (1861 – 1937)*. Biografinė apybraiža, Lietuvos kariuomenės istorija, Vilnius, 2006.
2. ANUŠAUSKAS, A. *Lietuvos žvalgyba 1918-1940*, Vilnius, 2014.
3. BULVIČIUS, V. *Karinis valstybės rengimas*. [spaudai parengė mjr. E. Jakimavičius], Vilnius, 1994.
4. BALKELIS, T. *Lemtingi metai. Lietuva 1914-1923 m.* Vilnius, 2019.
5. BANKAUSKAITĖ-SEREIKIENĖ, G.; BŪBLAITYTĖ, I. *Normatyvinis vyriškumas tarpukario Lietuvos spaudoje ir reklamoje: karininko įvaizdis*. Vilnius, 2017.
6. EIDINTAS, A. *Antanas Smetona ir jo aplinka*, Vilnius, 2012.
7. GRIŠKUS, A. *Aviacinių tradicijų kūrimas Lietuvos karinėse oro pajėgose po nepriklausomybės atkūrimo*. Magistro baigiamasis darbas. Kaunas, 2011.
8. JANKAUSKAS, V. *Kario kelias. Generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*. Vilnius, 2004.
9. JANKAUSKAS, V. *Nepriklausomos Lietuvos generolai I d.* Vilnius, 1998.
10. JAKŠTYS, G. *Lietuvos Karo mokyklos tradicijos (1919–1940 m.)*. Karo archyvas. T. XXX. Vilnius, 2015.
11. JOKUBAUSKAS, V. *Pirmoji Lietuvos Respublikos kariuomenės doktrina ir jos autorius*. Karo archyvas. T. XXX, Vilnius, 2015.
12. JOKUBAUSKAS, V. *Dėl karo doktrinos priėmimo Lietuvos kariuomenėj*. Karo archyvas. T. XXX, Vilnius, 2015.
13. JOKUBAUSKAS, V. *„Mažųjų kariuomenių“ galia ir paramilitarizavimas. Tarpukario Lietuvos atvejis*. Klaipėda, 2014.
14. JUREVIČIŪTĖ, A.; MARKŪNAS, A. *Amžininkai apie brg. gen. Vladą Nagevičių*. Vytauto didžiojo karo muziejus, almanachas, Kaunas, 2008.
15. KILINSKAS, K. *Civilinės ir karinės valdžios sąveika Lietuvoje 1918 – 1940*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2018.
16. LEGKAUSKAS, V. *Socialinė psichologija*. Vilnius, 2012.
17. LESČIUS, V. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918-1920*. Vilnius, 2004.
18. LESČIUS, V. *Lietuvos kariuomenė 1918-1920*. Vilnius, 1998.
19. LOPATA, R. *Autoritarinis režimas tarpukario Lietuvoje: aplinkybės, legitimumas, koncepcija*. Vilnius, 1998.
20. MILINIENĖ, A., Kretingiškis Vladas Nagevičius. Neatiduota duoklė. [interaktyvus], Klaipėda, 2016-05-22, [žiūrėta 2019-05-12]. Prieitis per internetą:

<http://www.ve.lt/naujienos/visuomene/zmones/kretingiskis-vladas-nagevicius-neatiduota-duokle-1463963/>

21. PACEVIČIUS, P., *Lietuvos kariuomenės dezertyrai 1918-1940 m.* Magistro baigiamasis darbas. Kaunas, 2012
22. PETRAUSKAITĖ, A. *Karininkijos dorovės problemos prieškario Lietuvoje.* Karo archyvas. T. XXI, Vilnius, 2006.
23. PUZINAVIČIUS, B. *Karininkas – pedagogas ir vadas.* [pagal 1921–1940 m. Lietuvos karių spaudos publikacijas], Vilnius, 2006.
24. STOLIAROVAS A., *Lietuvos istorijos metraštis. „Kariško munduro“ garbės gynimas prieškario Lietuvoje.* Vilnius, 2011/2012.
25. STOLIAROVAS A.; PEČIULIS M. *Šv. Jurgio kardas „Už drąsą“.* Vytauto didžiojo karo muziejus, almanachas, Kaunas, 2014.
26. SURGAILIS, G. *Lietuvos kariuomenės vadai.* Vilnius, 1991.
27. SURGAILIS, G. *Penktasis pėstininkų Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Kęstučio pulkas.* Vilnius, 2017.
28. TRUSKA, L. *Antanas Smetona ir jo laikai.* Vilnius, 1996.
29. VAIČENONIS, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927-1940).* Vilnius, 2004.
30. VAIČENONIS, J. *Lietuvos kariuomenės tautinė ir religinė sudėtis 1918-1940 m. laikotarpiu.* [interaktyvus]. Vilnius, 2009-04-14 [žiūrėta 2019-05-07]. Prieitis per internetą:
https://kariuomene.kam.lt/lt/kariuomenes_atributika/karo_istorija/1918_m_lapkricio_23_d_atkurta_lr_kariuomene/lietuvos_kariuomenes_tautine_ir_religine_sudetis_1918_ndash_1940_m_laikotarpiu.html
[žiūrėta 2019-05-07]
31. ŽIGARAS, F. *Lietuvos kariuomenės karininkų rengimo ir jų kvalifikacijos tobulinimo sistema (1919–1940 m.).* Karo pedagogika Lietuvoje (1918 – 1940 m.). Vilnius, 2007.

SUMMARY

On research “*Shaping the Image of an Army Officer in the Interwar Lithuania: Between the Ideal and Reality*” the aim is to reveal image features of a restored Lithuanian Armed Forces Officer, how an illustration of one has changed over the time under the influence of national values, political factors and career achievements, furthermore, how one was seen and presented in front of society since the establishment of Lithuanian Armed Forces in 1918 until its disassemble in 1940. The main objectives of this Master’s thesis are: 1. Analysis of image basis of interwar Lithuanian Armed Forces Officer according to the scale of ideology and values. 2. Examination of interwar Lithuanian Armed Forces Officers image’s adaptation to everyday life. 3. To set forth and scrutinize interwar Lithuanian Armed Forces Officers’ types of images’ with references to a case study (individual officers’ biograms) principles. Implementing the stated objectives, organizing and analyzing data listed historiography and literature sources, the approach used was information synthesis, historical-analytical and review methods, which helped to reveal the details of interwar Lithuanian Armed Forces Officer’s image.

The information gathered had an impact on a structure of a research, which contains of introduction, made up of the main problems, relevance and novelty of thesis, study object, aims and tasks, chronological limits. Likewise, the position of the main historiography and literature source information, methods of Master’s thesis are listed. Moreover, enacting terms, containing of three sections and conclusion, giving a quick overview of achieved results, completing with sources and a list of the literature used.

In the first chapter, under scrutiny comes first steps of interwar Lithuanian Armed Forces Officer’s image formation and attitude towards ideal officer. In order to analyze image basis of interwar Lithuania Armed Forces Officer, the section is divided into five smaller subsections in which the following are presented: the foundation of interwar Officer’s status, the formation of military traditions’, development of officer’s personality, the questions of Military Officer as an educator and family person.

As for a second chapter, focusing on everyday interwar Lithuania Military Officer’s problematic, the research is done on ideal and reality of officer’s image, which is revealed while investigating offenses and penalties. Third section contains analysis of chosen Lithuanian Military Officers’ with General’s rank, meaning they held leading positions in interwar Lithuanian Armed Forces and were honored for their duties to the state and military. Therefore, the ideal type of officers’.

As the research was done, the conclusions are these:

-As in year 1919, with the establishment of Lithuanian Military School, there was a sudden need to define the perception of military honor and find relation between officer’s calling and its relationship with society. The society was presented a newly formulated Lithuanian Military image and the

illustration of an “ideal military officer”, which was established in 1922, in General’s L. Radus-Zenkavicius doctrine, made to highlight the importance of patriotic education, which ensures soldiers with high level of motivation.

-In order to occupy officers’ in their free time, their clubs had libraries and museums to attend, as well as sports gyms and trainings to go. Moreover, Ramove was in charge of cultural events, but despite the “ideal image” of an officer in society, there were several offenses made due to unreasonable alcohol consumption which resulted into fights with civilians leaving a bad impression on military. As a result, not only offenders, but also their commanders got punishments in order to focus more on soldiers’ education.

-Four Lithuanian Generals’, who held leading posts in Lithuania Armed Forces, matches four ideal types of an interwar officer:

- Povilas Plechavicius – a self-made image of a brave soldier, fighting for nation’s ideals and its independence, despite being described as a controversial personality.
- Silvestras Zukauskas – “officer’s ideal”, respected both by soldiers and military officers’, since he grasped the concept of art of war and introduced soldiers to military discipline as well as skills of situation management.
- Vladas Nagius-Nagevicius – military officer intellectual, who matched the image of a so-called interwar knight and held a bar of high standards for a military officer.
- Stasys Rastikis – military officer who made an impression as an educated, consistent and stubborn officer. As a military commander he was quite political due to his sympathies to Christian Democrats party which gave him a label of “politician officer”.